

Літаратура і Мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕНІКАЎ БССР

ПЯТНІЦА, 20 сакавіка 1987 г. № 12 (3370) © Выходзіць з 1932 г. © Цана 10 кап.

Сёння ў Мінску пачаў работу XII з'езд Саюза мастакоў Беларусі. Творчы форум майстроў выяўленчага мастацтва рэспублікі праходзіць у юбілейны для краіны год — 70-я гадавіны Вялікага Кастрычніка. З нагоды гэтай даты днямі быў апублікаваны Зварот ЦК КПСС да савецкага народа, у якім партыя заклікае кожнага з нас пранікнуцца пачуццём адказнасці за будучыню Радзімы, за лёс сацыялізму.

Свой важкі ўклад у духоўнае развіццё грамадства ўнеслі за гэтыя сем дзесяцігоддзяў і беларускія мастакі. Але адказнасць творцы за справу выхавання чалавека асабліва ўзрастае сёння — у час абнаўлення, у час перабудовы сядомасці людзей. Пра гэта ідзе гаворка на з'ездзе мастакоў. Пра гэта і некалькі матэрыялаў з жыцця творчага Саюза рэспублікі, якія мы прапануем увазе чытачоў на стар. 1, 10—11. Ся-

род іх — рэпартаж з выстаўкі «У краі блакітных азёр», інтэрв'ю нашага карэспандэнта з галоўным рэдактарам часопіса «Мастацтва Беларусі» Я. Сахутам, роздум жывапісца В. Марнаўца пра арганізацыю вернісажаў, выстаўна «Майстэрня мастака» — у крытычным ракурсе... Спадзяемся, што і гэтыя публікацыі — у рэчышчы з'ездаўскай гаворні.

САЮЗ ТВОРЧАСЦІ І ПРАЦЫ

Працягвае работу рэспубліканская мастацкая выстаўка

У тры дні цэнтр мастацкага жыцця Беларусі перамясціўся са сталіцы на Віцебшчыну, дзе была наладжана рэспубліканская выстаўка «У краі блакітных азёр». Але не толькі тым, што арганізатары яе паспрабавалі парушыць «геаграфічныя» традыцыі рэспубліканскіх вернісажаў, адметная гэта экспазіцыя. Сувязь мастака з жыццём тут не дэкларатыўная, а сапраўды рэальная.

Упершыню, мабыць, майстрам выяўленчага мастацтва рэспублікі давялося выконваць такі былы сацыяльны заказ прадпрыемстваў, устаноў, калгасаў, інстытутаў: занатаваць у жывапісе і пластыцы, у графіцы і дэкаратыўна-прыкладных формах гісторыю Віцебшчыны і яе сённяшні дзень. Трэба сказаць, што выстаўка атрымалася такой свежай, паўнакроўнай і прадстаўнічай, дзякуючы агульнай зацікаўленасці, узаемаразуменню паміж заказчыкамі і мастакамі. А заказ быў вялікі ў параўнанні з першай выстаўкай гэтага цыкла — «Міншчынай ардэнаноснай». Больш як трыста мастацкіх твораў стануць пасля закрыцця выстаўкі «У краі блакітных азёр» уласнасцю працоўных калектываў вобласці. І яшчэ адзін сімвалічны факт. Лепшыя творы, як пісаў ужо «ЛіМ» раней, складуць аснову будучай карціннай галерэі, бо якасны ўзровень іх варты пастаяннай і шырокай увагі глядача.

У самім Віцебску — экспазіцыя графікі, дэкаратыўна-прыкладнога мастацтва, часткова — пластыка; жывапісныя і большасць скульптурных твораў — у Полацку, Наваполацку, Ушачах. Асновай экспазі-

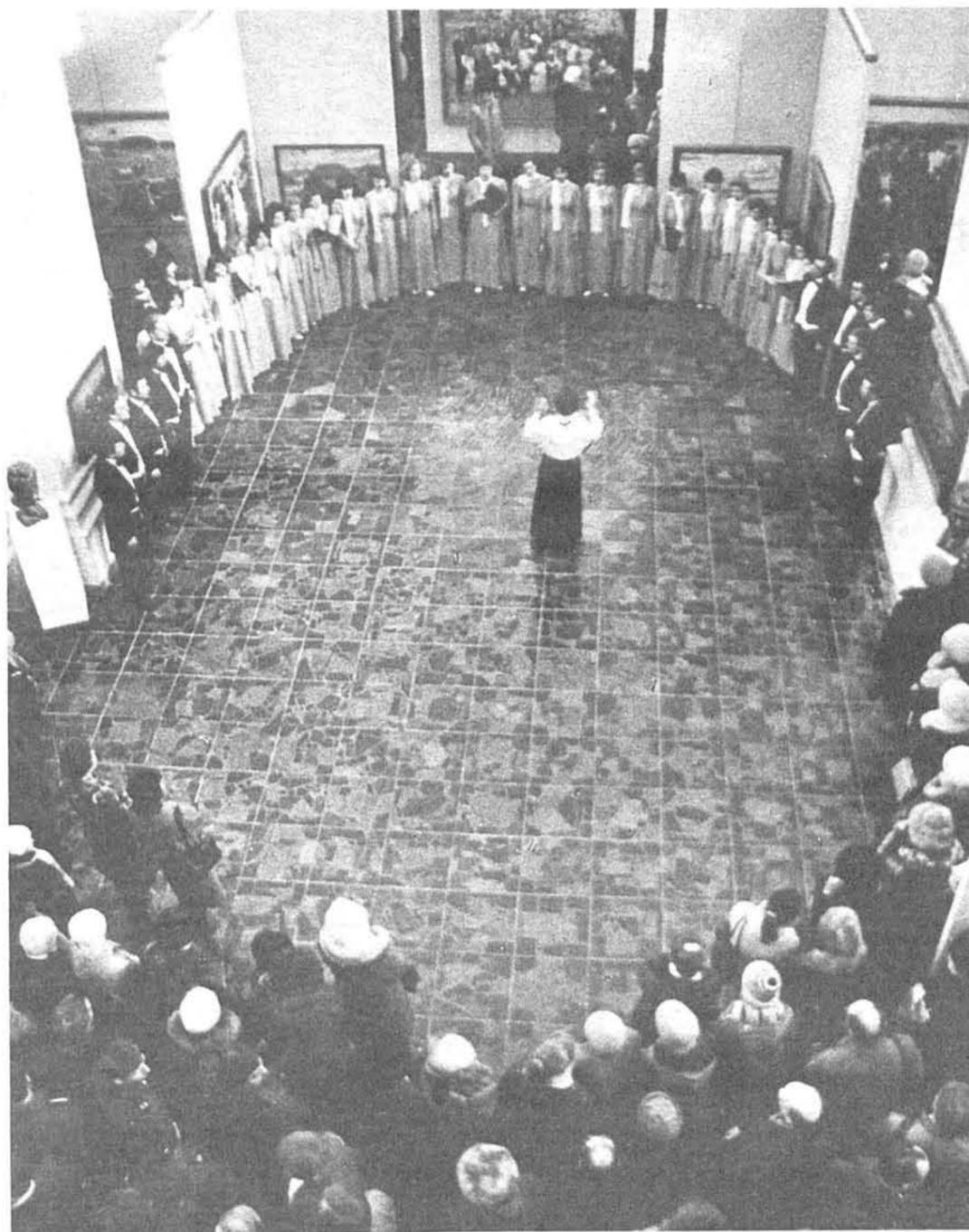
цыі можна лічыць творы, прадстаўленыя ў Полацкай карціннай галерэі. Тут карціны Г. Ваічанкі, Л. Шчамялёва, М. Савіцкага, А. Марачкіна, У. Гоманова, маладых жывапісцаў У. Кожуха, Р. Таболіча, У. Няцова.

Нягледзячы на тое, што экспазіцыя «У краі блакітных азёр» прысвечана Віцебшчыне, на ёй, як і на іншых рэспубліканскіх выстаўках, найбольш прадстаўніча глядзяцца мінскія мастакі. Творчыя ж сілы Віцебшчыны сканцэнтраваны ў асноўным у графіцы. Тут ёсць і пэўныя здабыткі. Мусяць, нездарма ў 20-я гады Віцебск быў адным з цэнтраў гравёрнага мастацтва ў краіне. У Віцебску памятаюць імёны і творчую спадчыну Я. Мініна, С. Юдовіна. Зацікавіць, напрыклад, глядача серыя гарадскіх краявідаў, выкананая ў тэхніцы ксілаграфіі В. Баранавым. Уласным почыркам вызначаюцца віцебскія акварэлісты Ф. Гумен, А. Шыбнак, І. Ліханенка, Г. Шутаў.

Графіцы ў большай ступені, чым іншым відам выяўленчага мастацтва, уласціва камернасць. Але гэта не азначае, што ёй непадуладны тэмы грамадскага гучання. Такія, як тэма гістарычнай памяці ці экалогіі прыроды.

«Памяці старых дамоў» (з серыі «Сцёртыя рысы твару») У. Вальнова, серыя выяў помнікаў дойлідства і сярод іх аркуш «Віцебск пачатку XX ст.» Г. Шутава, Шпілі і вежы старога горада, якіх ужо няма, — гэта не настальгія, гэта адкрытая рана.

(Заканчэнне на стар. 10).

На адкрыцці экспазіцыі ў Полацку выступіла народная харавал капэла Полацкага ГДК.

УНУМАРЫ:

ЗНОУ У КНІЖАК «ІМЯНІНЫ»

ДА ТЫДНЯ ДЗІЦЯЧАЯ ЛІТАРАТУРЫ У БЕЛАРУСІ

3

МЕРАЙ ПАМЯЦІ

НАТАТКІ ПУБЛІЦЫСТА

4

ВЕРШЫ

Уладзіміра ПАУЛАВА,
Уладзіміра
ВЕРАМЕЙЧЫКА,
Паўлюка ПРАНУЗЫ
і Хведара ЖЫЧКІ

2, 4, 8, 14—15

СУСТРЭЧА

АПАВЯДАННЕ
Івана КАНАНОВІЧА

8—9

«ТРЭЦІ НАПРАМАК»

Гутарка з кампазітарам
А. ЗАЛЁТНЕВЫМ

12

«Не юбілеіць», — заклікаў паэт рэвалюцыі Маякоўскі. «Не юбілеіць!» — гэтыя словы гучаць актуальна і ў нашы дні. Вельмі многа было на нашай памяці юбілеяў саладкава-ружовых, пампозна-пышных, надта часта падмянялі мы справу юбілейнымі рапартамі.

Але ёсць у гісторыі даты, святыя для ўсіх нас. 7-га лістапада 1917 года нарадзілася першая ў свеце сацыялістычная дзяржава. І з гэтага дня вядзем мы адлік нашых спраў. Гадавіна Кастрычніцкай рэвалюцыі для нас не проста юбілей, не проста памяць пра бяспрыкладны ў гісторыі чалавечтва шлях Краіны Саветаў. Хоць і гэта вельмі многа значыць для нас, 70-годдзе Кастрычніка — гэта «рубеж, з вышні якога трэба будзе асэнсаваць вынікі і ўрокі пройдзенага шляху, змены, што адбываюцца ў свеце, новыя задачы, якія стаяць перад савецкім грамадствам на цяперашнім, надзвычай важным этапе яго развіцця». Так сказана ў пастанове ЦК КПСС «Аб падрыхтоўцы да 70-годдзя Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі».

Так, гэта рубеж у нашым жыцці. Рубеж, на якім мы зноў звяртаемся да вышэйшых каштоўнасцей, народжаных рэвалюцыяй, да яе высокіх ідэалаў, зноў спасцігаем веліч ленинскіх ідэй.

Свабодная праца свабоднага чалавека — магутная стваральная сіла, народжаная рэвалюцыяй. Галоўны гарант непераможнасці рэвалюцыі пераўтварэння ў грамадстве — сацыялістычная дэмакратыя.

З першых дзён Кастрычніка ўсталя на шлях сацыялізму Беларусь. Насельнікаў зямлі вясцей, што звыкліся ў крывы купацца, Сярпом і молатам агністым Зруйнуеш, дыктатура працы.

русі вучылася толькі пята частка дзяцей школьнага ўзросту. Мелася ўсяго 3 настаўніцкія семінары, 2 земляробныя вучылішчы і 2 настаўніцкія інстытуты. А з 1960 па 1984 год вышэйшыя і сярэднія

Мы памятаем, якой цаной аплачаны сённяшні мірны дзень. Дваццаць мільёнаў жыццяў забрала ў нашай краіне Вялікая Айчынная вайна, 2 мільёны 200 тысяч жыхароў Беларусі загінулі ў барацьбе з фашызмам.

І ў час першых пяцігодак, і ў дні вайны, і ў гады пасляваеннага аднаўлення беларускі народ поўнай мерай дзяліў усе выпрабаванні і перамогі, нягоды і поспехі з братамі народамі Краіны Саветаў.

Мы памятаем гераічныя старонкі нашай гісторыі. Але памятаем і іншае. Парушэнні сацыялістычнай законнасці, адступленні ад ленинскай нацыянальнай палітыкі, валантарызм, застоі — усё гэта было. Але ўсё гэта перамагае дыктатура працы, дыктатура сумлення, дыктатура праўды.

Мы ведаем, што самае складанае ішчэ наперадзе. Перабудова толькі пачалася. Але перабудову мы выпактавалі і будзем яе абараняць, будзем рухаць яе наперад.

Пройдзе час, і газеты з тэкстам Звароту партыі да савецкага народа, напэўна, лягуць як гістарычныя рэліквіі пад шкло музеяў — побач з нумарамі ленинскай «Праўды», побач з першымі нумарамі «Известий» і «Звезды» 1917 года. А сёння гэты дакумент, якому споўнілася ўсяго тыдзень, — частка нашага жыцця, праграма дзеянняў.

НАША РЭВАЛЮЦЫЯ

«Краіна перажывае патрабавальны і цікавы час, калі кожны яе грамадзянін робіць свой маральны выбар. Раўнадушнымі рукамі, з халодным сэрцам пачатай нам работы не выканаць. Яна ўсёй сутнасцю сваёй адхіляе мяшчанскую мараль прыстасаванцаў, пабочных назіральнікаў, бездухоўных спажывцоў. Перабудове патрэбны людзі, якія хварэюць за справу, патрабавальныя, нецярплівыя да безгаспадарчасці, валакіты. Ёй патрэбны палітычныя байцы, беззапаветна адданыя камуністычным ідэалам, умеючыя абараняць і прымянаць нашы вялікія сацыяльныя, маральныя і культурныя каштоўнасці».

(Са Звароту ЦК КПСС да савецкага народа).

«Больш дэмакратыі — значыць больш сацыялізму». Так гаворыцца ў Звароце ЦК нашай партыі да савецкага народа.

Гэта зварот да розуму і сэрцаў савецкіх людзей. Гэта зварот да нашай адказнасці за будучыню краіны, за лёс сацыялізму, зварот да рабочага гонару і прафесійнай годнасці, да патрыятызму, зварот да мужнасці.

«На нашу долю выпалі ўсе цяжкія выпрабаванні, якія чакаюць перапраходцаў на дарогах гісторыі», — сказана ў Звароце.

Закон і праўду ў долі роўнай Для ўсіх народаў, для ўсіх нацый Рукой жалезнай, непакорнай Напішаш, дыктатура працы.

Гэтыя радкі Янкі Купалы гучалі гімнам маладой пралетарскай рэвалюцыі. За 70 гадоў Савецкай улады наша рэспубліка ператварылася ў індустрыяльны край з высокапрадукцыйнай сельскай гаспадаркай, багатай культурай.

Вось некалькі лічбаў, якія сведчаць аб культурным уздыме. У 1914—1915 гадах на Бела-

спецыяльныя навучальныя ўстановы падрыхтавалі больш за мільён 300 тысяч спецыялістаў, у тым ліку і ў такой сучаснай галіне, як робататэхніка.

Многія з іх з гонарам працуюць і на прадпрыемствах і будоўлях саюзных рэспублік, у сацыялістычных краінах, дамагаюць краінам, што сталі на шлях развіцця.

Высокі міжнародны аўтарытэт у Беларускай ССР — члена Арганізацыі Аб'яднаных Нацый.

Уладзімір ПАУЛАУ

ЛЕНИНСКІ ВЕРШ

«Нашы першыя крокі ў сацыялістычным будаўніцтве накіроўваў Уладзімір Ільіч Ленін. Ён і сёння з нам: перабудова ўсё глыбей усталявае ў жыцці партыі і краіны рэвалюцыйны ленинскі дух».

(Са Звароту ЦК КПСС да савецкага народа).

Адышло пакаленне, што слухала Леніна, Несла, зняўшы з брані, у абедзве рукі. Узнікаюцца рукі, як грэбень уснены Перакатнае хвалі адтуль у вякі.

Адышло пакаленне, што бачыла Леніна У сібірскай глушы, з хадакамі ў Крамлі. Ад крамлёўскіх рубінаў ідзе распраменена Маладая надзея сівое зямлі.

Адышло пакаленне, што ведала Леніна, Як ён клопат людскі побач з куляй насіў. ..Калі сэрца дарэшт не рассумленена, То ікоме на покуце лепей схлусі.

Не схлусі Ільічу. Бо не будзе адмолена Ні прыпіска, ні бруднай карупцый след. Хіба ленинец той, што жыве ўсёдазволена,

Патрабуючы, быў каб сумленны суседзі!

Не любая цана — за жаданыя вынікі, Не ідэйны баец — гаваркі блюдалі. Ні прыватная смежня, ні платная клініка Не паўстануць гарою за сацыялізм.

Заклікаў не адзін до высокай духоўнасці,

Хоць з нагамі ў карыце капышкаўся лыч. Закарэніўся дуб сацыяльнай няроўнасці, І было мне трывожна, Уладзімір Ільіч.

Пакаленні наступнікаў, іменем Леніна Не ўзвышайце свае аніколі правы.

Будзе наша зямля ўратавана і зменена, Калі ў кожнай душы будзе Ленін — жывы.

ВЕЧАРЫ, СУСТРЭЧЫ

Письменники на школоводзе імя М. В. Ламаносава.

Я. Янішчыц сярод студэнтаў Гомельскага ўніверсітэта.

Н. Глевіч і Ф. Шкляраў у музеі народнай творчасці. Фота Ул. КРУКА.

Апошнім часам з'яўляецца нямала нараканняў на тое, як праводзяцца розныя дні і тыдні літаратуры, традыцыйныя сустрэчы пісьменнікаў з чытачамі. Маўляў, яны занадта заарганізаваныя, носяць характар святочных справаздач. Папрокі гэты ў нечым слушныя. Сапраўды, часта лшчэ «выхадзі» пісьменнікаў да чытачоў — гэта не дзелаваыя, рабочыя кантакты, а святочныя, рэкламныя аццы.

Але зрукі адбываюцца і тут. Сустрэчы набываюць сапраўды творчы змест, прыносяць карысць і літаратарам, і чытачам. Адно са сведчанняў гэтага — паездка на Гомельшчыну творчай брыгады ў складзе Н. Гілевіча, А. Грачанінава, П. Макаля, Я. Янішчыца, якая праходзіла адрозна пасля студзеньскага (1987 г.) Пленума ЦК КПСС. Апошняя акалічнасць і надала ёй дзелаваю, канкрэтную сіраванасць.

Першы маршрут пралёг у Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт. буйнейшую навучальную ўстанову Палесся. Пра тое, што робіцца ў ВНУ для паляпшэння папрыхтоўкі спецыялістаў з вышэйшай адукацыяй, расказаў гасціям рэктар ўніверсітэта Б. Бокуць. Пра выхаванне студэнтаў-філолагаў гаварылі прафесар У. Анічанка і дацэнт І. Штэйнер. Яны таксама пазнаёмілі пісьменнікаў з літаратурным жыццём Гомельшчыны, расказалі пра актыўную работу членаў ўніверсітэцкага літаратурнага аб'яднання, пра спробы пры маладых аўтараў.

Гаворка гэтая была прадоўжана і ў час сустрэчы непасрэдна са студэнтамі ўніверсітэта. Праўда, тут ужо больш уладарна паззія — гасці чыталі не толькі лірычныя вершы, а і публіцыстычныя, як напісаныя раней, так і тыя, што нарадзіліся нядаўна, пад уражаннем пазітывных змен, што адбываюцца ў грамадстве зараз.

Пытанні перабудовы былі ў цэнтры ўвагі і ў час наведвання пісьменнікамі Гомельскага ордэна Леніна школавода імя М. В. Ламаносава. Прадпрыемства мае багатыя традыцыі. Памнажачы іх, сённяшнія рабочыя, інжынерна-тэхнічныя работнікі і служачыя прыкладаюць усе намаганні, каб паспяхова і своєчасова выканаць рашэнні XXVII з'езда КПСС, заданні дванацатай пяцігодні.

цовага музея народнай творчасці Ф. Шкляравым, вядомым збіральнікам старадаўніх беларускіх кніг, заўзятым краязнаўцам. Гасці і гаспадар адрозна знайшлі агульную мову, калі зайшла гаворка аб тым, як зберагаць і ашчадна выкарыстоўваць культурную спадчыну, даносіць яе да шырокіх народных мас.

НАШ КАР.

«Ленін аб сацыялістычным будаўніцтве» — прэм'ера гэтай кнігі адбылася ў клубе «Прапагандыст» пры ДOME палітычнай асветы ў Магілёве. Прапагандысты, работнікі бібліятэкі, актывісты арганізацый аматараў кнігі з цікавасцю сустрэлі расказ кандыдата гістарычных навук С. Макаравай аб Уладзіміру Ільічу Леніне — арганізатары сацыялістычнага будаўніцтва.

Хвалюючым было выступленне аб правадыру ветэрана партыі, навалеры ордэна Леніна Д. Гапеева.

Удзельнікі паслджэння паглядзелі фільм «Жывы Ленін», урываю са спентакля «Сінія коні на чырвонай траве». А затым іх увазе была прапанавана выстаўка твораў У. І. Леніна, выдздзеныя ў Беларусі за гады Савецкай улады.

Я. ВЕРАБ'ЕУ.

У Дзяржаўнай бібліятэцы БССР імя У. І. Леніна супрацоўнікі рэдакцыі часопіса «Маладосць» сустрэліся з чытачамі. Намеснік рэдактара Г. Далідовіч пазнаёміў прысутных з творчымі планамі часопіса, з тым, што робіць часопіс, каб наблізіцца да жыцця, каб пашырыць кола аўтараў.

Адзаны сакратар Л. Дайнека расказаў пра арганізацыйную і масавую работу часопіса. Загадчык аддзела паззіі Я. Янішчыц гаварыла пра нашу маладую паззію, прачытала свае новыя творы.

Чытачы прынялі ўдзел у абмеркаванні твораў, змешчаных

ЗНОЎ У КНІЖАК «ІМЯНІНЫ»

Гэта было ў сорок трэцім годзе. Працягвалася Вялікая Айчынная вайна, гінулі людзі, блырадаснае маленства было ў дзяцей. Менавіта тады вядомы пісьменнік Леў Касіль прапанаваў у час школьных канікул прывесці ў Маскву мерапрыемства, якое б яшчэ больш далучыла хлопчынаў і дзяўчынак да кнігі, адкрыла для іх таямнічы свет ведаў. Так нарадзіліся «кніжчыны імяніны», што пазней сталі Усеаюным тымднем дзіцячай і юнацкай літаратуры.

Другое нараджэнне «кніжчыны імяніны» перажылі ў 1970 годзе, калі цэнтрам правядзення свята па чарзе сталі Масква, сталіцы саюзных рэспублік. Удзельнікаў і гасцей Тэдня вітаў у 1972 годзе Мінск. Цяпер Тэдзень зноў вярнуўся на беларускую зямлю. Пройдзе некалькі дзён, і школьнікі Беларусі будуць прымаць пісьменнікаў з Масквы, Ленінграда і саюзных рэспублік.

Аб тым, як будзе праходзіць Усеаюны тэдзень дзіцячай і юнацкай літаратуры, нашаму карэспандэнту расказаў сакратар праўлення Саюза пісьменнікаў БССР В. СКВАРЦОЎ:

— Звярніце ўвагу на эмблему Тэдня—казачная ладдзя, на якой стос кніг. Уверсе палымее чырвоны сцяг. У нечым падобныя эмблемы былі і ў іншых гадах. Гэтая, як і раней, сімвалізуе карабель, што нясецца ў будучыню пад ветразем ведаў і рамантыкі. Сёлета ён робіць прыпынак на беларускай зямлі, зямлі Скарыны і Купалы, Коласа і Маўра... Не буду гаварыць аб поспехах беларускай дзіцячай і юнацкай літаратуры, яны агульнавядомыя і прызнаныя. Скажу толькі, што правядзенне падобных Тэдняў карыснае тым, што дае магчымасць юным чытачам яшчэ больш далучыцца да све-

ту кнігі, уступіць у непасрэдныя кантакты з яе стваральнікамі.

Для саміх жа пісьменнікаў, крытыкаў і літаратуразнаўцаў ёсць магчымасць сумесна абмеркаваць надзённыя праблемы развіцця дзіцячай і юнацкай літаратуры, пагаварыць аб яе сувязях з жыццём. Гэта асабліва важна сёння, калі ў школе адбываецца рэформа, а савецкае грамадства ступіла на шлях свайго далейшага рэвалюцыйнага пераўтварэння, што выявілася ва ўсіх сферах жыцця, у дэмакратызацыі яго, галоснасці...

Для ўдзелу ў Тэдні ў Мінск запрошана вялікая група савецкіх пісьменнікаў і крытыкаў. Мяркуюцца, што прыедуць Сяргей Аляксееў, Анатоль Алексін, Леў Разгон, Ігар Нагаеў, Грыгорэ Віеру, Багдан Чалы, Якаў Акім, Уладзімір Разумневіч, Сяргей Іваноў, Рамутэ Скучайтэ, Георгій Граўбін, Тамара Каламіен, Валянцін Берастаў, Віктар Кава, Мадзі Аінбетаў, Каныбек Жунушаў, Хута Берулава і многія іншыя. Запрошаны таксама мастакі, журналісты, навукоўцы...

За дзень да ўрачыстага адкрыцця Тэдня, што адбудзецца ў тэатры оперы і балета 24 сакавіка, гасці і гаспадары прымуць удзел у выязным пасяджэнні рэдкалегіі часопіса «Детская литература» ў ДOME літаратара, на якім пойдзе гаворка аб далейшых шляхах развіцця савецкай дзіцячай і юнацкай літаратуры, актывізацыі творчай дзейнасці пісьмен-

нікаў у святле рашэнняў XXVII з'езда КПСС, студзенскага (1987 г.) Пленума ЦК КПСС.

У магазіне «Светач» адкрыецца выстаўка кніг выдавецтва «Юнацтва», у экспазіцыі якой будуць прадстаўлены і кнігі, выпушчаныя спецыяльна да гэтай знамянальнай падзеі. У кінаатэатры «Піонер» юныя глядачы пазнаёмяцца са стужкамі, паказанымі ў рамках Тэдня дзіцячага фільма. У мінскім гарадскім Палацы піянераў будзе працаваць выстаўка дзіцячай выяўленчай творчасці. У Палацы культуры прафсаюзаў акцыябраты і піянеры сталіцы рэспублікі збіруцца на свята, прысвечанае 30-годдзю свайго любімага часопіса «Вясёлка». І, вядома ж, адбудзецца шмат сустрэч з пісьменнікамі. Яны пройдуць у музеех і бібліятэках, школах і палацах.

Усеаюны тэдзень дзіцячай і юнацкай літаратуры — гэта свята дзяцей усёй рэспублікі. Створана шэсць творчых брыгад, якія выедуць у вобласці. Гэтакасама, як і ў Мінску, у абласных цэнтрах плануецца правесці ранішнікі і чытацкія канферэнцыі, дыспуты і выстаўкі дзіцячай творчасці.

Адным словам, падкрэсліў у заключэнне В. Скварцоў, карабель ведаў і рамантыкі гэтова распусціць свае ветразі. З 24 па 30 сакавіка (урачыстае закрыццё Тэдня пройдзе ў Мінску ў Палацы культуры і спорту чыгуначнікаў імя Ільіча) свята надорыць дзетвары рэспублікі радасць цікавых сустрэч.

сці А. Шэльдаў, адказны сакратар І. Руднік і член камісіі А. Тоўсцік.

На пасяджэнні разгледжаны прапановы па ўзмацненні эфектыўнасці ўдзелу рэспублікі ў праграмах ЮНЕСКО па камунікацыі.

ЮНЕСКО сацыялістычных краін у галіне камунікацыі. З паведамленнем аб выніках нарады выступіў яе ўдзельнік, член рэспубліканскай камісіі А. Стук. У абмеркаванні прынялі ўдзел старшыня камі-

ПІСЬМЕННІК І КНІГА

Заклапочанасць лёсам нашай роднай мовы пранікла ў друк. На старонках штотыднёвіка «Літаратура і мастацтва» адбылася і, спадзяюся, будзе працягвацца размова на гэтую тэму.

Трэба шчыра сказаць, што ў зніжэнні цікавасці да беларускай мовы вінаваты і мы, беларускія пісьменнікі. На пісьменніцкім сходзе аднойчы прагучалі такія словы: «Я крышачку абураны...» Здольнасць нашых літаратараў абурання «крышачку» ў нейкай ступені выяў-

най мовы. А пасянае рана ці позна ўзыходзіць. Такімі ж себбітамі роднага слова маглі б стаць і іншыя выданні рэспублікі.

Сапраўдным штабам дзіцячых аўтараў павінна было стаць выдавецтва «Юнацтва». Баюся, што так і не стала. Прывяду прыклад з уласнага горкага вопыту. Пяць год праляжаў без руху ў рэдакцыі для малодшых школьнікаў мой зборнік апавяданняў. Нарэшце атрымаў адказ ад загадчыка рэдакцыі, у якім паведамлялася, што збор-

СКАКАЦЬ... АД ПЕЧЫ

ляе спрадвечную беларускую памяркоўнасць нават у пытаннях набалелых і важных.

Зірніце на стан нашай дзіцячай літаратуры. Ён жа вельмі незайздросны. І гэта адна з прычын невялікага аўтарытэту нашай мовы.

Зраблю адно параўнанне. Калі цяляці не выпайць пэўную колькасць малака (менавіта ва ўзросце цяляці), то з яго не атрымаецца паўнацэннай жывёліны. Так і з дзіцем. Калі яно не пачуе або не прачытае неабходную колькасць высокамастацкіх дзіцячых твораў, яно не стане паўнацэнным чалавекам. Значэнне дзіцячых кніг у тым, што яны фарміруюць светапогляд дзіцяці, будзій фантазію, адкрываюць навакольны свет, замацоўваюць першыя маральныя набыткі. Дзіцячыя ж кнігі, прачытаныя ў сталым узросце, так не ўспрымаюцца.

Магчыма, хто запярэчыць і скажа, што калісьці беларускай друкаванай кнігі зусім не існавала. Але ж існавалі цудоўныя творы вуснай народнай творчасці — песні, казкі, прымаўкі, паданні, баллады, якія наталілі душу дзіцяці, дапамагалі захоўваць яе чысціню.

Гаворачы аб значэнні дзіцячай літаратуры, вельмі дарэчы прыгадаць вялікага пісьменніка зямлі рускай Льва Мікалаевіча Талстога. Аўтар «Вайны і міру» напісаў цудоўныя мініяцюры, прытчы, апавяданні, якія запаміналіся, як малітвы. Не лічыў ён за ганьбу паявіцца на кірмашы і самому прадаваць свае творы для дзяцей. Талстой разумеў, што будучага чытача трэба выхоўваць кожнаму пісьменніку. Будучы чытач — гэта будучыня літаратуры.

Гэтага чамусьці не хочучь разумець у многіх нашых часопісах і газетах. Не шукайце твораў для дзяцей на старонках «Польмя», «Малодасці», «Беларусі», «Звязды» і, на вялікі жаль, штотыднёвіка «Літаратура і мастацтва». Іх там няма. Грэбанне твораў для дзяцей стварыла ўяўленне аб другасортнасці дзіцячай літаратуры. Хоць кожны з супрацоўнікаў гэтых выданняў памятае словы А. М. Горкага аб тым, што для дзяцей трэба пісаць гэтак жа, як і для дарослых, толькі яшчэ лепш.

Адзіны часопіс, які заслугоўвае ў гэтым сэнсе пахвалы, — «Работніца і сялянка». Тут рэгулярна змяшчаюцца вершы, казкі, кароткія апавяданні для дзяцей, падборкі твораў гумару і сатыры. Атрымаўшы часопіс, маці чытаюць дзецям даступнае іх узросту і тым самым сеюць зерні любасці да род-

нік убачыць свет у 1986 годзе. Не убачыў. Выданне кнігі адсунута яшчэ на некалькі год. У маіх дзіцячых герояў за гэты час бароды вырастуць...

Памятаю, як на семінары ў Каралішчавічах Тарас Хадкевіч звярнуў увагу на мае першыя апавяданні для дзяцей. Параіў сабраць іх у зборнік. Я неадкладна пачаў працаваць над кнігай. Рукапіс літаральна за месяц карпатліва вычытаў і з карыснымі парадамі вярнуў мне на працоўку былы галоўны рэдактар «Мастацкай літаратуры» Аркадзь Марціновіч, адначасова паведаміўшы, што кніга ўключана ў план выдання. Усяго праз два гады выйшаў мой зборнік апавяданняў «З людзьмі добра». А цяпер кніжкі даводзіцца чакаць ледзь не дзесяць гадоў!

Крыху аб тым, якой павінна быць дзіцячая кніжка. Абавязкова невялікая, з прывабнай вокладкай і багатай, лагана каларовай, ілюстрацыяй, бо, ведаю, дзіцячыя кніжкі любяць выбіраць самі дзеці. Вось чаму непажаданымі, на маю думку, з'яўляюцца шматаркушавыя дзіцячыя кніжкі, розныя калектыўныя зборнікі.

Варта звярнуць увагу і на недахопы ў гандлі дзіцячай літаратурай. Пры параўнаўча невялікіх тыражах яна ў асноўным асядае ў сталіцы і абласных цэнтрах. А вясквы беларускамоўны чытач застаецца часта без беларускай кнігі.

Ведучы гутарку пра дзіцячую літаратуру, нельга не закрануць і дзіцячыя часопісы «Вясёлка» і «Бярозка». Становіцца складана сказаць, што ўсе клопаты за маленькага чытача леглі на іх «вузенькія» плечы. А ці могуць яны справіцца з такой непасильнай ношкай? Рэдакцыям гэтых часопісаў не ўдаецца яшчэ паказаць жыццё сённяшніх дзяцей у сённяшніх умовах. Не ўдаецца, мабыць, таму, што слаба звязаны яны з людзьмі, якія працуюць у школах і дзіцячых садах. Рэдакцыйны партфель, тым не менш, перапоўнены юбілейнымі матэрыяламі, перакладамі з моў іншых рэспублік. Зразумейце мяне правільна, я не супраць такіх твораў. Зусім не. Я толькі за тое, каб даваць больш месца нашай маладой руні.

Некв заўзятая танцор выйшаў на круг і пацягнуў няўдачу. Раствумачваючы прычыну, ён сказаў, што ў гэтай хаце печ не тая. Аказваецца, у любой справе вельмі важна выбраць печ. Я думаю, што клопат аб дзіцячай літаратуры і з'яўляецца менавіта той печчу, ад якой трэба скакаць, каб і мову нашу шанавалі, і кнігу нашу чыталі.

Мікола ЯНЧАНКА.

г. Рагачоў.

СПРАВА МІРУ І КАМУНІКАЦЫІ

Адбылося пасяджэнне групы па пытаннях інфармацыі Камісіі Беларускай ССР па справах ЮНЕСКО, на якім абмеркаваны вынікі кансультацыйнай нарады экспертаў нацыянальных камісій па справах

ЮНЕСКО сацыялістычных краін у галіне камунікацыі. З паведамленнем аб выніках нарады выступіў яе ўдзельнік, член рэспубліканскай камісіі А. Стук. У абмеркаванні прынялі ўдзел старшыня камі-

Выступае Р. Лубкіўскі.

Грамадскасць рэспублікі адначыла 175-годдзе з дня нараджэння класіка украінскай літаратуры, паэта-дэмакрата Маркіяна Шашкевіча і 150-годдзе з дня выхаду ў свет альманаха «Русалка Днястрова». Гэтым

падзеям быў прысвечаны вечар у ДOME літаратара, які адкрыў і веў сакратар праўлення СП БССР В. Зуёнак.

Львоўскага абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў Украіны Р. Лубкіўскі.

На вечары выступілі В. Рагойша, Я. Брыль, Я. Міклашэўскі, Т. Кабржыцкая, украінская паэтэса С. Майданская.

у часопісе ў 1986 годзе і ў двух нумарах сёлетняга года, выказалі заўвагі і прапановы па паляпшэнні часопіса.

В. АСТРАВЕЦКАЯ.

Пра больш уважлівы і старанны адбор твораў эстраднага жанру гаварылася на сустрэчы кампазітараў і выканаўцаў у Белдзяржфілармоніі. Веў гаворку старшыня эстраднай секцыі Саюза кампазітараў БССР Э. Ханок.

На сустрэчы прысутнічалі вядомыя выканаўцы Т. Арлоўская, В. Шутава, Г. Галенда, У. Кудрын, Н. Кавалёва і іншыя. Кампазітары Э. Зарыцкі, У. Буднік, А. Елісеенкаў, А. Чыркун пазнаёмілі іх са сваімі новымі песнямі. Яны хутка ўойдуць у рэпертуар вакалістаў.

Н. ЗАХАРАВА.

Вершы чытае В. Спрынчан.

Прыхільнікі паэзіі Браніслава Спрынчана сабраліся ў ДOME літаратара з нагоды выхаду яго новай кнігі «Надзежы нежныя росткі». Пра творчасць віноўніка ўрачыстаці гаварылі вядучы вечара сакратар праўлення СП БССР В. Зуёнак, Я. Яні-

шчы, Я. Міклашэўскі, М. Стральцоў, кампазітар Э. Зарыцкі.

Браніслаў Спрынчан прачытаў свае вершы, а таксама пераклады твораў беларускіх паэтаў на рускую мову.

У 1959 годзе ў падвале аднаго з будынкаў Віцебскага завода заточных станкоў рабочыя выпадкова ўбачылі на цагляных скляпеннях надрапаныя, зробленыя алоўкам надпісы, якія не маглі не ўсхваляваць: «Хачу жыць, але мяне расстраляюць. Рая Широкава, 25 гадоў»; «Шкада мне жыцця, бывай, Радзіма, назаўсёды. Ул. Пірагоў»; «6-га верасня расстрэл. Бязрокіна Ліда, 18 гадоў»...

Пра знаходку паведамлілі ў Віцебскі абласны краязнаўчы музей. Яго супрацоўніца Яўгенія Маркаўна Кічына разам з добраахвотнымі памочнікамі высветліла, што ў гэтым падвале па вуліцы Крылова ў гады фашыскай акупацыі знаходзілася турма СД, адкуль мала хто вярнуўся жывы.

Працэс перабудовы ўсё больш авалодвае і нашым духоўным жыццём, пераадоўваючы правы дэфармацыі, якія назіраліся ў гэтай сферы ў апошнія дзесяцігоддзі. З паказухай, абыякавасцю, казёнішчынай, на жаль, можна яшчэ сустрацца нават у такой, здавалася б, святой справе, як рытуалы, прысвечаныя Памяці Герою Айчыннай вайны. Пра гэта разважае аўтар артыкула, які мы прапануем увазе чытача.

навошта гэта? — спытаў нехта з экскурсантаў. «Гэта — яе вялікасць Гісторыя», — адказала жанчына.

Успомніў гэта і падумаў: «Хіба не вартыя гэтакіх жа пам'яці вязні эсэсаўскай турмы, дзе жывыя зайздросцілі мёртвым?»

Не паверыце, але падвал-музей дагэтуль, фактычна, не мае гаспадара, хоць, фармальна, увесь будынак і знаходзіцца на балансе завода заточных станкоў, які даўно адсюль выбраўся і пра гэтую сваю «маёмасць» забыўся.

Але колькі іх, людзей без такага таленту, любяць паразважаць пра свяшчэнную памяць вайны, пра тое, як трэба барацца з ёю. І вось ужо чуюцца з трыбуны: «Давайце ўсе разам, як адзін, возьмемся за гэтую справу...» За што, скажыце, «возьмемся», калі, як мы толькі што бачылі, над былой турмой СД, сцены якой увабралі стогны фашысцкіх ахвяр, фактычна, з дазволу гарадскіх улад, грывіць музыка танцавалі. Здаецца ж, усе разумеюць, што танцаваць на могілках — грэх. А тут хіба — не грэх! Што і казаць, словы пра пам'яць — гэта яшчэ не памяць, і словы пра спагаду і спачу-

ванне — яшчэ не спагада і не спачуванне.

Мне расказалі, што каля былой ратушы, там, дзе пры акупацыі стаяла шыбеніца, устаноўлены мемарыяльны камень з надпісам. Камень сапраўды ёсць, а надпіс... Паспрабуеце прачытаць гэтыя сцёртыя літары!

Дарэчы, у «Віцебскім рабочым» я прачытаў інтэрв'ю са старшынёй гарвыканкома, дзе ён паведамаў пра будаўніцтва фантана акурат на месцы гэтага мемарыяльнага знака. Уяўляеце, якая прыгажосць, якая ідылія? Так і бачу «сцену ля фантана» — сівы ветэран тлумачыць унук: (ці праўнуку): «Вось тут, дзе лёсца вадзічка, Сярожка, у вайну была фашысцкая шыбеніца, на якой гітлераўцы знішчалі савецкіх патрыётаў». «А што такое — гітлераўцы?» — пытаецца ў яго ўнук (праўнук)...

...Можна было тут абмежавацца карэспандэнцкімі «каштоўнымі ўказаннямі» наконі важнасці патрыятычнага выхавання працоўных на прыкладзе падзвігу савецкага народа ў гады Айчыннай вайны. Ды падумалася мне, што каэфіцыент карыснага дзеяння тых «указанняў» будзе роўны нулю, як і сотняў, а мо і тысяч падобных, што многія гады гукалі з розных трыбун. Чаму так адбывалася? Мабыць, таму, што словы гэтыя былі пустым гукам, словы — своеасабліва прыпіскі, за якімі не было справы. Амаль містыка? Хто-небудзь скажа — хай сабе! Маўляў, каму ад тых слоў шкода? Яшчэ і якая! Бо яны разбэшчалі, збівалі з панталыку, выходзілі хітраць, крывадушнасць, прыстасаванства.

Рабіць у першую чаргу толькі тое, што дае магчымасць добра паказаць сябе перад начальствам, «працуе» на эфектывую лічбу, на ўнішальную справядзачу, — з'ява, якая была вельмі распаўсюджана ў нашым нядаўнім мінулым і рэцыдывы якой, баюся, яшчэ неаднойчы адгукнуцца.

Калі ідзе гаворка пра паказуху, пра разыходжанне слова і справы, дык, як правіла, маюць на ўвазе матэрыяльную сферу: засялілі, напрыклад, прыняты камісіяй з добрай адзнакай новы дом, дзе жыць немагчыма з-за шматлікіх недаробаў; па шлі для выстаўкі прыгожыя сукенкі, якіх, усе ведаюць, не дачакаецца пакупнік і г. д. Але хіба не было і няма паказухі і ў сферы духоўнай? Яна тут мо яшчэ больш шкодна, хоць і не падпадае пад дзеянне крымінальнага кодэксу. Прыклады? Вось першае, што ўспомнілася: паказальны ўрок у школе, на якім настаўнік апытае толькі вучняў-выдатнікаў (пра што ведае ўсё і клас); конкурснае выступленне калектыву мастацкай самадзейнасці, дзе часта самадзейных артыстаў пацеху замяненая прафесійнымі. Ці воль вам прыклады праслаўлення

паказухі — вобразы шчаслівых вясцоўцаў, што вандруюць з палатна ў палатно таго-сяго з мастакоў, або песня з такім тэкстам: «Падхожу я к воротам завода, і являецца песня ко мне, і робаюем дружно, упорно, і нікто не стоіт в стороне». Бачыце, колькі тут «жыццёвай» праўды!

Асноўная тэма гэтых натакаў — Памяць. Як гэта ні горка ўсведамляць, але хвароба паказухі пранікла і сюды. Славуная фраза Вольгі Бергольц «Ніхто не забыты, нішто не забыта» там-сім дэвальвуюцца, губляе свой першаходны сэнс. Пошта «ЛіМа» прыносіць лісты, аўтары якіх паведамляюць пра факты занявання магіл салдат і партызан мінулай вайны, аварыйнага стану некаторых помнікаў фашысцкім ахвярам. І хай адзін такі прыклад прыпадае на сотню прыкладаў любоўнага зберажэння ўсяго, што звязана з падзвігам народа ў вайне з гітлераўцамі, усё роўна спакойным заставацца нельга.

Самую добрую справу можна ператварыць у яе процілегласць фармальнымі, казённымі адносінамі. Я думаю, што так здарылася з некаторымі нашымі рытуаламі, прысвечанымі Памяці тых, хто загінуў у баі за вызваленне Радзімы ад фашыскай навалаі.

Адзін з самых распаўсюджаных такіх рытуалаў — услаўданне маладымі кветкаў ля Вечнага агню. Я помню, як раней у некаторых сведкаў гэтай цырымоніі (асабліва пажылых) на плошчы Перамогі ў Мінску на вачах з'яўляліся слёзы. Цяпер жа, убачыўшы, як малады і маладая ў суправаджэнні высілаі і гаваркай кампаніі гасцей, многія з якіх ужо на добрым падптку, кладуць ля манумента кветкі пад прафесійна-дзелавым позіркам фатографа, прахочы паскараюць крок. Бо ўсім ужо даўно стала зразумела, што і гэтая «кавалкада» аўтаматычна, упрыгожаных рознакаляровымі стужкамі, шарыкамі і цацкамі, якія чакаюць маладых і іх гасцей з «рытуалу», гэтыя дзядзькі і цёткі, што з заклапочанымі тварамі паглядаюць на гадзіннік, — не спазніцца б у рэстаран, нічога агульнага з сапраўдным ушанаваннем пам'яці герояў вайны не маюць. Памяць — паняцце духоўнае, глыбока ўнутранае, яе нельга інсцэніраваць, яна не церпіць мітусні.

Інсцэніраваць Памяць, інсцэніраваць энтузіязм, інсцэніраваць шчырасць... Як гэта ні горка, але гэтакім навучыліся ўжо і нашы дзеці.

У трамвай я аднойчы бачыў такую нарцінку. Купка хлопчыкаў і дзяўчынак у чырвоных пілотках і з гальштукі на белых кашулях захапіла першыя сядзенні. Праз прыпынак у вагон зайшоў мужчына з кійком і стаў каля піянераў, якія весела шчабяталі на ўвесь трамвай. Нехта з пасажыраў прысароміў іх за тое, што не аступаюць месца старому. Дзеці, як на камандзе, павярнулі галовы ў бок аўта, робячы выгляд, што не разумеюць, за што іх саромяць. Стары не ўзбавае сыходзіць, і я спытаў маляцоў, куды яны едуць? Адзін з іх, з нейкімі нашыўкамі на рукаве (відаць, і тут быў свой маленькі, але ўжо начальнік), адказаў: «Вось што, забыліся? Сёння ж Дзень Перамогі! Мы едзем вітаць ветэранаў вайны!»

Я нявесела падумаў, што той стары, мабыць, таксама спытаўся ў нейкую школу, дзе яго, удзельніка вайны, будуць вінаваць вучні, такія самыя, як тыя, у трамвай. Нямаю іх, на жаль, ужо навучылася гэтай, так казаць, двайной маралі — паказной (для настаўнікаў, камсргаў, шэфав, святаў...) і для ўнутранага ўжытку... Каго нам за гэта вінаваць — што пасеялі, тое і вырасла.

Галоснасць, прынцыповаць, праўдзівасць, сумленнасць, шчырасць — пазыўныя перабудовы. Яна вымагае пераасэнсавання многага з таго, што здавалася ўжо прывычным, нармальным, вымагае ўнутранага ўдасканалення. Сапраўднага, а не інсцэніраванага, не паказнога.

М. ЗАМСКІ.

Уладзімір ВЕРАМЕЙЧЫК

ДРЫВЯНЫХ СПРАЎ МАЙСТРЫ

Бывае так: начальнік пакіруе і раптам знік, як снег у санцапёкі. Мы больш яго не бачым і не чуюм, Аб добрым і жалкуем і сумуем, Аб дрэнным кажам: «Трасца яму ў бок!»

Так, добрага шануе наша памяць, На дрэннага шкадуем нават слоў. Так, добрага ніколі не запляміць, А дрэннага той-сёй упарта ганіць: «Ён столькі наламаў за службу дроў!»

Ён столькі наламаў... А колькі гэта Канкрэтна у раўметрах ці кубах, Калгас, што старцам пушчаны па свету, Завод, дзе зніклі рамяства санкрты, Раён, які даўным-даўно зачах?

Ну вось вам прыклад: старшыня калгасу, На ўсе лапаткі лёгенька паклаў, Бо быў па частцы выпівону класік (А грошай не адзін нагроб матрасік!), Бо быў глухі да ўсенародных спраў.

Каньячны круг замкнуўся. Ды спрытнюгу Глусець на базу сунулі сябры, Зноў пуза не ўмяшчаецца ў папругу, Зноў прайдзісветаў падабраў зладзюга... А дрывы дзе, якія натварыў?

А вось яны! У пятніцу рыбалку Замешвае начальства Халімон: У «Волгу» грузіць піва, шварні, чаркі, Ды ў кабінет заходзіць сакратарка: «Для вас прыйшоў з дрывамі эшалон!»

«Якія дрывы? — скаліцца забгазы, — Вы жартаваць сабраліся не ў час!» «Якія жарты?! — у адказ з абразай. — Там, на дрывах, паперына з прыказам: «Загазы — за разваленым калгас!»

Вам давядзецца у парадку спешным Бярвенні разгрузіць, парэзаць, паклаць, Схвайце вашы канькі і блешні, Паробіце — і вам не будзе смешна, І не сачкуйце: возьмуць у аброць.

Ля дроў вам загадалі завіхацца У адведзены для адпачынку час. Не каньяком дармовым налівацца І не у Ялце бронзай пакрывацца, — Каб доўга-доўга помнілі калгас!»

Ці, снажам, Сарафан Матрасыч Тузаў Раён дабіў, да ручачкі даўёў, Засеў пасля у абласныўсаюз (Балык з ікрой здароўюцца ў пузе), — Яму паслаць пяць эшалонаў дроў!

Каб дрывы рэзаў і сваім нашчадкам Загадаў чэсна, мудра працаваць, Каб нашыя савецкія парадкі Ні спадцішка, ні здуру, ні з агледнай парушаць.

Калгас... Раён... А як з чацвёртым блокам Ці з цеплаходам, што на дно пайшоў?! Ян гэта змераць мераю высокай? Ян пакараць адназных абібокаў — Янім мільярдам кубаметраў дроў?

Бясчымствуоць на моры і на сушы Спраў дрывяных нахабных майстры, Дзе ж нашы вочы і дзе нашы вушы? А, можа, здрывянелі нашы душы, Маўчалі раз да гэтае пары?

Ідзе перабудова ў нашым доме, Хай наш узлёт заўважаць песняры, Хай мы ніколі не спазнаем стомы, Хай знікнуць абібокі-дрываломы І множацца вялікіх спраў майстры.

МЕРАЙ ПАМ'ЯЦІ

Л. Бязрокіна, Р. Широкава, У. Пірагоў і многія іншыя, чые прозвішчы данеслі да нас цагляны скляпення, былі ўдзельнікамі Віцебскага савецкага падполля. У 1942 годзе яны былі закатаваны гітлераўцамі. Удалося высветліць, што гэтая турма СД стала апошнім жыццёвым прытулкам і слаўтай падпольшчыцы Веры Харужай (на адной з цагляных надрапана слова «Харуж»).

Надаўна я бачыў былію эсэсаўскую турму. Немагчыма суняць тут хваляванне, шалёнае біццё сэрца. У суправаджэнні Ларысы Аляксандраўны Палазнік, загадчыцы аддзела краязнаўчага музея, я прайшоў доўгім калідорам, што цягнуўся пад нізкім сутарэннем, зазірнуў у камеры, жыва ўявіўшы, як сорок пяць гадоў назад тут ляжалі на бруднай цэментнай падлозе знішчаныя пасля катаванняў вязні. Што думалі, пра што гаварылі гэтыя людзі ў свае перадсмертныя гадзіны?

Чалавечая цікаўнасць — я напрасіў Ларысу Аляксандраўну паказаць мне надпісы на турэмных сценах. Яна крыху сумелася, а потым расказала, што надпісы выкрышыліся, бо ў памяшканні вельмі вільготна. Тая вільгаць і «з'ядае» цэглу. Я кранаюся рукой сутарэння і адчуваю пальцамі кропелькі расы.

— Добра, што мы ў свой час паспелі сфатаграфавачь надпісы, — гаворыць Л. Палазнік. Яна паказвае на стэнды, што там-сям стаяць у калідоры. — Тое, што мы бачым, гэта толькі частка былой турмы. Яна займала падвал пад усім домам, ён тут вельмі вялікі. Ды большая частка яго дагэтуль не даследавана, кажучь, што там з вайны засталіся міны і заходзіць туды небяспечна.

Я слухаю яе і не магу да канца ўсвядоміць ўсяго, што тут адбылося ўжо ў наш час. Зніклі надпісы — не проста неацэнныя рэліквіі вайны, заглух голас, звернуты ў будучыню, да нас з вамі.

Дзіўная, неспазнаная прырода асацыяцый. Я ўспомніў Петрапаўлаўскую крэпасць у Ленінградзе, дзе доўгія гады пакутавалі ворагі самадзяржаў. Успомніў, як падрабязна расказвала экскурсаводка, — хто, калі і колькі правіў тут гадоў і дзесяцігоддзяў. З якой цікаваасцю аглядаў я камеру таго ж славутага народніка, Марозава. Скрозь закратаванае азенца ледзь прабіваецца святло, вузкі локан, пакрыты салдацкай коўдрай, ля сцяны стол з табурэткай, на стале чарнільніца, пяро, кнігі. Здаецца, тут, у Петрапаўлаўцы, Марозаў напісаў ці не самыя выдатныя свае творы, за якія ўжо ў савецкі час яму была дадзена годнасць акадэміка. Экскурсаводка з гонарам расказала, што ўдалося захаваць асабістыя рэчы многіх царскіх вязняў. «А

Многія ў горадзе думалі, што ён належыць абласному краязнаўчаму музею, бо яго супрацоўнікі з самага пачатку, г.зн. з 1959 года, рабілі ўсё, каб надаць падвалу статус музея. «Былі выпадкі, калі ў доме псаваліся каналізацыйныя і водаправодныя трубы, — расказвала мне дырэктар Віцебскага краязнаўчага музея Ніна Андрэеўна Сулецкая, — і нашы супрацоўнікі вычэрпвалі з падвала ваду ведрамі».

За дваццаць пяць гадоў музейныя работнікі правалі тут не адну тысячу экскурсій, у якіх прынялі ўдзел каля мільёна чалавек з розных куткоў краіны. І ўсё роўна «падваў» музею не перадаюць. Гэта не фармальная справа. На ўтрыманне любой музейнай плошчы патрэбны грошы, а грошай на падвал-музей ніхто не дае, бо ён як быццам і ёсць, і няма.

Я казаў ужо, што падвал гэты месціцца ў староым будынку. Калі завод адсюль выехаў, «заехаў» староўна, якая... ахвотна аблугоўвала вяселі. Уяўляеце, праз расчыненыя вокны на ўсю акругу грывіць музыка, чуюцца п'яныя песні, курцы на балконе, што акурат над уваходам у былую турму, адпускаюць жартачы па адрасе чарговага экскурсіі. Кідаюць на іх акуркі. Ларыса Аляксандраўна расказвала мне, што былі выпадкі, калі п'яныя госці праходзілі разам з экскурсіяй у падвал і пачыналі там выводзіць вясёлыя матывы.

Пра гэтае кашчуннае суседства два з паловай гады назад з абурэннем пісала наша газета ў артыкуле «Выбух». Сталоўку, праўда, перавялі ў іншае месца, знайшлі ёй больш зручнае памяшканне. Але што змянілася? Гарадскі Дом культуры абсталёваў у доме танцавальную залу і па вечарах тут такі тупат ног, што, здаецца, стары будынак вось-вось разваліцца.

Танцавальная зала на трэцім паверсе, а на другім зараз знаходзіцца звяр'нец. Звяры так скуголяць і выюць, што кроў стыгне ў жылах.

— Вы не паверыце, — расказвала мне Ларыса Аляксандраўна, — але аднойчы, калі прывяла сюды групу экскурсантаў, яны былі з Ленінграда, пажылая жанчына, пачуўшы нечалавечы энк, страціла прытомнасць.

Работнікі музея даўно просяць гарадскія ўлады перадаць ім гэты будынак (дарэчы, пастаяннага памяшкання ў краязнаўчага музея, па сутнасці, няма), каб зрабіць у ім экспазіцыю, прысвечаную барацьбе віцябчан з нямецкімі акупантамі. Ды голас іх пакуль не пачуць.

Я разумею, што не ўсім дадзены, як той ланіградцы, талент помніць сэрцам, успрымаць чужы, нават далёкі ў часе боль, як свой уласны.

М. ДАНИЛЕНКА. Ключы бабулі Зімы, Апавяданні. Для дашкольнага ўзросту. Мінск, «Юнацтва», 1986.

На творчым рахунку Міхася Даніленкі некалькі кніжак для дзяцей — «Вернасць слову», «Зачараваны гарлачык», «На вуліцы Сонечнай»... У новым зборніку «Ключы бабулі Зімы» пісьменнік выхоўвае ў хлопчыкаў і дзяўчынак уважлівыя адносіны да прыроды, вучыць любіць і берагчы родную зямлю.

М. ДУКСА. Світаюць сосны. Вершы. Для малодшага школьнага ўзросту. Мінск, «Юнацтва», 1986.

Настаўнік па прафесіі, Мар'ян Дукса добра ведае ўнутраны свет дзяцей, іх запатрабаванні. У сваёй новай кніжцы «Світаюць сосны» ён расказвае пра сённяшніх хлопчыкаў і дзяўчынак, паказваючы іх гарэзлівымі, дасціпнымі і працавітымі.

А. КОБЕЦ - ФІЛІМОНАВА. Вянок дзівосаў. Казкі. Для дзяцей дашкольнага і малодшага школьнага ўзросту. Мінск, «Юнацтва», 1986.

У кніжцы два раздзелы. У першым — «Кропелькі» — сабраны казкі, героі якіх — дзеці нашай краіны. У другім — «Казкі старога Яніса» — падзеі адбываюцца ў Грэцыі.

В. ЛУКША. Чорныя буслы. Вершы і казкі. Аўтарызаваны пераклад з беларускай і бурсавы. Для малодшага школьнага ўзросту. М., «Детская литература», 1986.

Змест зборніка склалі лепшыя вершы Валліціна Лукшы, а таксама яго казкі «Нарачанская чайка», «Чорныя буслы», «Лёгі хлеб», «Жабрак і шчасце», у якіх аўтар творча асэнсывае сюжэты, пачэрпнутыя з фальклору.

Ёсць у Сцяпана Гаўрусёва верш «Я вырас пад гарматнымі стваламі». Верш не толькі пра сябе, сваё маленства, юнацтва, а пра цэлае пакаленне, якое з «юнкерсаў падбітых алюміній ламала для дзяўчат на грабянцы» і ў якога «губы пахлі дымам, бо мы з снарадных конавак пілі». Гэты верш стаў своеасаблівым

счаўя без ценю прывіднай мукі. Можна сказаць, што пасля Аляксея Пысіна ён найглыбей і дакладней здолеў раскрыць, што «не бывае ў вайны эпілога — памяць чорна заносіць крыло». Так званая ўспамінная лірыка паэта напоўнена шырокай пlynню вобразаў, малюнкаў, думак, інтанацый, яна не рас-слайваецца на асобныя пласты,

цугляць — гэта па сіле чалавеку. «Высокі век нам даў правы», — зазначае паэт. «Усё мы ведаем і помнім, адкуль і як пачаўся свет». Паэт гаворыць, што сёння «свет вісці на дзіянчай слязе». І таму ён увесь час беражэ «набоў запас», каб не пачалася новая трагедыя, якая пагрозіла навісла над чалавечтвам.

буксоўваць», працуе на халастым ходзе.

А сёння выпелыя ранкі
І — столькі жаўранкаў над краем!
Дні коцяцца, як абаранкі,
І — сонца ўсходзіць караваем.

Шырыня і маштабнасць задач, якія сёння ставіць С. Гаўрусёў, вызначае жанрава і тэматычна новы зборнік «Пладаноснасць». Можна гаварыць пра кінематаграфічную — кадр за кадрам, верш за вершам — шматграннасць кампазіцый і мантажу зборніка. Як і ў ранейшых кнігах, у «Пладаноснасці» выразна высвечваецца гаўрусёўская душэўная бескарыслівасць, мужнасць, добрасумленнасць — «што б з табою ні адбылося — не нясі другім гаркаты». Размова з нашчадкамі, як камертон, задае танальнасць усёй кнізе. Неўгамоннасць, няўемнасць жаданняў, задум, памкненняў — паспее ўзніць хоць бы яшчэ адзін бар'ер — жыццё новы зборнік.

Ідэяная накіраванасць, грамадзянская пазіцыя акрэслены дакладна і ясна, без усялякіх недамовак. Паэт арганічна не можа заставацца ўбаку ад пульса жыцця. Яго турбуе і тое, каб «не паспела зязюля дачасна падавіцца тугім каласком», і найперш тое, каб «толькі не засівералі душы», каб не прапала марна зерне. Трывогі і радасці, грамадзянскі клопат, катаклізмы і навалы веку — усё гэта знаходзіць водгук у чуйным сэрцы паэта як патрэба часу, а не даніна модзе.

С. Гаўрусёў не ўласцівы крайнасці: абстрактны максімалізм, фармалістычны пошук. Яго вершы ўласцівы канкрэтнасцю і выразнасцю думкі, класічныя формы. Палон канону, стэрэатыпу не пагражае яму, але і не падобны гаўрусёўскі верш на тых незацугляных коней, што нясуцца сослепу цемнаватымі дарогамі. Зроблена паэт вымае самай адказнай меркай: а што б казалі яны — байцы і камандзіры. Ён не называе нікога канкрэтна, але мы, нашчадкі, добра разумеем гэтую мему.

Зямля! Зямля! Цяпер яе аздоба,
Калі на сонца глянуць з-пад рукі,

«Былое ўспамінаецца часцей»

С. Гаўрусёў. Пладаноснасць. Новыя вершы. Мінск, «Мастацкая літаратура», 1986.

лейтматывам, галоўнай тэмай творчасці паэта.

Шмат радкоў, навеяных дзіцячай памяццю вайны, і ў новай кнізе «Пладаноснасць», бо ў снах усё яшчэ «шуміць-грыміць вайна - вайнішча», і хаця «вайны асколкі ў даўнасць адляцелі, але «навальнічная памяць былога напаўняе зямлі капіляры». Памяць шчодро жывіць сталую крону паэзіі С. Гаўрусёва, якая цяпер шчодро пладаносіць. Вайна страшэнна апаліла сэрцы не толькі дарослым, абвугленай памяццю яна ўчэпіста ўелася ў дзіцячыя і юначыя сэрцы, засталася жудасцю пахаванак у ваках пакалення, што «вырасла пад гарматнымі стваламі». Вось чаму і цяпер выразна бачыць паэт «пастаці байцоў у жыцце», помніць сваіх старэйшых братаў Яўхіма і Антона, што засталіся навечна маладымі там, на апошнім рубяжы, пад Сталінградам, на Паліку.

Падзеі мінулага становяцца біяграфіяй, а для паэта — своеасаблівай скарбонкай, адкуль ён чэрпае свае вобразы, тэмы, матывы. І не віна яго, што ў вершах многа гаркаты, дыму, выбухаў, гора і сірочых слёз. Такі быў час, ён абраў паэта, які верна служыць народу. С. Гаўрусёў са свайго пакалення, бадай, найбольш прывязаны і верны памяці часоў ваеннага ліхалецця, цяжкіх пасляваенных гадоў з «праснаком са

а знітавана, спрасавана мошнай жыццёвай асновай, тоіць выбуховую сілу пачуцця. Паэту зноў і зноў даводзіцца ісці тою даўнейшай, з ваеннага дзіцяства, дарогай, што дала першы горкі заробак вясковаму пашталёну.

Як трынаццаць мінула,
Я служыў пашталёнам.
І мяне быццам гнула
Нейкім чорным праклёнам.

Атрымаеш на пошце
Пахаванкі з лістамі —
Раптам ногі чагосьці
Як надломіцца самі.

Каля кожнай бярозкі
Сэрца болем сціскае.
А мяне ж ускрай вёскі
Грамада чорны чакае...

З тых часоў маленства, калі «прабітую на Паліку насіў братаву фуражку», паэт з трывогай і болем выходзіць на арбіту сучаснасці, дзе касмічныя хуткасці, дзе ашчэрпылі сваімі смертаноснымі пашчамі ракеты, дзе новыя тэўтоны трызняць аб новых паходах. Вобраз наступнага дня, страшнае чаканне яго, вера і надзея на светлы ўзыход яго — адзін з вядучых матываў «Пладаноснасці». С. Гаўрусёва хвалюць пытанні агульназначныя і асабістыя. Ён умее знайсці індывідуальную інтанацыю, дакладныя словы. Вобраз заўтрашняга дня вырастае ў тэму нострычнага часу. Паэт не імкнецца затрымаць яго (імгненне, стой!), але зразумець яго, стаць упоравень, за-

С. Гаўрусёва хвалюе і боль палесцінскага паэта («Я слухаў палесцінскага паэта»), і лёс Нікарагуа, ён гнеўна асуджае і заклікае пакараць ліёнскага ката Бар'е. У вершы «Нікарагуанскі танец» паэт удаля выкарыстоўвае і вар'іруе прыпеў нікарагуанскай народнай песні — «Патрымай дзіця, а я станцюю». Гаўрусёў гаворыць, што праўда і воля для ўсіх людзей адна і тая ж: «Кожнаму свабоднаму народу трэба ўмець абараняць свабоду!»

У многіх вершах С. Гаўрусёва прысутнічае трывожнае пачуццё чагосьці страчанага («голае у сэрцы жыве, слоў жа — згадаць не магу»). Разумеючы хуткаплыннасць жыцця, паэт бачыць галоўнае: «Што было — былім не парасло: пэўна, перажытае прыдасца».

Так, С. Гаўрусёў да канца верны ўласнай памяці. Але чытачу, добра знаёмому з яго ранейшымі кнігамі, часам не-ды і прыходзіць думка, адчуванне, што паэт быццам свядома стрымлівае сваю руку, што выкарыстоўвае ён не ўсё са сваіх творчых магчымасцей, ідзе знаёмым рэчышчам, без пэўнай рызыкі. Хоць усё вершы ў новай кнізе «Пладаноснасць» і «дацягнуць» да пэўнага Гаўрусёвага ўзроўню, але «залатым запасам» забяспечаны не ўсе. Складваецца ўражанне, што дзе-нідзе верш пачынае «пра-

ЧЫТАЧ ДЗЕЛІЦА УРАЖАННЕМ

Выдавецтва, на наш погляд, не дацаніла першую спробу маладога аўтара, назваўшы кнігу Рыгора Лазуркіна «Благаўскія салаўі» сціпла-гумарыстычнай аповесцю. Перад намі сінкрэтычны ў жанравых адносінах твор, у якім арыгінальна спалучаюцца этнаграфічныя і гістарычныя факты, філасофскія развагі і лірычны адступленні, дакументальныя матэрыялы, аздобленыя ўсімі

«Дасылаю Вам кнігу Р. Лазуркіна «Благаўскія салаўі» і рэпліку на яе, — піша нам выкладчык Гомельскага ўніверсітэта І. Штэйнер. — Вы самі можаце ўпэўніцца, што далёка не ўсе «перлы» пералічаны тут, што рэпліку можна зрабіць яшчэ больш з'едлівай і крытычнай. Ды гэтак не хацелася б, бо тады ў некаторых чытачоў можа сіласціся ўражанне, што я выдступаю супроць сатырычных твораў наогул, а іх катастрафічна не хапае нашай сучаснай прозе. Але, думаецца, нават такой неабходнасцю нельга тлумачыць з'яўленне недаснальных твораў, якія аўтар, нібы «смеючыся з нашага цёмнага брата, напісаў», дзе «спадбаў» тое, што толькі бланзу можа спадабацца», як некалі гаварыў Ф. Багушэвіч. Прачытаўшы дасланую кнігу, мы перанаканіліся, што І. Штэйнер шмат у чым мае рацыю. Таму і змяшчаем сёння яго крытычны водгук.

РЭЛІКТАВАЯ ВЁСКА, або Ці многа трэба чалавеку для радасці?

Р. Лазуркін. Благаўскія салаўі. Гумарыстычная аповесць. Мінск, «Мастацкая літаратура», 1986.

фарбамі мастакоўскай фантазіі. Аповесць можна назваць своеасаблівым даведнікам жыцця беларускай вёскі перыяду... Але вызначыць дакладна, калі адбываецца дзеянне аповесці, бадай што немагчыма. З аднаго боку, у тэксе ёсць наведамленне, што «шэсцьдзесят з гакама гадоў без цара жывём і радуемся», ёсць успаміны пра часы нядаўняга ваеннага ліхалецця. А між тым ствараецца ўражанне, што ўсе героі аповесці вельмі добра знаёмыя табе, што ты

сустрэкаўся з імі ў кніжках, напісаных і 50, і 90, і болей гадоў назад, якраз пры тым, ня добрай памяці, цыры.

Плённа ўспрыняў аўтар і традыцыйную савецкай класікі. Цяпер мы з гонарам можам сцвярджаць, што не толькі славеты Шчукар называў сваю Ксантыпу «аўстралябіяй», але і наш Саўка Равяка (адзін з герояў аповесці) сваю абраніцу параўноўвае з «каскатай» і «лімфай». Але гэта яшчэ не ўсё. Калі дзед Шчукар накарміў ара-

тых поліўкай, дзе на некалькі кілаграмаў кураціны прыпадалі толькі грамы «вустрыцы», то ў аповесці Р. Лазуркіна героі з'яўдуць жыўцом пасоленаю жабу, каб праз некаторы час запіць яе гарэлкай, у якой весела боўтаецца здохлая мыш.

Але ярчай за ўсё ў аповесці працягваюцца нацыянальныя традыцыйныя смежавы культуры. І перш за ўсё традыцыйны пісьменнікаў перыяду «Нашай Нівы» і, асабліва, Ядвігіна Ш. Памятаеце няўрымслівых герояў вядомага байкапісца ў прозе? Гэта яны з маленькім білецкікам падарожнічалі не ў вагоне, а ў «WS», даказвалі гарадскім шулерам, што ў іх, як і ва ўсіх добрых людзей, па пяць пальцаў на назе, прымалі старога пана за заморскую малпу, а чыноўніка — за бугая. Чытач смяяўся, але вельмі часта за гэтым смехам стаялі слёзы.

Шмат часу прайшло-праляцела, аднак аўтар лічыць, што мужык не змяніўся. Не верыце? Звернемся да тэксту. Вясковы чалавек па прастане свай душыўнай («святной прастане», сцвярджае празаік) гаворыць так: «фіміямскія блізюкі», «сын

працуе дыназаўрам», «дзерма-ядзерная ракета», «ні солны, ні маласольны нумар» і г. д. І менавіта яму за геройскі ўчынак раіць больш разумнага дзядзькі: «Піце кантроль». «Ці многа патрэбна чалавеку для радасці?» Усёго толькі, каб назвалі яго першым чалавекам на свеце — пітэкантрапам.

Мусіць і праўда, інтэлектуальная хвароба не ўласціва сучаснаму працаўніку сяла. Бабка Тацяня ганяецца па хаце з атрутай «Хларафос», «тыгрышай кідаецца на адзінку муху», замест таго, каб прыстукнуць яе, як гэта калісьці рабілі. Даярка, што састарылася ля кароў, спрабуе дастаць з горла «быка-прызвядзіцеля Піначэта» бульбіну, і толькі выпадкова герой вырастоўвае яе «крыло», г. зн. руку. Хлопцы, што нарадзіліся ў вёсцы, не ўмеюць запрэчыць каня. Той жа Саўка забівае рапух, бо яны... знішчаюць пчолу. Ідучы жа на мёд, замест дымару ён выпівае бутэльку піва і заядае цыбуляй. Зусім не паджэнтльменска паводзіць сябе дзядзька Рэдзька, які, прыняўшы жонку за шпіёна, страляе ёй ніжэй паясніцы (выразная пераклічка з творамі Ф. Багушэвіча канца XIX ст.). Герой твора заклікае не есці вядліну, падрыхтаваную на ядлоўцы, бо баіцца, што апошні хутка знікне (важная экалагічная праблема, якую ўпершыню закрануў Ян Чачот, заклікаючы сялян не секчы дрывы ля вёскі).

У той жа час у аповесці ёсць многа новага, што не было ўласціва ні Багушэвічу, ні Купалу з Коласам, ні нават аўтарам сучасных «вясковых раману».

Падобна на аблічка
хлебароба —
Яны ўжо назаўсёды сваякі.
І толькі ў неразгаданым
трымценні,
Як маладзік над полем устае,
І тых нябачна праступаюць
цені,
Што паміралі цяжка за яе.

Жыццё, рух у кожным радку
С. Гаўрусёва — ці гэта «ціхі»
інтымны верш, споведзь аднаго
чалавека, ці зварот да ўсяго ча-
лавецтва. Яшчэ хочацца адзна-
чыць асаблівую рысу яго паэзіі,
якой так часта не стае маладым
паэтам, — маладое юнацкае бя-
страшша, няўрымслівасць. Гэта
ад цвёрдай усвядомленай пазі-
цыі паэта і чалавека. Упэўне-
насць і перакананасць у адзінай
праваце і дае права паэту «пе-
рамышчаць зямныя вехі».

Моц багатырскага пляча
Прыўзнямае космасу вышыні,
І—набліжае далячынні
Зрок сакаліны Ільіча.

Усё мы зробім, каб навек
Свет не трымцеў на

павуцінцы

І ў кожнай сонечнай расіцы
Свяціўся горда чалавек.

Шлях ад каранёў да густа-
лістай кроны няпроста. І на гэ-
тым шляху новы зборнік «Пла-
даноснасць» бачыцца моцнай
галінай, якая не адмежавана ад
каранёў, ад роднай зямлі. Паэ-
тычны характар новай кнігі
С. Гаўрусёва пазначаны жыццё-
любствам. Нават калі цэпра ча-
сова заслانیла белы свет, паэт
верыць, што «мая зямля і зрок
мне верне». Можна здзіўляцца
амаль паганскаму пакланенню
паэта маці-прыродзе, нястрым-
най пражэ дакрануцца да яе
прыгажосці, адкрыць, ахапіць,
прыняць у сябе ўсё багацце і
шматграннасць жыцця, захавачь
яго для нашчадкаў:

У белым цвечы і пчаліным
гудзе,
Калі пясцікі падаюць на дол.
У добрай згодзе зноў
збярэцца людзі
За свой святочны і братэрскі
стол.

Жыць гэтай пераемнасці
нязменна
Пад пчол гудзенне, гаману
лісты.
Прымае горда маладая змена
Непераможны сцяг іх баявы.
Іван РУБІН.

Гэта новае — дзіця НТР, на-
шага імклівага часу. І асабліва
працяглася яно ў той сферы,
што звычайна называецца ін-
тымнай. Ад варыяцый славу-
тага тэзісу: «жанчына — гэта на-
ват гучыць горда» і да наватро-
паў — фразеалагізмаў «прасці-
госпадзі», «кустатэрапія», «зраў-
няла... хрэн з макаю», «рэпэці-
цый - распустыцый», «хвілейная
частка» і г. д. Есць і больш ці-
кавыя звесткі, відаць, прына-
чаныя для дзяцей дашкольнага
ўзросту. Слёзы маленькай Лід-
кі (суседскі певень душыць яе
курачку) Саўка сунячае так:
хай душыць, тады курачка на-
нясе яек. Бачыць, яе усё дак-
ладна і проста.

Як ты заўважыў, паважаны
чытач, наш аўтар стварае ма-
стацкі вобраз з дапамогай фаль-
клорных і ўласных выразаў. У
першую чаргу адзначым бага-
цце вобразна-выяўленчых срод-
каў, шчодра запазычаных з на-
роднай мудрасці: «Вялікі кра-
дзёж пачынаецца з малога», «як
казе гармонік», «панос слоў,
запор думак», «пяе маціўна,
але слухач праціўна», «люб-
лю павесляцца, асабліва па-
жэрці», «тупая, як сібірскі ва-
ленак», «бакі, як сабакі», «нос
каціны, вочы савіныя, а нораў
свінскі».

Як бачым, мастацка-стыля-
выя прыёмы надзвычай шыро-
кія і разнастайныя. Мы не спы-
няемся на аналізе ўсіх аспек-
таў апавесці, бо хочам пакінуць
і чытачу насаляду загляблення
ў дзіўны і незвычайны свет рэ-
ліктавай вёскі з яе не менш рэ-
ліктавымі жыхарамі.

Іван ШТЭЙНЕР.

г. Гомель.

Пішу ў газету ўпершыню.
Але ў мяне многа чаго сабрала-
ся на сэрцы, і таму прашу лі-
чыць кожнае слова водгукам
душы, болям за ўсё, што робі-
ца вакол, за нашу спадчыну,
за сучасную культуру і духоў-
насць чалавека.

Раней з-за розных жыццёвых

Адно з самых цікавых пісьмаў, якія прынесла ў апошні час
рэдакцыйная пошта, належыць жыхарцы Наваполацка Надзеі
Кузінай. Яна паведамляе, што мае сярэдняю спецыяльную аду-
кацыю—сіончыла Наваполацкі нафтавы тэхнікум, у яе двое
дзяцей, муж, на лісце яўны адбітак той цікавасці да грамад-
скага жыцця, якая выклікана працэсам перабудовы, дэмак-
рацызацыі нашага грамадства, курсам партыі на антыўнасць са-
цыяльнай пазіцыі кожнага чалавека.

ЗАДАЮСЯ ПЫТАННЯМІ...

абставін я не мела магчымасці
сістэматычна знаёміцца з перы-
ядычным друкам, і таму пры
першай магчымасці зараз імчу
ў бібліятэку, стараюся навяр-
стаць упущанае. На смеласць
узятца за перо мяне падштурх-
нуў артыкул майго земляка,
уласнага карэспандэнта Дзярж-
тэлерадыё БССР Н. Гальпер-
віча «Калі думаць пра духоў-
насць...» (нумар «ЛіМа» ад 10
кастрычніка мінулага года).
Справа ў тым, што артыкул
мне спадабаўся, і магу свед-
чыць, што ўсё ў ім праўда, ха-
ця, можа, і няпоўная, і такіх
фактаў, ды і больш характэр-
ных, вельмі многа. Гэта карос-
та на здаровым целе, кажучы
словамі паэта У. Някляева, і
без болю яе саскрэбці нельга.

Мяне таксама непакояць па-
гардлівая адносіны некаторых
людзей да роднай мовы. На-
гадаю словы рускай пісьмен-
ніцы Марыны Касцецкай, што
мова народа ёсць споведзь на-
рода. Няўвага да яго мовы і
культуры — адзнака адсутнасці
культуры. У гэтым сэнсе не
ўсё добра робіцца і ў нашым
Наваполацку. Канкрэтным пры-
кладам можа служыць чыталь-
ная зала бібліятэкі імя Я. Ко-
ласа (якая ў сваю чаргу з'яў-
ляецца філіялам бібліятэкі У.
Маякоўскага). Утульная зала з
мяккай мэбляй для адпачынку,

са зручным абсталяваннем для
чытача. Але ж неабходнай та-
бе падпісі беларускамоўных
выданняў не знойдзеш. Няма,
напрыклад, часопіса «Мастац-
тва Беларусі». Наконт гэтага
часопіса бібліятэкар ветліва
мне растлумачыла, што ў міну-
лым годзе гэты часопіс патра-
баваў толькі адзін чытач, і та-
му ў гэтым годзе бібліятэка
часопіс не выпісала. Вось як
равы прыклад непрафесійнага
падыходу да сваіх абавязкаў.
Адміністрацыя нічога не зрабі-
ла, каб павялічыць лік чытачоў,
а наадварот, абьякавацю згу-
біла апошняга, ці лепш ска-
заць, адмовілася ад яго. Нічога
не застаецца, як нагадаць такім
бібліятэкарам словы У. І. Ле-
ніна: «...Видеть гордость и славу
публичной библиотеки не в том,
сколько в ней редкостей... а в
том, как широко обращаются
книги в народе, сколько при-
влечено новых читателей!..» Не
лепшыя справы і ў бібліятэцы
імя У. Маякоўскага. Праз аб-
немент было немагчыма пазна-
ёміцца з апавесцю В. Быкава
«Кар'ер». Летась, намагаючыся
набыць часопісы «Польмя» з
гэтай апавесцю, я сустрэлася
яшчэ з адной з'явай, якая мя-
не збятэжыла. Было гэта так.
Стаю я ў Полацку на прыпын-
ку ля газетнага кіёска № 22.
Ужо згубіўшы надзею набыць

чацвёрты і пяты нумары часо-
піса «Польмя», я ўсё ж нава-
жылася запытаць пра іх у кі-
ёску. Прадавец адказала, што
гэтых часопісаў няма таму, што
іх ужо «спісали», гэта значыць
— знішчылі. «Як знішчылі?» —
здзівілася я. Прадавец з ахво-
тай расказала, як знішчаюцца
часопісы, якія не ўдалося пра-
даць у трохмесячны тэрмін.
Знішчаецца даволі многа часо-
пісаў, але асабліва «Мастац-
тва Беларусі», «Польмя», «Бела-
русь», «Помнікі гісторыі і куль-
туры Беларусі». Але гэтая стра-
та для гандлю мізэрная, бо
план выконваецца галоўным
чынам прамаўтарамі, часопіса-
мі мод і г. д. Вось так — ад-
ны ствараюць, другія знішча-
юць. На маю думку, гэта ней-
кае дазволенае злачыства. Ці
ж гэта па-гаспадарску — зніш-
чаць? Ці ж гэта па-чалавечы —
знішчаць? Ці ж гэта па-грама-
дзянска — знішчаць? Няўжо
нельга падарыць такія часопі-
сы бібліятэцы, школе, чырво-
ным куткам фермаў ці цэхаў?
Я не ведаю, да каго звярта-
цца з такой прапановай: да ган-
длю, да культуры, да асветы?
Але я не магу не пытацца, на
якую суму знішчаюцца часопі-
сы па нашай краіне за ўвесь
год? І потым — часопіс хіба
можна параўноўваць з пратэ-
мінаванымі медыкаментамі?

Задаюся і яшчэ адным пытан-
нем. Дзівіць мяне, што вуліцы
нашага горада называюць не
імямі выдатных дзеячаў на-
вукі і культуры, а часцей да-
юць ім назвы безаблічныя —
Садовая, Школьная, Юбілей-
ная і г. д. На мой погляд, гэта

тыповая перастрахоўка. Бо калі
назваў вуліцу «Садовая», дык
па шанцы не атрымаеш, а вось
імянамі дзеячаў культуры —
гэта адказна, калі, зразумела,
дзеячаў гэтых не вельмі веда-
еш.

Не так даўно да мяне трапіла
кніжка Сяргея Панізіна «Жы-
цень», якая прысвечана міжна-
роднаму году міру і якая, на
маю думку, заслугоўвае пахва-
лы. Пад вершам «Палац у Ль-
вовпальскай сядзібе Міёрска-
га раёна заснаваны ў 1750 го-
дзе. Цяпер яго аднаўляюць сту-
дэнты Мінскага інстытута куль-
туры». Атрымалася так, што
летась мне давялося сустрэцца
з гэтымі студэнтамі. Студэнты
не валодаюць роднай мовай, як
дарэчы, і іх выкладчыкі. Калі я
запытала: «Як вы будзеце раз-
маўляць з сельскімі жыхарамі,
які будзеце несці культуру, зна-
ёміць са спадчынай, не валод-
ваючы мовай?» — студэнты ад-
казалі, што моладзь зразумее,
а калі якая бабуля ці дзядуля
не зразумеюць, дык іх не пера-
канаеш і да эстрады не даду-
чыш, нават калі будзе гаварыць
па-беларуску. Убачыўшы,
што адказ мяне не задаволюў,
студэнты дабавілі: «У нас ёсць
два энтузіясты, якія добра ве-
даюць сваю мову». Два на два-
ццаць пляч! Цінава, што маглі б
сказаць па гэтым пытанні ад-
казныя за вучэбны і выхавальны
працэс у нашых школах і ін-
стытуце?

Зразумела, крытыкаваць ня-
цяжка. Таму хацу выказаць
канкрэтную прапанову. На маю
думку, неабходна пры атэста-
цыі кіраўнікоў аддзелаў і ўста-
ноў культуры ўлічваць веданне
імя роднай мовы, літаратуры,
народнага мастацтва і г. д. Маг-
чыма, такая мера хоць крышку
падые адказнасць за даруча-
ную справу, дапаможа лепш
выконваць свой службовы і па-
трыятычны абавязак перад на-
родам.

Чытаю наш перыядычны друк
і нашы кнігі і задаюся шматлі-
кімі пытаннямі, на якія няма
простага адказу. Але пра ўсё,
што непакоіць, у адзіным лісце
не раскажаш.

Н. КУЗІНА.

г. Наваполацк.

У літаб'яднаннях рэспублікі

зямнога. Прозвішча паэткі з
«правінцыі» не так і часта ўжо,
як прозвішчы некаторых ста-
лічных равесніц, з'яўлялася на
старонках перыядычных выдан-
няў: ішло духоўнае і душэўнае
назапашванне. І яно вылілася ў
добраю паэтычную кніжку «По-
ле долі». Гэты вершаваны збор-
нік яшчэ чакае свайго ўдумлі-
вага крытыка. А чытача ён ужо
прычкакаў. Мяне, напрыклад,
— аднаго з першых:

«Далягляды» — так называ-
ецца літаратурнае аб'яднанне,
якое больш за дзесяць гадоў
працуе пры рэдакцыі глыбоц-
кай раённай газеты «Шлях Пе-
рамогі». Назва літаб'яднання —
далёка невыпадковая. У ёй
цесна зліліся два словы: «даль»
і «глядзець». Глядзець у даль
— гэта значыць, хацець шмат
чаго ўбачыць. І асабліва таму,
у каго абвостраны зрок, каму
так хочацца знайсці ў далягла-
дах нешта сваё, заповітнае,
здзіўнае яму і падзяліцца сваім
здзіўленнем, а можа, загад-
кай ці таямніцай з іншымі.

ГЛЯДЗЕЦЬ, КАБ ДАЛЬ УБАЧЫЦЬ

Шырокія далягляды адкрыва-
юцца перад маладымі літарата-
рамі Глыбоччыны, якая, дарэчы,
суседнічае са славяннай на паэ-
тычнае слова ўшаккай зямлэй.
Амаль усіх тых, пра каго будзе
гаварыцца тут, ведаю асабіста.
А калі чалавека ведаеш у твар,
то гаварыць аб ім лягчэй. Ха-
ця... Разабрацца ў чалавеку не
так і проста. Тым больш, калі
ён займаецца літаратурнай
справай. Дакладна можна ска-
заць толькі адно: людзі гэтыя
пішуць вершы і прозу не дзеля
пахей — яны аддаюць слову і
даннікі слова. Некага яно ўжо
аддзячыла першай кніжкай,
публікацыямі ў абласной і рэ-
спубліканскіх газетах і часопі-
сах. З тым-сім слова яшчэ
ўпараціцца і прымушае размаў-
ляць з сабой толькі на «Вы».

Дык хто ж яны, гэтыя захоп-
леныя прыгожым пісьменствам
людзі?

Марыя Баравік. Некалі нам
даводзілася бываць на аблас-
ных і рэспубліканскіх семінарах
творчай моладзі. Я і запаміну
яе маладой, рамантычнай, поў-
най любові да зямлі і ўсяго

Радзіма.
Неба вышыня
І нашых дум велічыня.
Нам трэба пакліцаць дню,
Таму сардэчнаму агню,
Якім жыве людская

вечнасць.

Будзь бласлаўёнай,
чалавечнасць!

Няхай жа будзе бласлаўёнай
твая паэтычная доля, Марыя!

Вось перада мной паўстае
думку і справу настаўнік з Глы-
бокага (дырэктар — гэта паса-
да, а настаўнік і паэт — пры-
знанне) Віталь Гарановіч. У
дырэктара сярэдняй школы
спраў безліч, а вершы
патрабуюць усё ж не толькі
натхнення, а і часу, якога ўсім
нам так мала дадзена.

Не сурочыць, напярочыць
Шчасця ўсім маладзічок.
Беларускай белай ночы
Разважыўся каснічок.

Напэўна, час ужо, Віталь, ру-
шыць на «прыступ» выдавецтва
«Мастацкая літаратура»...
Піша, скажучы, пра вядомых
ужо. А я лаўлю сябе на тым,

што часта думаю пра нядаў-
нюю дзесяцікласніцу Ніну Лаў-
рыновіч. Светлыя і празрыстыя
радкі з яе верша і сёння жы-
вуць у памяці: «Ручэй завіняць,
паплыве мой шчаслівы караб-
лік. І праменьчыкам сонца да-
стане да чыстага дна».

Памятаю на адным з пася-
джэнняў літаб'яднання далі-
катную з твару і разам з тым
крыху калючую — ад прышчы-
повасці гэта — настаўніцу бе-
ларускай мовы і літаратуры,
якая працавала тады ў Кара-
боўскай сярэдняй школе, Ганну
Зінкевіч. У вершы яе адразу
паверыць, бо яны з душы. У іх
— зямля, чорная, шматпакут-
ная, але вельмі дарагая і пры-
гожая нам:

Як пахне бэз дажджом

абмыты,

Прамень галубіць цішыню.

Усе гады, што мной

пражыты,

Нясу да Вечнага агню.

Здаюцца дробнымі трывогі

І балбатня, і мітусня.

Ёсць сэнс жыцця

вышэйшай пробы —

Радзіма, годнасць, чысціня.

І якую добрую справу зрабі-
ла Ганна Зінкевіч, арганізаваў-
шы ў школе літаратурна-творчы
гурток «Верасок» і пры ім —
рукапісны альманах «Наша
творчасць»! Усе гурткоўцы —
юнкеры раённай газеты. А газе-
та «Піянер Беларусі» пяць разоў
узнагароджвала гурток і
асобных яго членаў граматамі
і памятнымі падарункамі.

Хочацца заклікаць настаўні-
каў роднай мовы і літаратуры
ўсіх сярэдніх школ да стварэн-
ня такіх гурткоў. Яны — не пе-
рашкода ў вучобе.

«Халімон» Уладзіміра Сауліча
ужо камандуе парадом: Міні-
стэрства культуры БССР набы-
ло п'есу маладога драматурга
для пастановак самадзейнымі
драматычнымі калектывамі. Рэ-
петыцыя сатырычна-гумары-
стычнай п'есы «Халімон каман-
дуе парадом» ідзе ў адным на-

Паўлюк ПРАНУЗА

Масты нашай дружбы

Граніца ў маўкліваці
Мужнай і строгай.
Я еду на захад
Знаёмай дарогай.

Да кожнай травінкі,
Да кожнага дрэўца
Хачу дакрануцца
Рукамі і сэрцам.

Салдацкіх гадоў
Я гартую ўспаміны.
І бачу Варшаву
У ранах, руінах.

Асвенціма вязняў,
Майданека печы...
І боль мой да скону
Ніхто не залечыць.

Тады, ў сорок пятым,
Задымленым летам
І Кракаў і Лодзь
Нам дарылі букеты.

Нас браў у абдымкі
Араты, рабочы.
Святлелі іх твары,
Іскрыліся вочы.

Былі яны рады,
Як сонцу, салдатам,
Што неслі на захад
Святую адплату.

Масты нашай дружбы
З адменнае сталі.
Яе мы ў баях,
У паходах кавалі.

Калі ты сумны і сярдзіты
І толькі для сябе жывеш,
Дык ведай, што няма ліміту
На дабрыню: яна без меж.

Яна ўрадлівая, як поле,
З празрыстай яснасцю душы...
Не спачувай чужома болю,
А можаш — сам дапамажы.

Так ужо заведзена адведку:
Дружба, грамада і талака.
Чалавек патрэбен чалавеку.
Без прытокаў высахла б рака.

Жыццё

Як ад пілы валілася таполя,
На лёс не наракала: «Я памру».
Яна ляжыць, а маладое голле
Прабілася праз чэрствую кару.

Цішыня

У лесе спачывае цішыня,
Чутно, як з сосен сыплецца ігліца.
У небе — ні хмурынікі. Чысціня.
І хочацца прыродзе пакланіцца.

І ты свядома прыпынеш крок,
Ідэш ціхутка, ды з такім разлікам,
Каб сонейка барвовае — лісток
Не прытаптаць падэшвай чаравіка.

У летні дзень

Дзіця ў калясцы. Летні дзень прыгожы.
Планета робіць за вітком віток.
А ў сэрцы боль варушыцца: «А можа?»
І знікне мой зялёны гарадок.

Ніхто ахвяр нявінных не аплача,
Не знойдзе родных кургану-магія.
Наступны дзень хачу я ў сонцы бачыць,
Не заімглены смерцю небасхіл.

Дзецям

Неўгамаваныя званочкі,
Яны звяняць, звяняць, звяняць.
Пытлівыя, жывыя вочкі
На свет упэўнена глядзяць.

Калі пачуюць пра гарматы,
Пра цяжкіх боек даўніну,
Запытаюць трывожна ў таты:
— А ты не пойдзеш на вайну?

Ах, дзеці, дзеці! Арляняты,
Прад вамі — выраю гады.
Вам высаваць жыцця зярняты,
Вырошчываць, даглядаць сады.

Вам раскрываць навук сакрэты,
Каб быў шчаслівы чалавек.
Вачыма вашымі планета
Няхай глядзіць у новы век.

ВЯСНА ў стэп прыйшла раптоўна і нечакана, як і летась, і пазалетась, калі ён, Віцька Лёнь, упершыню прыехаў сюды, на цаліну. Стэп з парыжэлай, прымятай за зіму снегам травой на аблогах, круглымі капелюшамі сонак у далечыні здаецца ў такую пару яшчэ больш прасторны і прывабны. У чыстай сінечы неба з лагодным зырккім сонцам павольна, не махаючы крыламі, як бы тыя планёры над узлётным полем, цікуючы ўнізе здабычу, кружаць невялічкія каршуні-копчыкі. Цішыня наўкола. Яшчэ добра не ўгрэты сонцам павявае сцюдзёнысты рэзкаваты ветрык, кудлацячы леташнюю траву, пабялелыя, як вымытыя дажджом косці, стырчакі кавылю, гоніць, прыспешвае невядома куды рухавыя, лёгкія, як паветраныя шары, клубкі перакаці-поля, за якімі, колькі ні ганіся, не дагоніш, не зловіш.

Стэп толькі ажывае ад цяжкага снежнага палону. Узаранія летась палеткі набрынялі вільгацю, тлуста чарнеюць-льсьняцца на сонцы. У далечыні, па ўсяму небасхілу, як вылітае з бяздоннага каўша расплаўле-

хат много пайдем. А сегодня авед будет — па запчаста едем. Можеш нага ехатэ лечыть.

Віцьку заўсёды падабаўся гэты чулы, данытлівы хлопец, з якім ён даўно сябруе. Некалькі разоў нават ездзіў у аул да яго бацькоў, якія частавалі кумысам і бшбармакам.

І ён падумаў, што і сапраўды варта з'ездзіць у пасёлак — мо пісьмо будзе ад Эмы. Бо пакуль яго прывязуць сюды, міне не адзін тыдзень.

А пакуль што ён сядзіць у зацішку на сонцы на зношаных скатах, побач, прыхілены да сцяны, стаяць мыліцы. Пасля бальніцы ён схуднеў, асунуўся, шчокі запалі, вялікія шэрыя вочы глядзяць стомлена, нават ватнік зрабіўся непамерна прасторны. Некалькі хвілін назад, трэніруючы ногі, ён доўга хадзіў па стэпе вакол палявога стана, стаміўся і прысеў адпачыць. Хоць і прайшло пасля аперацыі ўжо некалькі месяцаў, а ўсё роўна не можа ён яшчэ ўпэўнена хадзіць. Баляць ступні і слабасць ва ўсім целе — аж падгінаюцца ногі. Пакуль што не дужа задаволены ён сабою — няма ранейшага спрыту, лёгкасці. Хоць хадзіць ён навучыўся і без мыліцаў і носіць іх на ўсякі выпа-

Але гэтага ён раней не заўважаў. А мо знайшла хлопца, сталася да часу, не паказвае сябе? «Ды што ёй было таіцца ад мяне: разам гулялі, марылі, прызналіся адно аднаму ў каханні». — разважаў ён, капаючы мыліцай размяклы чарназём, каб неяк прагнаць ад сябе змрочныя думкі.

Крыху шчымеда ў душы, як ад пчалінага джала, ад той звесткі, што не так даўно паведамліла ў пісьме сястра. Быццам да Эмы сватаецца старшынёў сын — рабы, даўгалыгі хлопец, яго аднакласнік.

Адправіўшы Эме пісьмо, ён кожны дзень успамінаў сваю каханую. І цяпер быццам убачыў яе прыпухлыя вусны, кірпаты носік, які сімпатычна глядзеў на белым з ледзь прыкметным рабаціннем твары. Блакітныя, як стэпавае неба, з іскрынкамі вочы свяціліся дабрынёй і шчырасцю. Ад успаміну ў яго палешаў настрой, быццам і сапраўды пабачыўся з ёю. І маркотныя думкі, якія яшчэ хвіліну назад вярэдзілі душу, адляцелі недзе далёка.

Каля вагончыкаў пачулася гамана — гурбой вярталіся з трактарнай стаянкі на авед хлопцы, з абсверва-

анаваданне

Іван Кabanovich

СУСТРЭЧА

нае шкло, мігцяць і пераліваюцца міражы. Яны то сцягаюць у неба дзівоснымі празрыстымі спупамі, быццам падпіраюць, трымаючы на сабе, неабсяжны блакіт, то раптоўна знікаюць, ператвараючыся праз хвіліну ў казачныя палацы-замкі з вежамі, візрункаватымі сценамі. Не паспееш вокам міргнуць, а там ужо іншы малюнак: бягучы, спяшаюцца адна за адной, як у моры, празрыстыя хвалі.

Віцька Лёнь, жмурачыся ад зыркага сонца, углядаецца ў міражы, і яму здаецца, што гэтыя далёкія хвалі хутка набягуць на палявы, стан, падхопяць фанерныя вагончыкі і, як дзіцячыя цацкі, закружаць у сваёй імклівай плыні і памчаць у неабсяжную далечыню. Цішыня ў стэпе, ад якой балюча звініць у вушах. Ніхто не парушае стэпавага спакою. Але гэта да пары да часу. Хутка сляба. За тыдзень-другі стэп падсохне, і тады загамоніць, запяе наваколле галасамі матораў, асветліцца ў начы частымі мігальнымі агнямі. Выйдзе з баронамі ці з сеялкамі на сваім «ДТ» і ён, Віцька Лёнь.

Там, на стаянцы, дзе цяпер шчыруюць хлопцы, рыхтуючы да слябы тэхніку, стаіць і яго трактар. Не так даўно, яшчэ замаразкамі, ездзіў брыгадзір з Талем Базаргаевым на міжазер'е — выцягнулі на буксіры гусенічнік з лядовага палону, дзе Віцька пакінуў яго зімой, не даехаўшы некалькі вёрст да далёкага адгону.

У той дзень, калі прыгналі трактар, Базаргаеў, хітравата жмурачы шчылінкі вачэй, раскаваў:

— Вада в карцер был, вада в бартавой перадач был, многа вада. Всё слл, новый масла залл. Двигатель быстра завёл. Хароший у тебя трактар, звер.

«Звер» у Базаргаева — шчырага, працавітага хлопца-казаха — лічылася вышэйшай ацэнкай усяго самага найлепшага.

Ён і сёння, выходзячы раніцай са сталоўкі, затрымаўся, загаварыў узрашана:

— Бегай, Віцька, па стану, хадіць учісь. — І паглядзеў у празрыста-яснае неба: — Копчык кружліт, стэп па-

дак, для страхоўкі, але хочацца большага спрыту і рухавасці, каб ніхто не пазнаў, што яму зрабілі аперацыю. Не дарма ж, калі выпісаўся з бальніцы, хірург сказаў: «Праз два месяцы, хлопец, ты ў мяне танцаваць будзеш». Цяпер ён і сапраўды мог танцаваць, кожны дзень многа хадзіў. Аж загнуліся, як лыжы, пустыя насьы ў ботах.

Трывожныя і супярэчлівыя думкі не даюць яму спакою з таго часу, як адправіў Эме пісьмо. Калі ляжаў у бальніцы, усякае думалася, вярэдзілі душу сумненні: «Ці здолею хадзіць без мыліц?» Таму пісаў сваёй каханай каратка, хлусіў, што жывы, здаровы і працуе. Цяпер, калі ён можа хадзіць, нават кіраваць трактарам, настаў час адкрыць ёй сваю таямніцу.

А як напісаў тое апошняе пісьмо, у якім паведаміў пра здарэнне ў стэпе, пра бальніцу, светла і лёгка стала на душы, быццам зваліў з сябе нейкі цяжар.

Эма паўставала перад ім то зусім маленькай і далёкім дзяцінстве, калі ён змайстраваў на драўляных колах машыну і на зайздрасць вясковым хлапчукам вазіў яе па вуліцы, то ўжо школьніцай з тоўстымі чорнымі косамі, то студэнткай інстытута, памажнелай і сур'ёзнай, калі яны, узяўшыся за рукі, прагульваліся мінулым летам усцяж ціхапльнянай рачулкі. І гэтыя пяшчотныя ўспаміны прыглушалі боль у нагах.

У тую леташнюю сустрэчу Эма прыкметна змянілася. Была ўжо не такім худзенькім дзяўчом, як некалі ў школе, на вечарынах, у самадзейнасці, на выпускным bale. Ад былой гарэзлівасці, высёласці, дзіцячай наўнасці не засталася і знаку. Яна стала сур'ёзная, разважлівая, папаўнела. Гаварыла стрымана, больш слухала, каратка адказвала на пытанні, зрэдку толькі распытвала пра яго цалінае жыццё. І ён, не тоячыся, з захапленнем пра ўсё раскаваў. А раскаваць яму было што — два гады цаліны не жартачкі!

Чаму Эма пасля двух гадоў вучобы ў інстытуце стала такая важная, ён, Віцька, і цяпер не можа ўцяміць. Мо ганарылася сваім студэнцтвам?

нымі, загарэлымі тварамі, прапахлыя знаёмым, звыклым пахам саларкі і масла. Запыніліся на хвіліну, жартуюць:

— Бегаць навучыўся? То давай навывперадкі: да трактароў і назад.

— Давайце, — з усмешкай згаджаецца Віцька і мыліцай паказвае на сталоўку, адкуль даносіцца смачны апетытны пах. — Туды вы ўсе рэкорды ўмеце ставіць.

Як і раніцай, каля яго затрымаўся Базаргаеў, уеў хлопцаў, пакуруцішы пальцам каля скроні:

— Куды балному бегай, бараній башка. Хадзіць тхонка надо, кушать много надо: тушёнка, мяса свежий, куміс пійть.

Базаргаеў мружыць ад сонца шчылінкі-вочы, выцрае спацелы смуглявы твар, кідае на хаду:

— Кушай быстра, пасёлак едем.

Хлопцы весела смяюцца і, мнучы кірзачамі размяклы, клейкі чарназём, які вялізнымі камякамі наліпае на боты, ідуць да сталоўкі, гучна бразгаюць рукамынікам, жартуюць. Чуён пяшчотны галасок кухаркі Дуні, якая заступіла ім дарогу, не пускае ў сталоўку — прымушае саскрабаць з ботаў чарназём, каб не наносілі ў вагончык гразі. Падлогу яна тры разы на дзень мые, і новыя, нядаўна пакладзеныя сасновыя дошкі зіхацяць, як сонца, пахнуць смалой.

Да Віцькі падыходзіць брыгадзір Піліп Дашкевіч, высокі, у доўгім зашмалёваным кажусе. На хударлявым стомленым твары пакутліва ўсмешка. Трымаючыся рукой за спіну, ён садзіцца асцярожна на сандапёку на старыя скаты побач, пачынае скардзіцца:

— Радыкуліт пракляты замучыў: ні сапнуць, ні паварушыцца — хоць плач.

Удзень, як прыгрэе сонца, хлопцы скідаюць свае мазутныя ватнікі, робяць у адных камбінезонах. А тойсёй і да пояса раздзенецца. А Піліпу нельга кажуха зняць. Шасне па спіне ветрам — зноў скруціць у крук, памчаць, як летась, на трактары ў бальніцу. Застудзіў ён зімой, халадамі, спіну ў трактары, каторую пару хвароба не адпускае. Каб паляжаў, палячыўся — мо б і палягчыла. А калі тут ляжаць? Не сёння-заўтра ў поле. А колькі яшчэ трэба паспець: і паліва, і

запчасти завезці, сямкі для барон скамплектаваць, сямкі правярць, насенне падрыхтаваць. Ды і на трактары, асабліва тыя, што ў МТС рамантаваліся, у яго няма вялікай надзеі. Няўрымслівы, унарты Піліп сам усё па-новаму перабрабляе. Хварэць яму цяпер ніяк нельга.

Вечарам, перад сном, цётка Дуня распякае на пліце ў вялізным трактарным паддоне з паўпуда солі, ссыпае ў навалку і нясе Піліпу праграваць спіну. Яшчэ з зімы, як прыехалі сюды на стан, яна лечыць брыгадзіра, бо да ўрачоў за пяцьдзсят вёрст не наездзішся, асабліва ў такую бездарак.

Мінула зімой, як абмарозіў ён, Віцька, ногі і трапіў у бальніцу, быццам знарок Іх звёў там лёс—сустрэў Піліпа, свайго брыгадзіра—нямогла, скручанага ў тры пагібелі радыкулітам. Прытопаў той да яго ў палату і стаў прасіць прабачэння: «Даруй, Віцьк, што так атрымалася. Не мая ў тым віна, што тады, зімою, другога трактара не паслалі. З другой брыгады меліся чалавека пасылаць. Дурная мая галава, паспадызаваўся на некага...» Яму было маркотна слухаць апраўданні брыгадзіра, які за здарэнне ў стэпе адчуваў сваю віну і прыйшоў да яго прасіць прабачэння. Віцька і тады, у бальніцы, і пазней, як вярнуўся на стан, дакараць брыгадзіра не стаў, хоць за той няўдалы рэйс прызнаў Піліпа вінаватым, што не папярэдзіў начальства, не пракантраляваў—ці выйшаў услед за Ланем на тым маршруце яшчэ адзін трактар.

Сядзячы побач з брыгадзірам, Віцьку не хацелася, каб ён зноў пачынаў пра гэта гаворку, вярэдзіў душу. Таму ён рухава ўстаў, апярэдзіў Піліпа:

— Хадзем абедаць, брыгадзір. Унь хлопцы ўправіліся.

Апіраючыся злёгка на мыліцы, ён пайшоў паперадзе.

З кухні на санцапек, у зацішак, гурбой выкацілі Віцькавы сябры, расселіся на лаўцы, закурылі.

Ішоў ён знарок спорным, размашым крокам, каб брыгадзір не думаў, што ён дужа нямоглы.

Каля сталаўкі Піліп перапыніў Віцьку воклічам:

— Пастой хвіліну.— часта дыхаў брыгадзір.—Сёння ў пасёлак па запчасти едзе. Хачу заадно і ўрачам паказацца: мо якіх лекаў дадуць—бо трываць нельга, не сляю начамі і соль ужо не памагае. Паехалі, калі маеш патрэбу.

Віцька падумаў з хвіліну, згадзіўся:

— Можна з'ездзіць, хірург ужо накіраваў—ды усё не выпадае.

Хірург і сапраўды тры тры назад прыслаў пісульку, запрашаў на праверку. Ды не гэта хвалявала Віцьку. Ён спадзяваўся, што на пошце ляжаць Эміны пісьмы, якіх ён даўно чакае. А хто Іх павязе сюды, на палы стан, у такую хлябіцу па размяклым, як кісель, стэпе?

З абеда Віцька з брыгадзірам падаўся ў вагончык апрацаваць у чыстае. Выйшлі адтуль, калі непадалёк ад кухні тарыхцеў напатагове трактар Базаргаева і цётка Дуня, узбуўшы на босую нагу валёнкі з кароткімі халівамі, падшытыя кавалкам старой пакрышкі, адлічвала грошы і тлумачыла:

— Ты, Толічак, купі макаронаў, лапшы, кансерваў, каўбаскі, селядцоў, алею, таматаў... І хлеба не забудзьце—бярыце больш, каб у запас было.

Базаргаеў старанна запісваў усё невялікімі алоўкам на прамасленай кардоніне. Нарэшце кінуў яе ў інструментальную скрышку, кінуў на прычэп:

— Полный кузав нада брать всего. Деньгу больше давай.

Кухарка адлічыла яшчэ некалькі чырвонцаў. Трактарыст акуратна склаў іх у кашалёк і схаваў у нагруднай кішэнці.

У чыстай васільковай кашулі, у скураным паліто і хромавых ботах, брыгадзір выглядаў памаладзель і больш жывы. Ён насуплена зірнуў на няўрымсліваю кухарку, якая не адступала ад Базаргаева, сказаў незадаволена:

— Няма часу лясы тачыць—дарога блізка свет.

Трымаючыся за спіну, квола пабраўся ў кабінку. За ім палез Віцька. Гусенічкі натужна ўзяў з месца і,

як човен на хвалях, закалыхаўся па нарэзаных яшчэ з восені каляінах, пасля звярнуў бліжэй да сопака на груд і рухава пабег па затравяным стэпе. Дарогаю брыгадзір нешта спрабаваў сказаць, моцна крычаў Віцьку на вуха. Яго гаворку заглушала гул матара і залівісты, як звон шамкоў, лягзат гусеніц. Ехалі моўчкі. Базаргаеў, выбіраючы дарогу, злёгка пагузаў рычагі фракцыянаў, брыгадзір, угрэўшы радыкуліт, пэўна, адчуў палёгка і соладка драмаў. Аднастайныя ўзвышчы матара і звонкае трымшэнне незамацаванай абшыўкі навеівалі Віцьку ўспаміны, вярталі ў той пакутлівы зімовы рэйс...

Неяк, калі аціхла мяцеліца, якая бушавала два тыдні запар, да Віцькі ў інтэрнат занітаў Піліп, як і цяпер, сагнуты ў тры пагібелі радыкулітам, скінуў кажух і прыхінуўся паясніцай да печкі. Абагрэўся, пачаў гаворку:

— На далёкім адгоне на ферме фуражу няма—мо завяззе? Ты быў там, ведаеш дарогу. Скокні! За тыдзень управішся.

Віцька сапраўды некалькі разоў ездзіў туды і зімою, і ўлетку—дарога была знаёмай. Ды пасля зацяжных буранаў, якія толькі аціхлі, ад яе не засталася і знаку—едзь па даліку з грузам. А такая язда не маліна. Загружнеш у снезе, як піць даць. Аднаму ніхто ў стэпе не паможа. Таму на Піліпаву прапанову адказаў папрокам:

— Ты, брыгадзір, зноў парушаеш загад дырэктара МТС—пасылаеш адзін трактар. А як здарыцца што—танцуў на саракаградусным марозе, пакуль канькі не адкінеш.

Піліп стушанаўся, колькі хвілін стаяў моўчкі, з крэктам варочаў паясніцай каля гарачай печкі. Нарэшце сказаў без настрою, панура, як апраўдваўся:

— З другой брыгады пасылаюць трактар. На дзень пазней выйдзе—у трактарыста жонка радзіла. Я б каго і са сваіх хлопцаў табе ў напарнікі даў, ды, сам ведаеш, усе трактары ў рамонце. Хутка вясна, а ў нас на палым стане конь не валіўся.

Піліп запытальна-паніклым позіркам паглядзеў на Віцьку—згодзіцца ці не—і болей нічога не сказаў.

— Ехаць дык ехаць,—парушыў цішыню Віцька, прыгладжаючы капю чорных кучаравых валасоў.

Віцькавы сябры-далінікі, якія толькі прыехалі ў МТС, слухаючы гаворку, насцярожана маўчалі. Мо катораму і хацелася паехаць з ім у далёкі рэйс, ды Іх, нявопытных, брыгадзір не пашле.

Брыгадзір пайшоў, хлопцы засталіся адны.

Базаргаеў, які ўважліва слухаў нядаўнюю гаворку, усхапіўся з ложка, кінуў на Віцьку насцярожаны позірк:

— Не ежай в степ адын—плохо будет. Мароз балшой—замёрзнеш, прападеш. Меня бері—дваём едем, лучше будет.

Віцьку крыху няёмка стала, што яго напарнік такі клопат працяўляе. І каб хутчэй завяршыць гаворку, супакоў не ў меру гарачага сябрука:

— Ды не кіпяціся ты, Толя, даеду я і адзін. Хутчэй рамантуў свой трактар, а то да сяўбы не паспееш.

Гэта, пэўна, крыху пакрыўдзіла Базаргаева, бо ён таропка апрапуўся і, гармонычы па-казахску, падаўся на вуліцу.

На другі дзень раніцаю Віцька выехаў у стэп. У густой марознай смуге ўсцяж небасхілу шырокай чырвонаружовай паласой палымнела неба, разліваючы па заснежаным стэпе свае густыя фарбы. Медзяным кругам вісела над бясконцым снежным прасцягам халоднае сонца, здавалася, яно павольна рухалася разам з яго трактарам туды, на далёкі адгон. Засталіся на заснежаным небасхіле пасёлка МТС і хутка зніклі зусім. А ён, Віцька, колькі разоў азіраўся, каб пераканацца, ці не едзе услед трактар з суседняй брыгады. У стэпе—ні душы. Не сціхаючы, пая сваю аднастайную песню матор, перасыпаецца ды працяжна скрыпціць пад палазамі высокая нагужаных саней марозны снег.

Першую ноч ён начаваў у невялікім ауле, другую—у сяле. Да адгону заставалася каля сотні вёрст. Пад вечар ён пад'ехаў да азёр. Яны былі заруйнаваны снегам, дарога гублялася ў сум'ятых. Над начным стэпам у

засмужаным марозным небе вісіць поўня. Відната наўкола—далёка бачна ў стэпе. У кабінку ад рухаў брыцця цягло. Пасля доўгай язды прытаміўся, хіліць на сон. Толькі яму цяпер не да сну. Наперадзе—міжазер'е, небяспечны і каварны шлях. Трэба быць пільнаму і асцярожнаму. У завею азёры пазамятала—дарогі ні следу. Скрозь роўны з невялікімі барханамі цалік ды рэдзенькія кусцікі-арыенціры, па якіх ён трымае кірунак.

Да яго слыху нечакана даляцеў адрывісты сухі трэск, нібы ружэйны стрэл. Здрыгануўся і нахіліўся на бок трактар, пасля ўздыбіўся, зняможана грабянуў гусеніцай лёд і ад празмернай нагрукі заглух. Віцька зразумеў, што з'ехаў на занесенае снегам возера, бо непадалёк пабліскаў празрыстым шклом ледзяны панцыр. Вада з палонкі пампавала на лёд і цёмнай плямай шырока расцякалася па снезе. «Гэта канец—адсюль не выбрацца»,—апанавуў яго ралтоўны страх і халоднымі мурашкамі папоўз пад кажухом па спіне. Трэба было дзейнічаць, ратавацца, а ён, разгублены і паніклы, колькі хвілін нерухома сядзеў у цёмнай астылай кабінке, не ведаючы, што рабіць. Пасля спахпаўся, кінуў позірк у заліты месяцавым святлом стэп—ці не едзе, часам, абцянуў Піліпам трактар. У стэпе наўкола—ні гуку, ні агеньчыка, толькі лёгкая марозная смуга ды іскрыцца чысты, сіняваты ад марозу снег.

За той кароткі час, што Віцька сядзеў і думаў у кабінке, мароз замалаваў шыбы інеем. Праз адчыненыя дзверцы ён заўважыў, што вады з кожнай хвілінай прыбывае, расцякаецца і яшчэ больш цяплей на снезе надзяная пляма.

Страх паволі прайшоў, і ён, стоячы на гусеніцы, зразумеў, што заводзіць трактар ніякага сэнсу няма—адсюль аднаму яму не выбрацца. Па яго разліках ад азёр да адгону, дзе была ферма, вёрст трыццаць, не менш. «Да раны можна дайсці»,—абнадзеў ён сам сябе і скокнуў на лёд. У валёнках адразу адчуў ваду.

І ён, азірнуўшыся на адзінокі самотны трактар, рухава пабег па цвёрдаму, спрасаванаму заваяў цаліку. Угрэўшыся, пайшоў цішыня, ашчаджаючы сілу—ісці давядзецца доўга. Ды і дарога пагоршала. У лагчыне снег быў мяккі, сыпучы, і ногі глыбока правальваліся—ісці стала цяжка. Ён адчуў, што ў мокрых валёнках пачалі мерзнуць ногі, не чуваць пальцаў. Зноў наспрабаваў бегчы, каб сагрэцца. Ды не надта пабяжыш—снегу вышэй калена...

З кожным крокам яго агортвала слабасць, дрыжалі, падкошваліся ад стомы ногі, а ён ішоў і ішоў у далёкую марозную смугу, затульваючы каўнерам твар, каб не памарозіцца. Ад знямогі хацелася хоць на хвіліну сесці ў гэту мяккую снежную прыну, перавесці дыханне, адпачыць, набрацца сілы. Адзін раз ён спатыкнуўся і ўпаў, уткнуўшыся тварам у пячухалодны снег, нават палаяў крыху. Яго пачаў агортваць сон. Здавалася, ужо не было ніякай моцы падняцца. На нейкае імгненне, як блыск маланкі, яго свядомасць разанула думка: «Не ляжы, устайвай—замерзнеш на марозе». Нават прыгадаўся Базаргаеў і выразна прагучаў яго голас: «Не ежай в степ адын—плохо будет». І ён, не кволячыся, раз-другі цягнуў снегам твар—прагнаў стому, падняўся і паціху пабрў далей. Ад доўгай хадзі яго, знясіленага, вадзіла ў бакі. Ён прыпыняўся, адпачываў і ішоў далей няўпэўненай павольнай хадой. Часам яму здавалася, што губляе прытомнасць, арыенціроўку і ідзе абкуды, каб толькі рухацца і не паваліцца ў снежную прыну, якая, як пастка, падціоўвае яго.

Калі ўжо ногі зусім не трымалі і не было ніякай моцы ісці і заставаўся адно—рухнуць у снег, як да яго слыху даляцеў выразны брэх сабакі—доўгі, залівісты, на ўвесь стэп. Соладка запахла кізачным дымам—блізка было жытло. І ён павольна пайшоў туды, паідаючы ў рыхлым снезе, як лыжняю, дзве глыбокія зілістыя баразенкі. Гэта быў знаёмы адгон...

Пасля аперацыі ён вярнуўся на палы стан, дзе летася узаралі цаліну і меліся вясною сеяць, пачаў паволі хадзіць. Спачатку на мыліцах, а ў

хуткім часе і самастойна, крыху нязграбна і не дужа ўпэўнена.

Учора быў на стаянцы, заводзіў трактар, які нядаўна прыгналі сюды. Сеў за рычагі, паездзіў па стэпе. Базаргаеў радаваўся, як здзіця: «Степ пахатэ пайдём, влага задрэжываць пайдём, харашо будет»...

Пасля доўгай язды ў затхлай, з гарэла-дымным пахам кабінке спыніўся каля знаёмага будынка МТС з пачарнелымі ад часу цаглянымі сценамі. Віцька рухава вылез на вольнае паветра. Ледзь чутны ветрык нёс густы бальзамны водар вясновага адталага стэпу. Яму нават падалося, што за той нядоўгі час, калі сышоў снег, стэп адзеўся густой сакавітай зелянінай, палымнее цюльпанамі, з якіх ён кожную вясну ставіць у вагончыку прыгожыя букеты. І кветкі доўга трымаюць сваю свежасць, не вянуць. У яго даўно была мара запрасіць сюды ў такую пару Эму і паказаць расквечаны да небасхілу стэп, наваць ёй вялікі букет. Колькі было б радасці!

Ужо сцімнела і нізка над стэпам у цёмна-блкітым небе запалалі мігалівыя яркія зоры. У вечаровай цішы, здавалася, на ўсё наваколле натужна гуў дызель на невялікай электрастанцыі, якая асвятляла і МТС, і пасёлка, і нешматлікія, сціпаня перад сном, вуліцы. Да гэтага гулу ён, Віцька, прывычаўся з таго часу, калі прыехаў сюды і жыў у эмітэсаўскім інтэрнаце. Гэтак жа, як і цяпер, тарыхцеў дызель у першы дзень прыезду сюды, на цаліну.

Яго думкі-ўспаміны парушыў брыгадзіраў голас:

— Я схаджу на склад, мо заспею каго.—Ён скіраваўся да вялікай, як абора, прысаджытай будыніны, кволаю хадою хворага чалавека.

Заўсёды спакойны, стрыманы Базаргаеў, зірнуўшы услед брыгадзіру, узарваўся:

— Зашем спешіт? Утрам полушіт запчасти. Тебе в бальніца надо, ему надо. Ты ешо на пошта хател. Всем інтэрнат нашевать надо.

Віцька, слухаючы дакорлівую гаворку свайго напарніка, усміхнуўся:

— Не хвалойся. Ніхто ў такі час яму запчасти не дасць, позна ўжо.

Базаргаеў падагнаў прычэп бліжэй да склада, сказаў, заўважыўшы на парозе брыгадзіра:

— Не дал, наверна, кладавіца деталі—завтра полухать будем.

Той і сапраўды хутка вярнуўся да трактара, пануры і маўклівы, азваўся:

— Паехалі ў пасёлка, запчасти заўтра палухым, ужо склад зачынілі.

Пад гусеніцамі плэхала раскалочная трактарамі гразь, якая ў святле фараў здавалася чорнай, як расплаўлены гудрон.

Брыгадзір злез каля бальніцы. Віцька вырашыў пайсці туды пазней. Штурхнуў злёгка Базаргаева.

— Падляцім на пошту—пісьмо мне там павінна быць.

— Заберем все пісьмо для наш брыгада,—згадзіўся той і ў шчылінах-вачах заіскрылася ўсмешка,—в степ гразі многа, пошта плохо ідет.

Знаёмая паштарка доўга адбірава пісьмы, пасля старанна перакрывава ла Іх шпатагам, падала ў акеңца. Віцьку пісьма не было. Ён стаў разгублены і паніклы, як тады зімой, праваліўшыся з трактарам у возера. Паштарка, скончыўшы работу, стала апрацаваць і ўжо ў дзвярах аклікнула хлопцаў:

— Пачакайце хвіліну: тут да мяне незнаёмая дзяўчына заходзіла. Пыталася, як да вашага саўгаса даехаць—забарыце яе. Машыны ж цяпер не ходзяць, доўга ёй давядзецца чакаць, пакуль дарога ўладзіцца.

У Віцькі недзе глыбока ў душы вапухнулася кволая надзея: «А мо Эма прыехала?» І ён, усхваляваны і радасны, зірнуў на Базаргаева:

— Паехалі, Толя!

У невялікім памяшканні вакзала сярод пасажыраў ён заўважыў Эму ў знаёмым светлым паліто ў клетку і белай пухавой шапачцы. Такой ён бачыў яе ў свой першы цалінны адпачынак.

Яна кінулася яму насустрач.

Збоч стаяў Базаргаеў, трымаючы пад пахай Віцькавы мыліцы, радасна ўсміхаўся раскосымі шчылінкамі вачэй. Пасля ўзяўся пакаваць у прычэп чамаданы.

САЮЗ ТВОРЧАСЦІ І ПРАЦЫ

(Заканчэнне.
Пачатак на стар. 1).

Новы сэнс набываюць у сучасным мастацтве традыцыйныя «вясковыя» матывы. Экалагічны сэнс, праблемы экалогіі адлюстроўваюцца ў творах «Бярэзінскі запаведнік» С. Прывады, «Браслаўскі край» Ф. Гумена, «Жнівень» А. Ільінова, «Калодзежы Бярэзінскага запаведніка» М. Дудзіна, работах У. Лукашыка, А. Шыёнкі. Экалогія прыроды і экалогія культуры, па сутнасці, дзве грані адной і той жа тэмы. І для «першай» і для «другой» прыроды парушэнне экалагічнага балансу можа мець катастрофічныя вынікі.

Гонар за свой горад і край пачынаецца з гістарычнай свядомасці. Таму нездарма вялікі тэматычны раздзел выстаўкі — гісторыя і сучаснасць Віцебшчыны. «Гонар і слава зямлі Полацкай» — назва серыі лінарытаў В. Камарова. На аркушах постаці Ефрасіні Полацкай, Францыска Скарыны, Сімяона Полацкага. Віцебск наведваў А. Пушкін («Пушкін у Віцебску» — скульптурная кампазіцыя І. Казака). З Віцебшчынай звязаны вельмі плённы перыяд у творчасці І. Рэпіна, і гэта таксама адлюстравана ў шэрагу твораў выстаўкі. У 20-я гады нашага стагоддзя Віцебск вызначыўся як цэнтр мастацтва, якое пазней атрымала назву «эксперыментальнага» (ёсць і іншыя тэрміны). Ёсць у экспазіцыі скульптурныя выявы вядомых мастакоў таго часу К. Малевіча і М. Шагала.

Савецкая гісторыя, сённяшні дзень Віцебшчыны ўвасабляюцца ў творах, прысвечаных выдатнаму дзеячу Камуністычнай партыі і Савецкай дзяржавы ўраджэнцу Віцебшчыны П. М. Машэраву (скульптура А. Анікейчыка, палатно Б. Аракчэва), ганароваму грамадзяніну Віцебска Герою Савецкага Саюза Л. Філіпенку (жывапіс В. Захарынскі), рабочым і калгаснікам, моладзі і ветэранам.

Некалькі слоў пра тое, як зроблена экспазіцыя. У Полацку яна адкрываецца партрэтамі Ефрасіні Полацкай і Сімяона Полацкага (аўтар — жывапісец А. Марачкін). У Віцебску гледачы сустракаюць габелен «Рытмы старажытнага горада» Т. і Ю. Рудэнкаў і скульптура І. Казака «Княгіня Вольга». Далей работы пра падзеі далёка і блізка, пра зямлю і людзей. Але пачынаецца гісторыя менавіта ад летапісных каранёў. Я адзначаю гэты момант таму, што на выстаўцы «Міншчына ардэнаносная» далёкая гісторыя, па сутнасці, ігнаравалася мастакамі.

На Віцебшчыне прадстаўлены работы амаль усіх вядомых майстроў беларускага мастацтва, творчай моладзі. Спраўды вартыя рэспубліканскай аўдыторыі такія карціны, як «Роднае слова» (партрэт Ф. Скарыны) Г. Вашчанкі, «Рэпін у Здраўневе» і «Узнагароджанне граматай» М. Савіцкага, «З глыбіні вякоў» Р. Таболіча, «Рэпін у Здраўневе» Л. Шчамялёва, «Дзень Радзімы» У. Кожуха, «Мацярынства» М. Кірзева, «Прагулка за Дзвіною» М. Бушчыка, «Я маюю стары Віцебск» І. Цішына.

На гэты раз на падрыхтоўку выстаўкі было адведзена дастаткова часу, што становіць

Л. ШЧАМЯЛЕУ. «Рэпін у Здраўневе».

М. КІРЗЕУ. «Мацярынства».

В. ЗАХАРЫНСКІ. «Ганаровы грамадзянін г. Віцебска, Герой Савецкага Саюза Л. Філіпенка».

адбілася на якасці твораў. Такім чынам, у арганізацыйным сэнсе «У краі блакітных азёр» пераўзыходзіць «Міншчыну ардэнаносную». Да таго ж, гэта адзін з першых (і ўдалых) вопытаў дэцэнтралізацыі выставачай дзейнасці, пашырэння яе геаграфіі і складу ўдзельнікаў.

Выступаючы на адкрыцці выстаўкі, першы сакратар Віцебскага абкома КПБ У. Грыгор'еў назваў экспазіцыю «У краі блакітных азёр» справаздачай мастакоў перад працоўнымі ў год слаўнага юбілею Кастрычніка, паказчыкам іх творчага ўкладу ў справу перабудовы. Уладзімір Віктаравіч падкрэсліў, што званне мастака вызначаецца не толькі прыналежнасцю да прафесійнага цэха, але, у першую чаргу, — яго грамадзянскасцю.

Гэтая думка была развіта далей у выступленні Героя Са-

цыялістычнай Працы народнага мастака СССР З. Азгура, Героя Сацыялістычнай Працы рабочага М. Цітова, сакратара Віцебскай абласной арганізацыі СМ БССР А. Ільінова.

Яшчэ адной асаблівасцю выстаўкі з'яўляецца тое, што яна адкрылася напярэдадні з'езда Саюза мастакоў Беларусі. Што б зараз той ці іншы мастак ні гаварыў з трыбуны, гэта будзе суадносіцца з тым, як ён сустрэў форум сваёй практычнай творчай працы.

Выстаўка «У краі блакітных азёр» ужо стала часткай нашай мастацкай гісторыі. А яе ўдзельнікі ўжо рыхтуюцца да новай сустрэчы з гледачом. Наперадзе — Гродна. Эстафету Міншчыны і Віцебшчыны прыме Наддзвінскі край.

П. ВАСІЛЕУСКІ,
спецыяльны карэспандэнт
«ЛіМа».

БУДЗЕМ САМАКРЫТЫЧНЫМІ

Наш карэспандэнт гутарыць з галоўным рэдактарам часопіса «Мастацтва Беларусі» Я. САХУТАМ

— Яўген Міхайлавіч, як вы ацэньваеце ролю і месца часопіса ў культурным жыцці рэспублікі?

— Калі гаворка ідзе пра сучасную з'яву ці падзею, вызначаць яе ролю даволі складана. Адзінае можна сцвярджаць упэўнена — наш часопіс імкнецца ўздзейнічаць на творчы працэс. Даводзіцца чуць розныя меркаванні пра нашу працу, і становіцца і адмоўныя, але ўявіць нам, супрацоўнікам часопіса, сённяшняе культурнае жыццё рэспублікі без «Мастацтва Беларусі» ўжо, мусіць, немагчыма. Мы лічым сваёй мэтай данесці да шырокай аўдыторыі дасягненні нашага мастацтва, азнаёміць з існуючымі праблемамі. З другога боку, хацелася б бачыць нашага чытача не староннім назіральнікам, а актыўным удзельнікам працэсу. Спадзяёмся, што ў нас ёсць свае чытачы, свой аўтарскі актыў.

— Але тыраж часопіса невялікі, да таго ж на старонках небагата сустранеш новых імёнаў крытыкаў і мастацтвазнаўцаў. Не можам закрываць вочы і на той даўны факт, што сярод падпісчынаў «Мастацтва Беларусі» амаль няма членаў творчых саюзаў.

— Дакладней, іх можна пералічыць па пальцах. Факт сапраўды ганебны. Ён характарызуе ўзровень нашай мастацкай інтэлігенцыі, яе патрыятычнай свядомасці. Часам спасылаюцца на высокі кошт часопіса. Я лічу, што гэта несур'ёзна. Часам з боку прадстаўнікоў творчых прафесій такія адносіны тлумачацца так: мяне, маўляў, часопіс не задавальняе, друкуе не тых і не тое. Мы ўсведамляем, што і ўзровень публікацый, і тыраж маглі б быць вышэйшымі. Але сваёй мэтай мы можам дасягнуць толькі тады, калі кожны дзень культуры ўсвядоміць і сваю асабістую адказнасць за нашу

Стымул для таленту, заслона для рамесніцтва

На студзеньскім (1987 г.) пленуме ЦК КПСС адзначалася, што псіхалогія застою адбілася і на стане культуры, літаратуры і мастацтва. Шмат нявырашаных праблем і ў галіне выяўленчага мастацтва рэспублікі, а многія з іх ператварыліся проста ў хронічную хваробу. Прыгадаем толькі некаторыя. Гэта і аб'якаваецца гледачы да мастацкіх выставак, і пасіўныя адносіны саміх мастакоў да пошукаў новых сродкаў выразнасці ў распрацоўцы значных сацыяльных тэм, і заняпад прафесійнай крытыкі. Можна з болем гаварыць і пра недасканалую сістэму мастацкай адукацыі, пра нізкі ўзровень падрыхтоўкі кадраў для выяўленчага мастацтва ў рэспубліцы, пра няпоўнае выкарыстанне творчага патэнцыялу мастакоў, асабліва маладых.

Сутыкаючыся з гэтымі праблемамі ў нашым мастакоўскім жыцці, усё больш пераконваюся, што вырашэнне большасці з іх залежыць ад таго, ці перагледзім мы ўрэшце наш стэ-

раатыпны падыход да мастацкай выстаўкі. Дакладней, да яе структуры. Прыгадаем, як сёння рыхтуюцца і праводзяцца мастацкія выстаўкі.

Задоўга да пэўнай юбілейнай даты ствараецца прадстаўнічы выстаўкам. Распрацоўваецца тэматычны план выстаўкі, у адпаведнасці з якім з мастакамі заключаюцца дагаворы. Каб яго заключыць, трэба прадставіць эскіз (але на некаторых мастакоў «вышэйшага рангу» правілы абавязковага паказу эскіза чамусьці не распаўсюджваюцца). На працягу некалькіх паслядзённых выстаўкам разглядае эскізы, каб на іх, зрабіўшы заўвагі (часам нават памер твора лімітуюцца), заключыць дагаворы. Нягледзячы на такую «тытанічную» працу, рэальна ўявіць па загадзя ключаных дагаворах канчатковыя якасныя вынікі — немагчыма. Але галоўная частка матэрыяльных сродкаў, прызначаных на дадзеную выстаўку, ужо размеравана. На жаль, большасць мастакоў розных паняленняў пойдзе з выстаўкамі ні з чым. Іх значна больш, чым тых, каму ўжо гарантавалі аплата за будучую працу па эскізе.

Усё гэта: і бюракратычна складзены літаратурна-сюжэтны тэмплан, і папярэдня ацанка прац, якія яшчэ не створаны, — не што іншае, як творчая ўраўнілаўна.

Многа шуму... з чаго?

ДУМКІ ПАСЛЯ АДНОЙ ВЫСТАўКІ

Рэспубліканскі Дом работнікаў мастацтваў мае невялікую выставачную залу, у якой можна апэратыўна арганізаваць экспазіцыю камернага характару. Заўважу, што такія залы нам вельмі патрэбны, і пра гэта слухна гаварылі ўдзельнікі «круглага стала», які наладзіла «Літаратура і мастацтва», з мастакамі (№ 11 за 13 сакавіка г. г.). Каб выстаўкі ў Доме работнікаў мастацтваў сталі традыцыйнымі, мэтазгодна было б яго залу ўключыць у план выставачай дзейнасці Міністэрства культуры БССР, каб наладзіць невялікія персанальныя

экспазіцыі, выстаўкі — дэбюты маладых мастакоў, выстаўкі аднаго дня або адной карціны.

Пакуль жа тут, у Доме работнікаў мастацтваў, на грамадскай аснове створана секцыя выяўленчага мастацтва, якая працуе без перспектывага плана. Восць чаму і выстаўкі тут узнікаюць стихійна, без пэўнага якаснага адбору твораў. Менавіта так і была наладжана экспазіцыя з калекцыі жывапісу, якую сабраў супрацоўнік кінастудыі «Беларусьфільм» А. Плісанаў. У калекцыі — больш за шэсцьдзесят твораў маладых маста-

агульную справу. Пакуль што многія проста стаяць убаку і глядзяць, што з гэтага атрымаецца.

— У чым канкрэтна вы бачыце магчымасці павышэння ўзроўню публікацый?

— Адна з такіх магчымасцей — трымаць у полі зроку актуальныя праблемы развіцця мастацтва, тут у нас шмат клопатаў. Адзін з галоўных — асвятленне пытанняў выяўленчага мастацтва ў рэспубліцы. Мы павінны шчыра прызнацца (ды і вы самі гэта ведаеце), што гэта, бадай, самае слабае месца ў часопісе, і шматлікія крытычныя артыкулы ў наш адрас неспадасяўныя. Склалася так, што асноўныя нашы публікацыі — гэта агляды выставак (да таго ж, па тэхнічных прычынах яны публікуюцца, калі выстаўка даўно закрылася) і творчыя партрэты, вядома ж, кампліментарныя, бо ў таго — юбілей, у другога — гучнае імя, трэці прысвячае свае творы значным падзеям і г. д.

Але абвінавачваць у гэтым адзед выяўленчага мастацтва часопіса было б несправядлівым. Ні для кога не сакрэт, што крытычны цэх у гэтай галіне нашага мастацтва, бадай, самы непадрахунаны. Мяркуючы самі, з двух дзесяткаў крытыкаў і мастацтвазнаўцаў, якія складаюць адпаведную секцыю Саюза мастакоў БССР, добра, калі больш-менш актыўна працуе трэцяя частка.

Дый то гэта пераважна гісторыкі мастацтва. Брацца за крытыку яны чамусьці не хочуць. Вось і з'яўляюцца ў часопісе, буду самакрытычны, бездапаможныя апісанні сюжэтаў мастацкіх твораў ці агляды-пералікі.

У дадатак пагаршае становішча атмасфера ў асяроддзі мастакоў, іх пастаянныя і часта неабгрунтаваныя прэтэнзіі да нашага часопіса. Часам справа даходзіць да таго, што сёй-той закідае высокія інстанцыі аваніямі пісьмамі, у якіх скрупулёзна падлічваецца, колькі чых твораў апублікавана на старонках часопіса, высвятляюцца сяброўскія ці сваяцкія адносіны работнікаў рэдакцыі і герояў чарговых публікацый, паліваюцца брудам калегі, рэдакцыйныя работнікі і сам часопіс. Чаго няма ў гэтых пісьмах, дык гэта сапраўднага клопату пра стан нашай нацыянальнай культуры.

— Танім чынам, праблема вашага часопіса — адлюстраванне праблем больш шырокага плана?

— Гэта так. А маральны клімат у нашым творчым асяроддзі мог бы быць куды лепшы. Нібыта імяна пра нашых мастакоў скажаў на студзеньскім (1987 г.) пленуме ЦК КПСС М. С. Гарбачоў: «Знізіліся крытэрыі ў ацэнках мастацкай творчасці. Гэта прывяло да таго, што разам з творамі, у якіх

уздымаліся сур'ёзныя сацыяльна-маральныя праблемы, адлюстраваліся рэальныя жыццёвыя калізій, выходзіла нямаля пасрэдных, безаблічных твораў, якія нічога не даюць ні розуму, ні пачуццям». Саюз мастакоў раз'ядае групаўшчына, большасць займаюцца бяскожнымі высвятленнямі грашовых ці жыццёвых пытанняў, асабістых узаемаадносін і г. д. Але ўсе адразу становяцца салядарнымі, калі заходзіць размова пра дзейнасць секцыі крытыкі. У іншых творчых саюзах крытыкі карыстаюцца, здаецца, большай павагай і раўнапраўем. У Саюзе ж мастакоў секцыя крытыкі лічыцца нейкай падкарай, якую трымаюць у чорным целе, але патрабуюць ад яе абслугоўвання сваіх непамерных амбіцый, усхвалявання сваёй творчасці. Зразумела, што рэзультывы гэтай застарэлай непрыязнасці да секцыі пераносіцца зараз на часопіс як асноўную трыбуну крытычнай думкі.

Як бачым, у нашым крытыкам у большай ці меншай ступені ўласцівы адны і тыя ж хібы: адсутнасць альбо ўмення, альбо жадання займацца сапраўднай крытыкай. І часопіс — толькі люстэрка гэтай сітуацыі. Заўважу, да слова, што час ад часу спрабуем звяртацца да спецыялістаў з іншых рэспублік, але ў лепшым выпадку яны могуць даць нам гіс-

тарычны ці агульнатэарэтычны артыкул, бо становішча спраў у рэспубліцы не ведаюць.

— Мабыць, узнікаюць пэўныя складанасці і з прычыны шматпрофільнасці часопіса?

— У тым, што часопіс ахоплівае ўсе віды мастацтва, становіцца больш, чым адмоўнага. Іншы раз гавораць, каб «Мастацтва Беларусі» быў часопісам вузка спецыялізаваным, дык адразу вырашалася б праблема падпісчыкаў, адразу падскокыць бы тыраж. А так навошта тэатразнаўцу чытаць пра выяўленчае мастацтва, мастаку — пра кіно ці музыку і г. д. Такі падыход занадта спрощаны. Прафесіянал не можа замыкацца ў рамках сваёй спецыяльнасці, ён павінен ведаць, што робіцца ў сумежным цэху. У той жа час кожны абавязаны ведаць нацыянальную гістарычна-культурную спадчыну, народнае мастацтва. Без гэтага немагчыма быць паўнацэнным мастаком, у якой бы галіне мастацтва ты ні працаваў.

Я ўпэўнены, што нават калі замест аднаго шматпрофільнага часопіса зрабіць некалькі спецыялізаваных, падпісчыкаў не прыбудзе і праблема нашы нікуды не знікнуць. Гэта ж пацвярджаюць і лісты чытачоў з-за межаў рэспублікі, дзе адзначаецца, што часопіс дае ўнікальную магчымасць атрымаць уяўленне пра ўсю культуру Беларусі (дарэчы, індыві-

дуальная падпіска за межамі рэспублікі большая, чым у Беларусі).

— Характэрная рыса сучаснага этапу ў развіцці культуры — павышаная ўвага да гістарычнай спадчыны народа, вяртанне забытых старонак культурнай гісторыі, перагляд застарэлых канцэпцый...

— Тут нашы справы выглядаюць лепш, чым у асвятленні бегучых падзей. І ў гэтым, дарэчы, не наша заслуга. Проста, беларуская навука мае сёння сапраўдных спецыялістаў у галіне гісторыі ўвогуле і ў гісторыі мастацтва. Мы, са свайго боку, іх не абыходзім увагай.

Адзед гісторыі культуры ў нас самы грунтоўны. Ён мае вялікі запас матэрыялаў, да таго ж шматлікія артыкулы заказваюцца як беларускім даследчыкам, так і навукоўцам з іншых рэспублік.

— І апошняе пытанне, Яўген Міхайлавіч. Чаго вы чакаеце ад чарговага з'езда Саюза мастакоў Беларусі?

— Шчырай, зацікаўленай гаворкі аб праблемах мастацтва і аб шляхах пераадолення негатыўных з'яў. Думаю, што калі гэтыя пытанні будуць вырашаны, дык аўтаматычна будучы вырашаны і праблемы часопіса. Бо, як гаварылася ўжо, усё, што адбываецца ў культурным жыцці рэспублікі, непазбежна ўплывае і на нашу працу.

Апошнія выстаўкі па прыёме гатовых твораў завяршаюць сваю працу за некалькі дзён да адкрыцця экспазіцыі. Таму практычна няма магчымасці сілкасі і выдаць нават сціплы каталог. Для арганізатараў выставак гэта ператварылася ў пастаянную праблему. Пра яны ж узровень культуры арганізацыі экспазіцыі можна гаварыць?

Адбор гатовых прац для выстаўкі — працэдура вельмі хвалявая. Адначасова праглядаюцца сотні твораў соцыяльна-мастакоў: адны з твораў выстаўку рэканмендуе ў экспазіцыю, другія — не. А за кожнай непрынятай працай — лёс мастака, чалавечыя думкі, урэшце, фізічныя і матэрыяльныя затраты. Пры такой сістэме падрыхтоўкі экспазіцыі многія пачатковцы, якім па некалькі разоў адмовілі прыняць твор на выстаўку (дарэчы, без глыбокага прафесійнага абгрунтавання), міжволі ахвяруюць талентам, здабываючы сродкі для існавання іншым шляхам.

Нарэшце — вернісаж. Але адна юбілейная выстаўка ад другой часам адзінаецца толькі малюнкам на афішы і літаратурным зместам некаторых дагаворных прац. Праўда, пастаяннымі застаюцца патрабаванні арганізатараў вернісажаў. У творы абавязкова павінна быць увасоблена тэма юбілею, вытрыманы высокі прафесійны ўзровень, адлюстраваны пошукі творцы; на выстаўцы найбольш поўна (каб ніхто не быў пакрыўджаны) павінны быць прадстаўлены члены Саюза мастакоў, творчая моладзь, усе творчыя секцыі Саюза. У выніку такой шматфункцыянальнасці нараджаецца штамп, стандартнае ўяўленне аб узроўні майстэрства, адбываецца абязлічванне самой сутнасці

тэматычных выставак. І наадварот: тэма выстаўкі абмяжоўвае шырокі паказ творчых здабыткаў. Натуральна, што гледач і крытык на такіх «спрэсяных і прычэсаных» выстаўках знаходзіць мала таго, што магло б выклікаць у яго актыўны эмацыянальны водгук.

З другога боку, многія мастакі, арыентуючыся на «прахадны бал», свядома і несвядома імкнуцца да пэўнай стандартнай нормы ў сваім мастацтве. Таму і самі творцы, і гледач здзіўляюцца, калі на выстаўках «без журы» паўнае яшчэ больш сум, чым на афіцыйных.

Такое становішча ўплывае на творчасць маладых мастакоў: яны прывучаюцца адмаўляцца ад сваёй індывідуальнасці, імкнуцца да стандартнага ўвасаблення тэмы.

Нават заключаныя дагаворы мастак не можа быць вызвалены ад клопатаў пра заробак. Таму асноўнай крыніцай здабывання грашовых сродкаў з'яўляецца мастацка-вытворчы камбінат, дзе, шчыра скажам, адбываецца адкрытая нівеліроўка творчасці. Тут у стварэнні палатна або скульптуры, яны даручаны пэўнаму мастаку, удзельнічаюць і заказчык, і адміністрацыя, і мастацкі савет. У выніку мастак прапануе не сваё слова, а матэрыялізую пажаданні і прапановы многіх.

Але, тым не менш, усё больш мастакоў скіроўваюць сваю творчую энергію ў вытворчую сферу камбіната, якая матэрыяльна стымулюе іх. А стымул гэты актыўна выцягвае «падчарку» творчасць, у аснове якой — індывідуальнае, самастойнае светаўспрыманне мастака. Адно — і такая дзіўная з'ява: апошнім часам мастакі, нават у афіцыйных выступленнях, пачалі заклікаць да змянення колькасці выставак. Маўляў,

мы не паспяваем, губляецца прафесійны ўзровень, зніжаецца цікавасць гледача і г. д. Справа тут не ў колькасці выставак, а ў іх сутнасці, у прычынах арганізацыі і функцыі. Выставак, наадварот, павінна быць больш і розных!

...Уявіце, што вы разгортваеце газету «ЛІМ» або «Вячэрні Мінск», бачыце там падрабязны расклад мастацкіх выставак — персанальных і групавых, юбілейных і тэматычных, прычым, наладжаных не толькі ў Палацы мастацтваў, а па ўсім горадзе, па ўсёй рэспубліцы. Гэта толькі мада, бо нават пра выстаўкі ў Палацы мастацтваў пастаянных аб'яў не знойдзеце, не кажучы пра іншыя гарады. Каб дзейнічала адзіная цэнтралізаваная сістэма выставак, Саюзу мастакоў неабходна вывучыць усе патэнцыяльныя выставачныя плошчы як у Мінску, так і па ўсёй рэспубліцы. (Упэўнены, што многія прадпрыемствы будуць самі зацікаўлены, каб далучыцца да мастацкага жыцця). У мастакоў павінен быць выбар выставачных залаў, дзе яны найлепш маглі б прадставіць сваю творчасць як індывідуальна, так і групамі.

Кожны мастак будзе зацікаўлены ў частых і найбольш шырокіх паказах сваіх прац па некалькіх прычынах.

Першая. Падобная справаздачная выстаўка (скажам, раз у год) стане яго асноўным матэрыяльным стымулятам, бо гэта — своеасаблівы рынак ягоных творчых прапаноў і гатовых прац. На такіх вернісажах ідзе камплектацыя калекцый музеяў, тэматычных выставак, фондаў магазіна-салона, мастацкай латарэі, загажаў мастацкага камбіната. На выстаўках заключаюцца з мастаком дагаворы, адбываецца прамая

закупка твораў як арганізацыямі, так і прыватнымі асобамі. Тым самым мастак пазбаўляецца ад матэрыяльных клопатаў, вызваляецца ад неабходнасці праходзіць шматлікія выстаўкі, мастацкія саветы і г. д. На што звычайна траціцца шмат часу і энергіі. Уся ўвага мастака засяроджваецца на больш поўным выяўленні сваіх індывідуальных творчых магчымасцей.

Другая. Мастак зацікаўлены ў рэгулярных персанальных выстаўках таму, што атрымлівае магчымасць правяраць сваю творчасць на гледача, на водгук прафесійнай крытыкі. У даным выпадку разглядаецца не арзін-два ягоныя творы, а галоўнае, глыбока аналізуецца ўся яго творчасць — і здабыты, і пралікі. Усё гэта, бесспрэчна, будзе спрыяць хуткаму прафесійнаму росту мастака.

Трэцяя. Сістэма рабочых выставак стымулюе арганізацыйную і грамадскую ініцыятыву мастака, дае яму магчымасць самастойна выбраць залу для сваёй выстаўкі, прызначаць зручны тэрмін яе адкрыцця, вольна арганізоўваць экспазіцыю і акрэсліваць тэматычны змест.

Бясспрэчна, што такі шырокі, поўны паказ творчай «кухні» розных мастакоў выклікае вялікую зацікаўленасць гледачоў. Глядач ператворыцца з пасіўнага спажыўца «афіцыйнай» творчасці ў актыўнага ўдзельніка творчага працэсу, бо атрымае магчымасць самастойна рабіць высновы, параўноўваючы розны ўзровень майстэрства, адзначаючы ўдалыя працы і яўныя пралікі.

Шырокая сістэма персанальных справаздачных выставак мяняе стыль работы мастацкіх саветаў, выстаўкаў, экспертных камісій. Яны вымушаны будучы не проста фармальна ўздзейнічаць на творчы працэс мастака, а даваць прафесійную ацэнку ягонай самастойнай працы, думаць пра тое, каб творы знаходзілі сваё месца ў жыцці, давалі духоўную аддачу. Такім чынам, не мастак бясцэнна, на працягу ўсяго года, носіць свае працы на розныя саветы і выстаўкі, а саветы і выстаўкі прыходзяць да мастака адзін раз на год. Атрымаецца, што і афіцыйныя, юбілейныя, тэматычныя выстаўкі будуць камплектавацца загадаў. Гэта дазволіць больш уважліва аднесціся да прафесійнага ўзроўню твораў, да сюжэтно-тэматычнага раскрыцця тэмы. Працы малапрафесійныя, выпадковыя не змогуць трапіць на такія выстаўкі. Разам з тым, не будзе, як раней, многіх незадаволеных мастакоў, творы якіх па розных прычынах не ўвайшлі ў экспазіцыю. Ды і часу для падрыхтоўкі грунтоўных каталогаў і альбомаў да вернісажаў будзе дастаткова. Дзякуючы пастаянным рабочым, персанальным і групавым выстаўкам, крытыкі набудуць шырокі матэрыял для сваёй дзейнасці, для дыскусій на розных абмеркаваннях, для выступленняў у друку. Можна будзе рэальна параўноўваць плыні, стылі розных майстроў, а таксама аналізаваць афіцыйныя выстаўкі, якія трэба камплектаваць толькі з лепшых у прафесійным сэнсе твораў.

Упэўнены, што прапанаваная структура арганізацыі выставак прывядзе да здаровага саборніцтва ў творчасці, што ў сваю чаргу будзе супрацьдзейнічаць ураўнаважанасці — як духоўнай, так і матэрыяльнай.

Віктар МАРКАВЕЦ,
член бюро секцыі жывапісу
Саюза мастакоў БССР.

ноў, у асноўным — выпускнікоў БДТМ, што ў свой час вучыліся паралельна з А. Плісанавым, які заканчваў рэжысёрскае аддзяленне. У экспазіцыю выстаўкі ўваходзілі і работы, якія не з'яўляліся ўласнасцю калекцыянера, бо не былі яму падараныя або прададзены.

Якое ж уражанне ад гэтай выстаўкі, ад твораў маладых аўтараў, паасобна і з якіх ніколі раней не выстаўляліся? Так, былі срод іх і такія мастакі, якія ў будучым могуць стаць паўнапраўнымі ўдзельнікамі нават рэспубліканскіх выставак. Агульны ж фон экспазіцыі ўяўляў даволі стараннае відовішча. Чым гэта можна растлумачыць? Перш за ўсё, прыцыпам адбору работ для калекцыі. Зраўнава, што малады калекцыянер А. Плісанав не мае такіх сродкаў, каб набыць творы з выставак. Таму ён збірае ўсё тое, што, на яго думку, з'яўляецца цікавым, незвычайным і што яго са шчырай павагай дораць маладыя мастакі, як прыхільніку жыва-

пісу. Так, менавіта як прыхільніку, але не як знаўцу, чалавеку, што кіруецца не толькі прычынамі свайго ўласнага густу, а перш за ўсё, прычынамі мастацкасці, ідэяна-тэматычнага адбору калекцыі. Калекцыянер у высокім сэнсе гэтага слова, які выносіць да людзей плён збіральніцкай дзейнасці, заўсёды ў адказе за гледача, бо так ці інакш ён прывівае яму свае густы, эстэтычна выхоўвае па тых узорах, што выносіць на публіку. Значыць, адбор твораў для калекцыі павінен несці не элемент выпадковасці, густаўшчыны, а сцвярджаць грамадзянскую пазіцыю і мастака, і калекцыянера, іх прафесійны ўзровень.

Што ж мы бачылі на выстаўцы ў ДOME работнікаў мастацтваў? Заўважу, што гаварыць усур'ёз пра нараджэнне новай прыватнай калекцыі жывапісу, на жаль, не даводзіцца. Гэтак сама, як і пра сур'ёзны пошукі маладых аўтараў, прадстаўленых у экспазіцыі, творы якіх у большасці сваёй вызначаюцца прымітыўнасцю мыслення,

фармальнай падачай тэмы, рэпрадукцыйнасцю, спробай «самавыражання», спробай адмаўлення «школы». Няхай даруюць мне маладыя, але ў іх работах часам цяжкая убачыць, што яны нарадзіліся і выраслі на Беларусі, што яны вучні беларускай мастацкай школы. Уласна кажучы, і пра грамадзянскую пазіцыю пэўных аўтараў экспазіцыі па адной-дзюх работах, напісаных ці не за адзін сеанс, меркаваць таксама цяжка. Вось, напрыклад, работы У. Цеслера і С. Войчанкі. Добра, што мы ведаем іх як здольных плакатыстаў, пераможцаў некаторых усесаюзных і міжнародных конкурсаў плаката. А вось у сваіх станковах «спробах» «Скразнян» (У. Цеслер) і «Шум з анна» (С. Войчанка) яны не выйшлі на тую ж публіцыстычную странасць, на шчыры зварот да сучасніка. У гэтых творах, што ўвайшлі ў калекцыю А. Плісанава, мы фармальна ўспрымаем і кампазіцыйную завершанасць, і ювелірную працоўну дэталю, але... яны грашаць другаснасцю формы,

тэматычнай абмежаванасцю, аўтарскай бязлікасцю. Вядома, эксперыментавалі мастаку тэма, без гэтага не будзе абнаўлення, росту самога творцы. Але сумленны мастак выпускае са сваёй «кухні» толькі тыя работы (нават калі яны і эксперыментальныя, нетрадыцыйныя), якія даводзіць да ладу канчаткова: тут вытрыманы і сюжэтная лінія, і змест, уважліва ў прафесійную мастацкую форму. А галоўнае — светапогляд мастака, які неаддзельна ад ідэй і спраў грамадства.

Асобныя з аўтараў твораў, што экспанаваліся на выстаўцы ў ДOME работнікаў мастацтваў, пацвердзілі гэтую бясспрэчную ісціну сваімі жывапіснымі палотнамі. Тут можна прыгадаць імя Л. Шчамялявай, М. Сазыкінай, У. Качана, А. Малішэўскага, У. Сурыновіч... Вось, бадай, і ўсё. Праўда, ёсць у калекцыі яшчэ тры работы вядомых нашых майстроў жывапісу. Але пры агульным прымітыўным змесце калекцыі, нават яны не выратавалі сітуацыю.

Чаму нарадзілася гэтая выстаўка? Відзець, яшчэ і таму, што большасці мастакоў-пачаткоўцаў не стае ўвагі і стараных калег па мастацтве, і ўвагі гледача, а таксама зацікаўленай крытыкі. А маладыя нашы мастацтвазнаўцы? Чаму ж ім не ўзяць на сябе місію прапагандаваць да ладу маладых твораў? Мо тады не пацягне пэўны з іх у «нефармальныя» аб'яднанні, не захоўваць многія прымачы ўдзел у сумніцельскіх вернісажах? Мо і не было б вакол гэтай выстаўкі з калекцыі А. Плісанава таго неадаровага ажыятажу сярод недасведчаных і непадрахунаных аматараў, якім падалося, быццам яна — нейкае адкрыццё ў мастацтве. Іх дылетанцтва, захопленны водгукі, без усялякага сэнсу і пэўнай ацэнкі, і сапраўды засведчылі: і выстаўка гэтая, і сама калекцыя ёсць не што іншае, як «многа шуму з... нічога».

Л. ДЗЯГЛЕУ,
мастацтвазнавец.

Карэспандэнт. Супрацоўніцтва кампазітара з кіно і тэатрам нярэдка вызначаюць як «трэці напрамак». Як той від творчасці, дзе культурныя традыцыі музыкі акадэмічных жанраў спалучаюцца з дэмакратызмам і жыццяздольнасцю сучаснай эстрады. Ёсць і іншае азначэнне: «прыкладная музыка». Тэрміналогія не надта, па-мойму, дакладная і ёмістая. Але ці магчыма знайсці пару трапных слоў, каб вызначыць спецыфічную і размаітую працу кампазітара ў радыёспектаклі, на тэлебачанні, у мультфільме, у дакументальнай стужцы?..

Кампазітар, чья творчасць па прыродзе свайго індывідуальнага, трапляе ў залежнасць ад партнёраў, вымушаны іх слухаць, бо тут ён не саліст, а ўдзельнік ансамбля выканаўцаў. Выканаўцаў намеру рэжысёра-пастаноўшчыка. І ад рэжысуры залежыць, будзе ў спектаклі, у фільме пэўная музычная драматургія з эмацыянальнымі ўсплёскамі, будзе гукавая атмасфера часу і месца дзеяння або толькі «бытавы» фон.

А. Залётнеў. І кожны рэжысёр, зразумела, па-свойму працуе з кампазітарам. Адзін прапануе пэўную вобразную канцэпцыю пастаноўкі, другі звяртае ўвагу на фэбулу, трэці проста дае п'есу ці сцэнарый: маўляў, дзейнічай самастойна!

Валеры Мазыніскі, калі запрашаў мяне напісаць музыку да спектакля «Вечар» у тэатры імя Якуба Коласа, прыехаў у Мінск, прачытаў мне ўголас, вельмі пранікнёна, маналог Мульціка. Потым без лішніх слоў уручыў п'есу, ведаючы, што маім партнёрам у рабоце будзе майстар-рэстаўратар народных інструментаў Уладзімір Пузыня... Рэжысёр Барыс Утораў, калі ставіў у купалаўскім тэатры «Валенціянскіх вар'ятаў» Лопэ дэ Вэга, «прымусіў» мяне пісаць для спектакля зонгі і танцы, стылізаваныя пад іспанскую музыку. З рэжысёрам радзі і тэлебачання Аляксандрам Вавілавым працуем заўсёды поруч, бывае, разам абмяркоўваем мелодыю, карэктуючы тэксты песень...

К. Я думаю, што рэжысёры цалкам давяраюць вам як прафесіяналу, таму работа ваша не выклікае ў іх пярэчаніяў і яны звяртаюцца да кампазітара Залётнева зноў... І ўсё ж, Алег, ці не бракуе вам тут кампетэнтных і карысных для вас творчых спрэчак!

А. З. Здаецца, такіх яркіх спрэчак у маёй практыцы і не было... А гэта ж сапраўдная творчасць, калі рэжысёр павядзе за сабой, паставіць акрэсленыя задачы, якія вырашаць — або аспрэчваюць — і цяжка, і цікава! На жаль, часцей перад кампазітарам ставяцца задачы не мастацкія, а вузка фармальныя: кампенсаванне драматургічнага прагалу, ратаваньне актёраў, «паддаючы эмоцыі» па-за кадрам. Аднаго разу рэжысёр прасіў «кавалак музыкі», каб заглушыць рыленне сцэнічнай канструкцыі пры змене дэкарацыі!

К. Залежнасць ад рэжысуры непазбежная і не заўсёды творчая... А залежнасць ад літаратурнага, драматургічнага матэрыялу! Алег, вы часта ўдзельнічаеце ў радыёінсцэніроўках, у тэлеэкранізацыях твораў беларускіх пісьмэннікаў. «Паром на бурнай рацэ», «Каласы пад сярпом тваім» У. Караткевіча, «Пушча» В. Карамазова, «Палляванне на апошняга жураўля» А. Жука — у радыётэатры, «Крык чайкі» А. Асіпенкі, «Сіваграк» («Узарнае поле») А. Савіцкага і яшчэ раз «Палляванне на апошняга жураўля» — на тэлебачанні, «Барвавая трава» А. Варановіча [сцэнарый А. Дударова] — у кіно...

Алег Залётнеў — аўтар вядомай «Камернай сімфоніі». Запісаны на пласцінкі яго «Адажыо для струннага аркестра» і «Таната». П'еса «Нупальскай ноч» — у рэпертуары Дзяржаўнага народнага аркестра БССР. Імя кампазітара часта сустракаецца ў сувязі з радыё- і тэлепастаноўкамі, драматычнымі і лялечнымі спектаклямі, кінафільмамі: ён адзін з тых нямногіх беларускіх кампазітараў, хто пастаянна і сур'ёзна працуе ў галіне так званай прыкладнай музыкі. Вашай увазе — дыялог карэспандэнта «ЛіМа» з А. Залётневым.

А. З. Гэта работа ўдзячная ў тым сэнсе, што, апроч сцэнарыя або радыёп'есы, можа пагартаць першакрыніцу. Цяжка растлумачыць нават сабе самому, як потым літаратурныя ўражанні «матэрыялізуюцца» ў гучанне... Але вось, напрыклад, музычную тэму пастрыжэння ў падлеткі і сыноўняй клятвы Алеся Загорскага (радыёінсцэніроўка «Каласоў...») я знайшоў па далёкай асацыяцыі з

іх у будучыя творы буйных форм.

К. За параўнальна кароткі час вам давялося многа пісаць. Апроч работ, якія мы ўжо згадвалі, была «Паўлінка» ў Слуцкім народным тэатры, «Злавіснае рэха» А. Петрашкевіча, «Вясновыя казкі» С. Клімковіч, «Кот Максім» паводле беларускай народнай казкі і «Сем сяброў Юсіке» паводле

мак», паспрабуюць напісаць у ім! Можна, баяцца, што не змаглі б самі — таму і ганяць такі «род заняткаў»? Ну а што значыць «прыкладная» музыка ці «непрыкладная»? Давайце гаварыць пра якасць уласна музыкі: якасць жа не вызначаецца жанравай ці відавой прыналежнасцю! Я хачу сказаць, што ёсць іншага роду кампазітары-«прыкладнікі», у іх свае «кропкі прыкладання». Яны «прыкладаюць» сваю няўдалую музыку да высокай тэмы ці да выдатных вершаваных тэкстаў і да майстэрства выканаўцаў — гэта адцягвае ўвагу слухачоў ад уласна кампазітарскай творчасці. І часам досыць паспяхова кампенсуюць недахоп кампазітарскага таленту.

К. Сапраўды, спекуляцыя на тэме, халтура, мастацкая драгаснасць прыстасоўваюцца ў розных жанрах. Калі ж сумлен-

раў з'арыентуецца на «прыкладную» музыку, хтосьці проста зразумее, што гэта — не для яго.

К. Можна, тут апраўдаў бы сябе факультатыў!

А. З. Мабыць, так. А то ўпадабае рэжысёр музыку маладога аўтара, пакліча яго працаваць на студыю, а той і не ведае, як падступіцца да працы: што такое мантажны стол, колькі доўжыцца адзін метр кінаплёнкі, колькі «гучыць»... Вучэбныя работы студэнты выконвалі б бясплатна. А падзяліцца вопытам могуць спрактыкаваныя калегі: Я. Глебаў, С. Картэс, загадчыкі музычных частак драмтэатраў...

К. Алег, у вас на сённяшні дзень практыка таксама багатая. Ведаю, што пачыналася яна яшчэ ў вашы школьныя гады, у спектаклях драматычнай студыі «Юнацтва». Пазней былі пастаноўка «З выпадку мокрага снегу...» паводле Ф. Дастаеўскага, літаратурна-драматычны кампазіцыі «Выйдзі з сэрцам, як з паходняй!» паводле Купалавай лірыкі, «Велімір Хлебнікаў», «Лісткі пазычнага календара» паводле М. Танка, — усё гэта супольная праца з артыстамі, якія рабілі самастойныя пастаноўкі ў вольны ад асноўнай работы час. А колькі мы сёння згадалі! І мне проста шкада, што вы не пускаеце свае творчыя набыткі ў аўтаномнае жыццё: ці варта прыводзіць прыклады, як музыка да спектакляў і фільмаў набывала самастойнасць, папулярнасць, прызнанне! Кампазітары робяць у такіх выпадках аркестравыя сюіты, канцэртныя п'есы; для песень, калі неабходна, знаходзяць новыя тэксты. У вашых «Каласах...», па-мойму, дастаткова тэматычнага зерня, якое магло б прарасці, ну, дапусцім, у сімфанічнай паэме «Чытаючы Караткевіча». Утрымлівае арыгінальную музыку на магнітафоннай стужцы радыёспектакля — дзіўнае марнатраўства. Даруйце рэзкія словы...

А. З. Усё праўда... Мяне можна напракаць і ў непрактычнасці, і ў нешчаслівасці, і ў ляноце. Зразумела, развіццё не «прыкладнага» жанраў вызначае агульны рух музычнага мастацтва. Але ж яны даюць магчымасць шукаць тое, што спатрэбіцца для развіцця жанраў іншых. Я ўжо задумваюся, як скарыстаць у іншай форме свой тэматычны матэрыял, дасюль неад'емны ад пастаноўкі. Наскокам рабіць п'есы або звычайныя сюіты не хачу, нецікава. Калі вяртацца да матэрыялу тых жа «Каласоў...», дык на ўзроўні музыкі вакальна-сімфанічнай, а, можа, тэатральнай. А гэта трэба выношаваць, абдумваць. Час патрэбен. Працую зараз над музыкальнай камедыяй «Валенціянскіх вар'яты» (лібрэта Б. Уторава паводле п'есы Лопэ дэ Вэга). Задумаў Канцэрт для голасу з аркестрам — на аснове вакалізу з фільма «Вечная песня». А вось адну з ранейшых сваіх задум, да якой мяне прывёў менавіта «трэці напрамак», нядаўна ажыццявіў. Перапрацаваўшы, пераасэнсаваны тую колішнюю кампазіцыю на вершах Максіма Танка, напісаў драматычную араторыю «Лісткі календара» для вялікага складу выканаўцаў. Уключыў у яе жывы голас паэта: Яўген Іванавіч чытае свае дзённікавыя запісы. Прэм'ера араторыі адбудзецца ў дзень адкрыцця фестывалю «Мінская вясна» — 3-га красавіка...

А. З. Усё праўда... Мяне можна напракаць і ў непрактычнасці, і ў нешчаслівасці, і ў ляноце. Зразумела, развіццё не «прыкладнага» жанраў вызначае агульны рух музычнага мастацтва. Але ж яны даюць магчымасць шукаць тое, што спатрэбіцца для развіцця жанраў іншых. Я ўжо задумваюся, як скарыстаць у іншай форме свой тэматычны матэрыял, дасюль неад'емны ад пастаноўкі. Наскокам рабіць п'есы або звычайныя сюіты не хачу, нецікава. Калі вяртацца да матэрыялу тых жа «Каласоў...», дык на ўзроўні музыкі вакальна-сімфанічнай, а, можа, тэатральнай. А гэта трэба выношаваць, абдумваць. Час патрэбен. Працую зараз над музыкальнай камедыяй «Валенціянскіх вар'яты» (лібрэта Б. Уторава паводле п'есы Лопэ дэ Вэга). Задумаў Канцэрт для голасу з аркестрам — на аснове вакалізу з фільма «Вечная песня». А вось адну з ранейшых сваіх задум, да якой мяне прывёў менавіта «трэці напрамак», нядаўна ажыццявіў. Перапрацаваўшы, пераасэнсаваны тую колішнюю кампазіцыю на вершах Максіма Танка, напісаў драматычную араторыю «Лісткі календара» для вялікага складу выканаўцаў. Уключыў у яе жывы голас паэта: Яўген Іванавіч чытае свае дзённікавыя запісы. Прэм'ера араторыі адбудзецца ў дзень адкрыцця фестывалю «Мінская вясна» — 3-га красавіка...

К. Ёсць пэўныя здабыткі і ў беларускіх кампазітараў. Але пра пераемнасць традыцый тут не скажам. Наадварот. На латвійшнім пленуме Саюза кампазітараў БССР, прысвечаным творчасці маладых, гаварылася пра трывожны заняпад такіх жанраў, як эстрадная інструментальная, танцавальная, кінамузыка і да т. п. «Трэці напрамак» з беларускіх кампазітараў асвоілі адзінкі, і саматурам. У гэтым сэнсе кансерватарыя наша не дае будучым кампазітарам універсальную прафесійную адукацыю.

А. З. А ўвогуле, ці варта спецыяльна рыхтаваць кампазітараў да работы на радыё, тэлебачанні, у кіно? Вось знаёміць з такой работай, думаю, трэба. Знаёміць у кансерватарыі з асновамі кінамузыкі, напрыклад, і даваць магчымасць зацікаўленым студэнтам працаваць над хранікальна-дакументальнымі стужкамі. Гэтакаса — і супрацоўнічаць з вучэбнай сцэнай тэатральна-мастацкага інстытута. Хтосьці з будучых кампазіта-

К. Няхай гэта будзе падзея не толькі для кампазітара. Зычу вам, Алег, поспеху.

Гутарку вяла С. БЕРАСЦЕНЬ.

«Трэці напрамак»

Караткевічавымі радкамі, якія ёсць толькі ў кнізе.

К. Дарэчы, сцэна пастрыжэння атрымалася драматычна і ўражліва: маналог старога князя, гучанне тэмы — велічнай і крыху змрочнай, нахшталт старадаўняй сарабанды... У трохчастковым радыёспектаклі «Каласы...», над якім вы працавалі разам з рэжысёрам Валерыем Анісенкам, яркай музыкі нямаюць элегічнае аркестравае «апіванне» радзімы Загорскага, зухавата каларытная полечка ў сцэне балю, там жа — усхваляваны і тужлівы вальс, традыцыйны шляхетны паланез. Па-мойму, вам удалася «музычна стылізаванне» Беларусі мінулага стагоддзя. У той жа час, атмасферу спектакля зусім не парушае сённяшні голас сінтэзатара — ён стварае, пераважна, чыста функцыянальны «фон»: расставіць эмацыянальныя акцэнтаў, перадача слухачу пачуцця небяспекі, трывогі...

А. З. Да гэтага радыёспекля давялося напісаць больш чым дваццаць музычных нумароў. У некалькіх варыянтах гучыць, напрыклад, тэма радзімы...

К. Вар'ююцца тэмп, інструментальная афарбоўка — і такім чынам або драматызуецца, або робіцца прасветленым «псіхалагічны стан» лірычнага героя радыёспектакля, а разам з тым — і слухача. Праз музыку ў радыётэатры можна вельмі адчувальна ўплываць на эмоцыі слухача, яго настрой, фантазію. Наколькі гэта ўдаецца — залежыць шмат у чым ад рэжысуры, але ж і ад густу і прафесіяналізму кампазітара, ягонай зацікаўленасці.

А. З. Вось чаму я ахвотна ўдзельнічаю ў такіх работах: гэта ж неацэнны практычны вопыт, магчымасць шукаць, эксперыментаваць, рызыкаваць і нават свавольіць, правяраць сябе і ўдасканальвацца ў прафесіі! Вельмі важна, што творчы вынік атрымліваеш адразу ж, у час запісу музыкі, і адразу ж бачыш пралікі, аналізуеш памылкі, каб не пераносіць

эстонскай — на радыё. Пісалі музыку да спектакля ТЮГа «У спадчыну — жыццё!» А. Петрашкевіча і «Рыгорка — ясная зорка» А. Вярцінскага, да тэлеказкі «За гарамі, за лясамі...» В. Лукшы, для тэатра лялек... З кіно супрацоўнічалі: «Дрэвы на асфальце» [сцэнарый К. Губарэвіча, рэжысёр У. Колас], дакументальная стужка «Вечная песня» пра мастацтва Савецкай Беларусі, дзе прагучаў і арыгінальны, спецыяльна для Людмілы Колас напісаны, вакаліз.

Розны матэрыял. Ён вымагае валодання рознымі музычнымі формамі, жанрамі, стылямі, «тэхнікамі пісьма», як мастакі кажуць. Вымагае ведання фальклору, інструментарыя і г. д. Мне чамусьці падумалася зараз, што ніхто вас, Алег, не асудзіў бы, калі б вы карысталіся ў «прыкладнай» музыцы ўжо гатовымі клішэ, паўтаралі знойдзенае ў ранейшых работах. Кампазітары нярэдка так і робяць. Але вы працуеце без самапаўтараў [інтанацыйнае падобнасць я заўважыла толькі паміж асобнымі музычнымі тэмамі спектакляў-казак]. Заўсёды нешта прадумаеце адметнае: у «Пароме на бурнай рацэ» — романс на вершы У. Караткевіча, у «Пушчы» — рэкіе-вакаліз па загубленых дубах, у «Сямі сябрах Юсіке» — свежы фартэп'яны рэгтайм, у казцы «За гарамі...» — парадыйную, «а ля Пугачова», песенную характарыстыку Варажбікі... Я слухала і глядзела ці не ўсе вашы спектаклі і ў кожным адчувала ТВОРЧЫ падыход кампазітара да работы. А між тым, Алег, у музыканцкім асяроддзі існуе і чыста абывацельскі, спажывецкі ці ўвогуле пагардлівы погляд на «прыкладныя» жанры...

А. З. Канечне, калі глядзець на супрацоўніцтва з радыё, тэлебачаннем, тэатрам, кіно толькі як на заробак для кампазітара, дык работа сама сабою ператвараецца ў халтуру. А калі ты разглядаеш «прыкладную» музыку як від творчасці — дык будзеш ставіцца да гэтай работы творча. Няхай ты, хто ганіць «трэці напра-

ГЭТЫЯ два лісты ў нашай пошце — незвычайны, нетыповы. Сталася так, што мы вельмі рэдка атрымліваем чытацкія водгукі на публікацыі тэатральнай тэматыкі. Ці то пішам пра тэатр нецікава, ці то ўзнямаем праблемы, якія маюць выключна вузкапрафесійны інтарэс, ці то ўражанні ад убачаных спектакляў не настолькі моцныя, каб абудзіць у гледачоў жаданне падзяліцца з рэдакцыяй сваімі думкамі і меркаваннямі — узрадавацца альбо абурыцца... Так ці інакш, але чытач наш пакуль што маўчыць. А паколькі ў тэатр ён усё ж такі ходзіць (гэта вядома дакладна), мы не губляем надзею на ўсталяванне трывалага дыялогу, чакаем крытычных заўваг, прапанов, падказак. Такая зваротная сувязь дапаможа ладзіць лінію тэатральнага аддзела «ЛіМа», незвычайна карысная яна і для самога тэатра, які не можа нармальна развівацца без шырокага і дэмакратычнага абмену думкамі, сутыкнення процілеглых поглядаў.

Але вернемся да «нетыповай пошты»... Нехта ўжо вельмі транна заўважыў, што ніколі крытыка не ўспрымалася так хваравіта, «у шыткі», як сёння, калі крытычны настрой шмат у чым вызначае атмасферу грамадскага жыцця. Два лісты, якія мы вырашылі паяднаць у аглядзе, дзве гісторыі, што стаяць за імі, — яшчэ раз пацвярджаюць гэты досыць змрочны досціп. Яны не пра тэатр толькі — пра тое, як нялёгка даюцца нам «уроки дэмакратыі». Аказваецца, што слухаць, чуць, разумець — вельмі і вельмі няпроста.

Тую мясціну ў палемічных нататках «Сто першы варыянт» (16. I. 1987), дзе была спроба крытычна зірнуць на спектакль Маладзёжнага тэатра БССР «Гэтыя незразумелыя старыя людзі» і ў якасці прычыны няўспеху пастаноўкі (на думку аўтара) адзначалася спрашчэнне багатага жыццёвага матэрыялу, — нечакана падтрымала група жанчын — ветэранаў Вялікай Айчыннай. Працтуем радкі з ліста Г. Д. Запольскай, С. А. Кунцэвіч, М. І. Марозавой, С. І. Панасенкі, В. В. Падвішанскай, Я. С. Сапронай, В. У. Шавалдышавай:

«Мы былі надзвычай удзячныя калектыву Дзяржаўнага маладзёжнага тэатра БССР за зварот да тэмы ўдзелу жанчын у Вялікай Айчыннай вайне. Але спектакль «Гэтыя незразумелыя старыя людзі» (у аснове якога дакументальная кніга С. Алексіевіч «У вайны — не жаночы твар...») нас засмуціў і нават пакрыўдзіў. З тэатра мы выйшлі хворыя, многія плакалі. Шмат якія эпізоды праўдзівай кнігі

(а мы былі не персанажамі) у п'есе і пастаноўцы апошлены, набылі зусім іншае гучанне і сэнс.

Свае крытычныя заўвагі, прынцыповую нязгоду з трыюнай шэрагу вобразамі і сцэнны выказалі кіраўніцтва і калектыву тэатра. Аднак увагі ім не надалі. Наадварот, мярнуўшы па хвалебных водгуках у прэсе, нашу крытыку палічылі не-

ку былі спробы наладзіць кантакт, паразумецца. Не атрымалася. Да таго ж, у друку пачалі з'яўляцца рэцэнзіі на першы спектакль Маладзёжнага тэатра. Спрэс станючы, з ярка акрэсленай падтрымкай першых крокаў новага калектыву, яны ўспрымаліся своеасаблівым ад-

гу мы заўсёды гатовы прадаставіць лімаўскія старонкі для самага шырокага абмеркавання той ці іншай мастацкай з'явы). З другога боку, кожная думка павінна быць пачута, як след уважана. Вось чаму нас крыху здзівілі радкі з рэкламнай «лятучні» Маладзёжнага тэатра, дзе пра «Гэтых незразумелых старых людзей» напісана так: «Сваім спектаклем — праз лёсы

прызначэннем новага галоўнага рэжысёра тэатра і галоўнага мастака, — і Г. Прымак, і Ф. Розаў ліст падпісалі, але што таго сціпласць, налі за праўду змагаешся, — з запрашэннем новых актёраў у тэатры бесперапынна ішла напружаная праца па пераадоленні негатывных рэшткаў творчага застою, вынікам якой з'яўляецца абнаўленне рэпертуарнай афішы, яе папаўненне мастацка-значнымі спектаклямі, прынятymi гледачамі, грамадскасцю горада і вобласці, органамі кіраўніцтва культуры...» Усё было б добра, ды «у цяжкі для тэатра перыяд перабудовы» замінае... Правільна, «актрыса Карнеева Н. А.», «А яшчэ — рэжысёры В. Бартосіч і «нацыянальны надр» Я. Натану, але «аб пераразмераванні абодвух рэжысёраў у іншы тэатры рэспублікі, у сувязі з немагчымасцю іх творчага выкарыстання ў Гомельскім аблдрамтэатры» ўжо хадзілічалі...

На жаль, канфлікты ў тэатральных калектывах — не рэдкасць. І не заўсёды маюць яны творчы характар, асабліва калі ў тэатры не ўсё ладзіцца. Пагодзімся і з тым, што на адлегласці немагчыма пэўна меркаваць, хто мае рацыю ў Гомелі, а хто вінаваты. Як нам павадамілі ў Саюзе тэатральных дзеячаў БССР, неўзабаве гэтым зоймца аўтарытэтная камісія...

Непакоіць іншае. Ліст, які мы атрымалі з Гомеля, б'янтэжыць сваёй яўнай неаб'ектыўнасцю, нават прадузятасцю, імкненнем абараніць гонар мундзіра. Толькі бестактоўнасцю можна вытлумачыць такую колькасць абраз і абвінавачанняў у адрас Н. Карнеевай (заслужанай артысткі рэспублікі, ветэрана гомельскай сцэны), з якіх для друку мы адважыліся выбраць хоць і самую нязграбную, ды самую «цэнзурную» — «сцяг у адстойванні кансерватыўных пачаткаў».

Напэўна, таксама доўга думалі ў гомельскім тэатры і над гэтакім пасагам: «Члены мастацкага савета просяць кіраўніцтва СТД БССР праз срэдкі масавай інфармацыі, якія ў яго маюцца, даць абвясненне выступленню Карнеевай Н. А., кваліфікаваўшы яго як паклёпніцкае, і ў далейшым дазваляць публікацыю ў прэсе, альбо выступленні па тэлебачанні асобных работнікаў тэатра толькі пасля ўзгаднення з Міністэрствам культуры БССР або ўпраўленнем культуры Гомельскага аблвыканкома, якія маюць правільную інфармацыю пра дзейнасць тэатра».

Вось так! Нам застаецца хіба што ў сваю чаргу перадаць «удивление и сочувствие» кіраўніцтву Гомельскага абласнога драматычнага тэатра. А яшчэ — вельмі хочацца надрукаваць што-небудзь «гэтакае». Ні з кім не ўзгадняючы.

АДДЗЕЛ ТЭАТРА,
КІНО І ТЭЛЕБАЧАННЯ.

СЛУХАЦЬ, ЧУЦЬ, РАЗУМЕЦЬ

абходным сваіх. Ці справядліва гэта — друкаваць у газетах матэрыялы на туюж вядомую тэму, не звачаючы на думку тых, хто з'яўляецца пратаганістамі сцэнічных герояў, і нават не згадваючы, што існуюць іншыя погляды на спентакль?»

Вядома ж, несправядліва, пагадзіліся мы, запрасілі аўтараў ліста наведваць рэдакцыю і... даведаліся пра канфлікт, які доўжыцца васьмь ужо больш за дзевяць месяцаў. Амаль столькі, колькі існуе спектакль «Гэтыя незразумелыя старыя людзі».

Канфлікт гэты па-свойму нават унікальны. Жанчыны-франтавічкі прыйшлі на спектакль па п'есе, створанай з іх жыцця, у героях не пазналі сябе і вельмі пакрыўдзіліся, абураліся. «У пагоні за касавым зборам, дагаджаючы абыякавым густам, — чытаем у лісце, — у спектаклі зняжаны вобразы жанчын-франтавічкі. Яна паказана пошлай, жорсткай, вульгарнай. Усе эпізоды інігі, напісанай паводле нашых франтавых успамінаў, снажоны ў бок награвашчвання жорсткасці жанчын на вайне, яе разбэшчанасці. Са сцэны гучыць ляяна, непрыстойныя прыпеўкі».

Што канкрэтна выклікала рэакцыю непрыняцця пастаноўкі? Найперш, назва — «Гэтыя незразумелыя старыя людзі» (выдзелена намі), маўляў, мы жылі адкрыта, сумленна: ваявалі, працавалі, гадавалі дзяцей, сталі бабулямі — што тут незразумелага... Па-другое, спосаб актёрскага існавання на сцэне — фарсіраваны, на мяжы істэрычнасці... Па-трэцяе, эпізод, калі аднапалчанін вінуе сваіх баявых сябровак не кветкамі, а чамусьці чакушкай... Па-чацвёртае, па-пятае... Нарэшце, самае крыўднае і абразлівае — «пэ-пэ-жэ»... Рахунак тэатру прад'ялены вялікі, абвінавачанне больш чым сур'ёзнае: «Пастаноўка апалітычная, наносіць маральную страту выхаванню моладзі».

Прынамсі, справа не адразу прыняла круты абарот. Спачат-

казам на крытыку. І тут жанчыны, думаецца, не стрывалі. Пачалі звяртацца — у ЦК КПБ, у рэдакцыю газеты «Правда», ва Усесаюзны камітэт ветэранаў вайны і працы, у Камітэт савецкіх жанчын, у Саюз пісьменнікаў СССР... Пытанне ставілася (і цяпер ставіцца) рубам — карэнным чынам перапрацаваць спектакль, альбо ўвогуле зніць яго з афішы. З Масквы, з Міністэрства культуры СССР, прыязджала камісія, быў яшчэ адзін прагляд, яшчэ адна сустрэча з калектывам тэатра (супрацоўнік «ЛіМа» прысутнічаў на ёй — канструктыўнай размовы не адбылося, утварылася «веча», сутнасць спрэчкі патанула ва ўзаемных крыўдах і напроках).

Канфлікт дасягнуў вышэйшай кропкі. Узнікла тупіковая сітуацыя. Рассудзіць абодва бакі, на жаль, ужо не выпадае. Цяжка пагадзіцца з некаторымі закідамі апанентаў спектакля, разам з тым відавочна, што сцэнічны твор не вольны ад істотных хібаў, выкліканых ці то недарэчнай сэнсавай акцэнтаўкай, ці то непразумеласцю суданосі прыватнага і тыповага. Але нам не хацелася б прымаць позу «трашэйскага судзі» (дарэчы, калі матэрыял рыхтаваўся да друку, у рэдакцыю звярталіся ветэраны, якія шчыра ўдзячныя тэатру). Мы так падрабязна спыніліся на гэтай гісторыі, бо яна надзвычай павучальная, нагадвае прапісныя высновы, на існаванне якіх мы нярэдка забываемся.

Нельга патрабаваць «выключнага закона», «арганізацыйных вывадаў», карыстаючыся крытэрыямі «падабаецца — не падабаецца», «прымаю — не прымаю». У такіх выпадках усё-ткі лепш аднавіць убок кнігу, выключыць тэлевізар ці радыёпрыёмнік, пайсці з тэатра пасля першай дзеі і больш туды — ні нагой. Альбо — спрацацца, даводзіць сваю пазіцыю, не перавышаючы пры гэтым «межаў самаабароны» (у сваю чар-

ваеннага пакалення і сённяшняй моладзі тэатр раскрывае аптымізм светаадчування савецкіх людзей, агульнасць іх маральных ідэалаў, вернасць свайму грамадзянскаму абавязку. Пастаноўчы спектакль — галоўны рэжысёр тэатра Рыгор Баравік — у сваёй працы выкарыстаў сучасныя дасягненні (?) тэатральнай эстэтыкі».

Сам сябе не пахваліш?..

Нечаканай была рэакцыя і на іншую нашу публікацыю. Друкуючы справядзачу з VIII з'езда БТА («Тэатр і час», 23. I. 1987), мы імкнуліся пазнаёміць чытачоў з праблемамі, узнятымі на форуме тэатральных дзеячаў, з большага перадаць характар творчай дыскусіі — і на водгукі, прызнача, не разлічалі.

І раптам: «З нагоды публікацыі выступлення актрысы Карнеевай Н. А. на з'ездзе СТД Беларускай газеты «Літаратура і мастацтва» — лічым неабходным растлумачыць наступнае...»

Спраўды, у справядзачу «Тэатр і час» мы выкарысталі выступленне заслужанай артысткі БССР Н. Карнеевай. Яно было адным з самых вострых і яркіх на з'ездзе, бо закранала набалелае — незайздросны актёрскі лёс пры няспынай чахардзе галоўных рэжысёраў. І васьмь у лісце ў рэдакцыю кіраўніцтва Гомельскага абласнога драматычнага тэатра (члены мастацкага савета Р. Арцёмаў, Ю. Трашкеў, Г. Прымак, Ю. Шэфер, Ф. Розаў, М. Пало, Т. Анчышкіна, М. Матвееў, Я. Дашкоў) палічыла «неабходным растлумачыць», — копіі, вядома ж, у ЦК КПБ, Міністэрства культуры рэспублікі і СТД БССР, — што Н. Карнеева з высокай трыбуны з'езда ўвяла ў зман тэатральную грамадскасць, а наша газета, «без рэальнага ведання становішча ў тэатры, якое складалася на сённяшні дзень», спраяла распаўсюджванню няпраўды.

Наконт «рэальнага ведання» нас паспыхаліся адукаваць. «З

СПЕКТАКЛЬ У СТРАІ

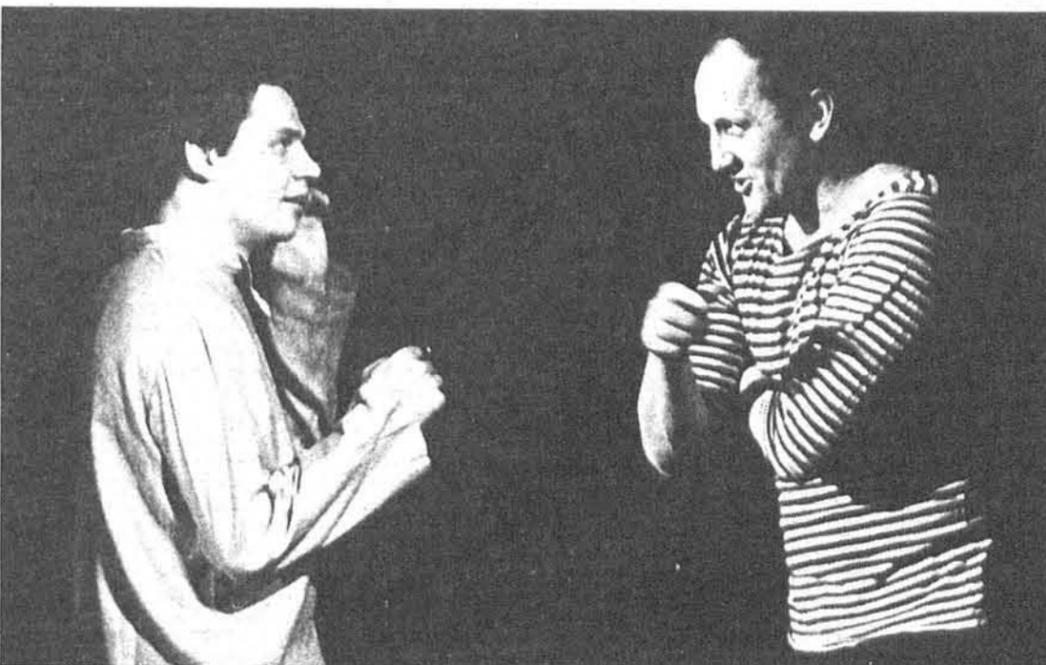
Рэспубліканскі тэатр юнага гледача тройчы звяртаўся да рамана М. Астроўскага «Як гартавалася сталь», прасякнутага героікай рэвалюцыі і грамадзянскай вайны, рамантыкай будаўніцтва новага жыцця і разняволення чалавека. Апошняя пастаноўка (1981 г.) — вытрымала ўжо сотае прадстаўленне. У творчым актыве тэатра ашчадна захоўваецца спектакль, адметны новым прачытаннем вядомага твора. Па задуме аўтара інсцэніроўкі А. Дударова і рэжысёра-пастаноўшчыка В. Рыжага, лёс Паўла Карчагіна, жыццё і барацьба

насамомольцаў 20-ых гадоў — гэта не толькі яркая ілюстрацыя старонак гісторыі, але і магутны духоўны ўзлёт, па якім варта звяртаць дзень сённяшні.

Вобраз Паўла Карчагіна ўвасобіў А. Суцкавер, няменны ўдзельнік усіх ста прадстаўленняў спектакля. Актёр праводзіць ролю на высокай, напружанай ноце, праз самае страшнае ў жыцці Карчагіна ўслаўляючы самае прыгожае ў ім.

Спектакль «Як гартавалася сталь» працуе, застаецца ў страі.

А. САВІЦКАЯ.

«Як гартавалася сталь». А. СУЦКАВЕР (Павел Карчагін) і А. ЖУК (Жухрай).

Фота Ул. КРУКА.

Хведару ЖЫЧКУ—60

Сёння спаўняецца 60 гадоў з дня нараджэння паэта Хведара Жычкі. Праўленне СП БССР накіравала юбіляру прыпільнаны адрас, у якім гаворыцца:

«Дарагі Хведар Дамітрыевіч! Прыміце наша шчырае вітанне ў дзень Вашага 60-годдзя.

Свае першыя вершы Вы надрукавалі ў 1947 годзе, калі служылі на Балтыйскім военна-марскім флоце.

Пасля дэмабілізацыі працавалі літработнікам у рэдакцыях газет «Чырвоная змена», «Піонер Беларусі», адказным сакратаром рэдакцыі часопіса «Вошын». Пасля заканчэння Літаратурнага інстытута імя А. М. Горькага (1959) былі спачатку рэдактарам, потым загадчыкам рэдакцыі выдавецтва «Беларусь», галоўным рэдактарам газеты «Літаратура і мастацтва».

З 1976 года працуеце старшым рэдактарам выдавецтва «Мастацкая літаратура».

Як вынік Вашай шматгадовай працы ў жанры пазэі, убачылі свет кнігі Вашых вершаў і пазэм «Стой на вахце, сэрца», «Росныя лілеі», «Настой», «Абеліск» (у серыі «Бібліятэка Беларускай пазэі»). Асобным выданнем выйшла пазэма «Партызанскі праспект». У 1983 годзе была выдадзена кніга Вашых выбранных вершаў і пазэм «Карац калодзежнай вады».

Апошнія Вашы пазычныя зборнікі «Абавязан» і «Абрус» — прыме сведчанне сталення Вашага пазычнага таленту, уданалення майстэрства, паглыблення філасафічнасці, а таксама іроніі і дасціпнасці Вашых вершаў.

Асабліва плённа Вы працуеце ў жанры дзіцячай літаратуры. Вам належыць апавесці «Каштанавы Масквіч», «Піфагоравы штаны», «Зброю бяруць

сыны», «Зорачка-пяцёрка», «Дзе растуць бясмертнікі», «Дзень будзе ясны», зборнікі апавяданняў «Паспелі суніцы» і «Букет вярцінляў». Вы напісалі навукова-папулярныя нарысы «Мая вуліца», «Старонкі піянерскай гісторыі», зборнік гумарэсак і іншых твораў, напісаных у сааўтарстве.

Вашы кнігі выхоўваюць у юных чытачоў пачуццё таварыскасці, сумленнасці, мужнасці і адданасці сваёй Радзіме.

Шмат месца ў Вашай літаратурнай працы займаюць пераклады. Гэта — «Казка нашага лесу» Т. Масэнкі, «Лясная песня» Лесі Украінкі, «Паводна» Б. Ногейла.

Сёлета ў серыі «Кніга перакладчыка» выйшлі Вашы выбраныя пераклады пазэі Пушкіна, Нярасава, Міцкевіча, Франка, Райніса і іншых пазэтаў.

Вашы кнігі для дзяцей неаднаразова выдаваліся ў перакладзе на рускую мову.

Урад і партыя высока ацанілі Вашу літаратурную працу, улічваючы Вас ордэнам «Знак Пашаны» і медаллямі. Ад усяго сэрца віншуючы Вас з юбілеем, жадаем Вам, дарагі Хведар Дамітрыевіч, добрага здароўя, шчасця і вялікага творчага плёну».

Супрацоўнікі штотыднёвіка далучаюцца да гэтага віншавання.

Хведар ЖЫЧКА

Пакаянні алілуйшыкаў

Кулаком у грудзі б'е, клянецца: — Быў дагэтуль я сляпы зусім, а цяпер відучы стаў, паверце, не засцеце больш вачэй мне дым.

А лругі яму таксама ўторыць: — Поўзаў я са скорасцю смажына.

НАШ ДУХОУНЫ СВЕТА: ВЫТОКІ І АБСЯГІ

А ДГОРНЕМ «ЛіМ» за 12 лютага 1982 г. На старонцы 5 чытаем: «Можна паспачуваць жыхару Беларусі, які, атрымаўшы атэстат аб сярэдняй адукацыі, амаль не ведае Гусоўскага, Буднага, Цялінскага, Філіповіча». Гэта словы вядомага літаратуразнаўцы і крытыка, загадчыка кафедры Беларускай літаратуры ў Брэсцкім педінстытуце Уладзіміра Калесніка. Чытаем далей: «Карэннай прычынай такога становішча... з'яўляецца недастатковая падрыхтаванасць настаўніка да выкладання старажытнай літаратуры, бо сам ён слухае гэты курс у інстытуце 28 гадзін, а на завочным аддзяленні—10».

Я прысутнічаў на тым аб'яднаным пасяджэнні Ірэдзідума праўлення Саюза пісьменнікаў, вучэбна-метадычнага савета Міністэрства асветы БССР, вучонага савета навукова-даследчага інстытута педагогікі і рэдакцыйнага савета выдавецтва «Народная асвета», дзе абмяркоўваліся праблемы выкладання Беларускай літаратуры ў школе і дзе выступаў У. Калеснік. Прысутнічаў і хацеў быў выступіць, але гаворка—цікавая і зацікаўленая—так зацягнулася да позігга вечара. Ніл Гілевіч, які старшыняваваў на пасяджэнні, прапанаваў тым, хто хацеў выказаць свае меркаванні, перадаць іх у пісьмовым выглядзе. Сваёго выступлення я загадзя не пісаў, але гэтыя нататкі былі складзены адразу ж пасля пасяджэння, тады, у 1982-м. Думаецца, аднак, што і сёння яны актуальныя, бо з таго часу нічога ў гістарычнай адукацыі беларускіх школьнікаў і студэнтаў не памяншалася, а калі і памяншалася, то, як мы ўбачым, у горшы бок.

Выступленне на пасяджэнні хацелася пачаць з таго, што я не згодны з У. Калеснікам. Чую пытанні: як? чаму? Ды таму, што карэнная прычына гістарычнай недаведчанасці выпускнікоў нашых школ бачыцца мне ў пастаноўцы гістарычнай адукацыі наогул—і ў школе, і ў ВУН. На тым пасяджэнні Адам Мальдзіс расказаў пра тое, як выпускніца-выдатніца, якая вучылася ў выдатніцы народнай асветы, сказала, што першая беларуская кніга выйшла ў 1917 г. Прыкры факт, тым больш прыкры, што выпускніца мела «пяцёрку» па Беларускай літаратуры. А па гісторыі? За такія веды можна напранкнуць і настаўніка гісторыі.

На тым пасяджэнні я хацеў сказаць, што амаль пяць гадоў таму назад (цяпер—амаль дзесяць) у «ЛіМ» быў змешчаны мой артыкул «Турботы служак Клію». Гаворка ў ім ішла пра школьных падручнік і праграму па гісторыі БССР у школе. Сёння, праз гады, нельга сказаць, што яны палепшыліся, хоць падручнікі і праграма па гісторыі СССР у 1981 г. і пазней зазналі змяненні. Мала таго, што Міністэрства асветы

рэспублікі з году ў год тыражуе недасканалы падручнік па гісторыі БССР, яно тыражуе і падручнік па Беларускай літаратуры для VIII кл., дзе пытанні гісторыі нашага народа выкладзены, мякка кажучы, некампетэнтна. Пра гэта я пісаў у «ЛіМ» ў кастрычніку 1980 г. Ніхто не аспрэчыў мае заўвагі, але наша міністэрства, як і ў выпадку з падручнікам па гі-

кацыі, заключаецца ў тым, каб навучэнцы ведалі факты, каб не было верхгаглядства. Гэтыя словы вылучаны ва ўводзінах да праграмы па гісторыі, але пра іх чамусьці забываюць нашы метадысты, калі распрацоўваюць праграму вывучэння гісторыі БССР у школе.

Не згодны я з У. Калеснікам і таму, што ён аніводным словам не закрануў міжпрадмет-

най культуры трэба разглядаць у еўрапейскім кантэксце, ніхто ўжо не спрачаецца, а нашы метадысты па-ранейшаму разглядаюць яе камерна, у лепшым разе ў параўнанні з адпаведнымі з'явамі расійскай культуры.

Апавядаў вучням пра Гусоўскага, паказваў у VII класе здымкі нашых бажніц і замкаў, прасіў, каб успомнілі з курса

Вельмі і вельмі цікава пачуць адказ на гэтае пытанне ад нашых метадыстаў.

За восем гадоў работы ў школе я зрабіў два назіранні. Першае датычыцца гісторыі асветы ў Беларусі. Што ні слова не сказана пра настаўніцкія семінары XIX—пачатку XX ст., гэта ўжо не здзіўляе. Не здзіўляе таму, што народнай асветы ні ў праграме, ні ў падручніку проста не пашанцавала. Ці былі на Беларусі каталіцкія і пратэстанцкія навучальныя ўстановы? Згадваецца, што Казімір Лышчынскі вучыўся ў езуітаў. І ўсё! Ствараецца ўражанне, што, апрача брацкіх школ, не было на Беларусі іншых, не было і Слуцкай гімназіі, заснаванае ў 1617 г. Мала таго, брацкія школы падаюцца ледзь не абаронцамі беларушчыны. Але ж гэта супярэчыць гістарычнай праўдзе. У той час, як наводле акадэміка Яўхіма Карскага, на Беларусі лягчэй было знайсці чалавека, які ведаў лаціну ці грэчаскую мову, брацкія школы цягнулі назад, да забытай стараславяншчыны, ігнаруючы старабеларускую мову. І ў гэтым была прычына іх нежывучасці. Прычынай іх нежывучасці было і тое, што змест і формы навучання менш адпавядалі патрабаванням часу, чым у той жа Слуцкай калывініскай гімназіі, чым у каталіцкіх школах, чым у навучальных установах Заходняй Еўропы. Зрэшты, пра гэта нашы гісторыкі напісалі даўно, а нашы метадысты аніяк не возмуцца даступна і ў адпаведнасці з гістарычнай праўдай растлумачыць гэта нашым вучням.

Другое маё назіранне датычыць царкоўнай гісторыі. Чытаеш падручнік—і складваецца ўражанне, што каталіцкая ды уніяцкая царквы кепскія, а праваслаўная—добрая. Ці навуковы гэта падыход, ці адпавядае ён гістарычнай праўдзе? Ну, а такія з'явы, як Рэфармацыя і Контррэфармацыя, складальнікі праграмы вырашылі і наогул не чапаць. Ці іх не было ў нашай гісторыі?

Расказаў дзецям пра нашу музыку (Полацкі сшытак), пра ўзнікненне свецкага жыцця, а яны мне: «А гэтага ў кнізе няма». У дзяцей высокі аўтарытэт друкаванага слова. Вось і атрымліваецца: у праграме па гісторыі пра С. Буднага, В. Цялінскага, А. Філіповіча, Л. і С. Зізанію, М. Смятыцкага ані слова, а ў падручніку па літаратуры—галопам. Адкуль жа ведаць выпускнікам нашай школы гісторыю нашай культуры, гісторыю нашага народа? І пытае прыгажуня ў

«А ГЭТАГА ў КНІЗЕ НЯМА...»

Адна з задач і умоў перабудовы — выпрацоўка новай грамадскай свядомасці. У кастрычніку мінулага года на Усеаюзнай нарадзе загадчыкаў кафедраў грамадскіх навук М. С. Гарбачоў гаварыў: «Сёння, калі партыя заклікала да таго, каб мысліць і працаваць па-новому, неабходна шмат у чым і па-новому будаваць працэс адукацыі і выхавання. Перш за ўсё гаворка ідзе пра творчы падыход, пра неабходнасць ломкі дагматычных метадаў і метады выкладання грамадскіх навук. Трэба перабудаваць праграмы, нанова, дарагія таварышы, падрыхтаваць новыя лекцыі, абнавіць падручнікі». Праблема паліпшэння падручнікаў востра стаіць і ў дачыненні да агульнаадукацыйнай школы, у прыватнасці, да курса гісторыі, які ў значнай ступені фарміруе асобу грамадзяніна.

Санратар ЦК КПСС Я. К. Лігачоў у сваім дакладзе на той жа нарадзе адзначыў: «У сучасных умовах вялікае значэнне набыло выхаванне моладзі гісторыяй на слаўных традыцыях партыі і народа. Усе мы з'яўляемся сведкамі ўзраслай цікавасці да мінушчыны, да яе ўроўняў з боку літаральна ўсіх пластоў насельніцтва. У гэтым — адна з праяў новага ўздыму патрыятычных пачуццяў савецкіх людзей, іх імкнення спасцігнуць бесперапынную сувязь часоў, вытокі тых прагрэсіўных народных традыцый, якія задаюць нашаму грамадству жы-

ватворную сілу». Праблема выхавання гісторыяй, фарміравання гістарычнай свядомасці хвалюе педагогаў, навукоўцаў, гісторыкаў усёй краіны. Так, напрыклад, нядаўна ў Цэнтральным ДOME літаратуры імя А. Фадзеева (Масква) адбылася сустрэча пісьменнікаў і гісторыкаў з работнікамі саюзных выдавецтваў «Просвещение» і «Детская литература». На гэтым сходзе дзе старшыняваў доктар гістарычных навук В. Каргалаў, разглядаліся негатывыя з'явы ў справе выдання папулярнай гістарычнай літаратуры для моладзі, заганы школьнага падручніка «Гісторыя СССР». Гаворачы пра неабходнасць новых падручнікаў і дапаможнікаў па гісторыі, дакладчык, пісьменнік С. Раманюскі, сказаў: «Справа гэта больш сур'ёзная і дзяржаўная, чым можа здацца на першы погляд, бо лёс школьнага падручніка — гэта і лёс блізкай будучыні нашай краіны, шырокага заранку XXI стагоддзя. Пытанне стаіць толькі так, і сёння да стварэння падручнікаў, дастойных нашых дзяцей і настаўнікаў, нашай сучаснасці і будучыні, трэба запраسیць самых таленавітых пісьменнікаў, гісторыкаў, педагогаў».

Яні сведчаць чытацкія пісьмы ў рэдакцыю «ЛіМ», недахопы і пралікі маюць нашы падручнікі па гісторыі БССР. Сёння мы друкуем артыкул вылога настаўніка гісторыі, крытыка Анатоля Сідарэвіча, прысвечаны агляду падручніка для сярэдняй школы.

сторыі БССР, выяўляе здзіўляючую ўпартасць, якая спатрэбілася б для іншага. Упартасць спатрэбілася б, у прыватнасці, для таго, каб дабіцца ад настаўнікаў выканання праграмы—няхай і недасканалай—па гісторыі БССР у кожнай школе. Я ведаю, што яна мала дзе выконваецца, я ведаю, што шмат у якіх школах час, патрачаны на сельгасработы, кампенсуецца за кошт гадзін, адведзеных на вывучэнне гісторыі нашай рэспублікі. Упартасць спатрэбілася б нашаму міністэрству і для таго, каб распрацаваць праграмы факультатываў па гісторыі рэспублікі. Іх няма, як няма і добрага дапаможніка для настаўнікаў.

У нас склалася заганае кола: чалавек, які не ведае больш-менш прыстойна гісторыю Беларусі школьнікам, павярхоўна вывучае яе ў ВУН і з такім багажом ідзе вучыць дзяцей. Вынік—масавая гістарычная недаведчанасць, верхгаглядства. Асноўнае ж патрабаванне, сфармуляванае У. І. Леніным у дачыненні да гістарычнай аду-

кацыі сувязі, зусім лагічна было б настаўніку літаратуры ў VIII кл. даць вучням заданне: «З «Гісторыі БССР» паўтарыце матэрыял пра жыццё і творчасць Міколы Гусоўскага». Ды нельга даць школьніку такога задання, бо Гусоўскі ні ў праграме, ні ў падручніку не згадваецца. Ужо ЮНЕСКО ўключыла імя нашага сьліннага земляка ў свой календар, ужо выйшлі дзесяткі даследаванняў не толькі ў нас, у Саюзе, але і за межамі, а нашы метадысты быццам і не чулі пра такога паэта і мысліцеля.

Ну, скажам, не пашанцавала на ўвагу М. Гусоўскаму, затое доктару вызвалены і лекарскіх навук Ф. Скарыне пашанцавала. Пачытайце пункт падручніка, прысвечаны вялікаму палачаніну. Першадрукар—вось і ўся, наводле кнігі, заслуга Скарыны, а ў праграме пра яго два словы: «Францыск Скарына». Ён жа наш першы універсітэт, гэты доктар з Полацка; і гісторык, і паэт, і перакладчык, і графік—словам, чалавек эпохі Адраджэння.

Пра тое, што гісторыю на-

гісторыі сярэдніх вякоў (VI кл.) і знайшлі ў іх рысы раманскага ды гатычнага стыляў. Знаходзілі, але назаўтра ж казалі: «Анатоль Міхайлавіч, а гэтага ў кніжцы няма». Няма ў кніжцы і барока, няма і класіцызму. Настаўнік, калі ён павяжае сябе, калі хоча бачыць сваіх вучняў адукаванымі, мусіць не зважаць на падручнік і на праграму па гісторыі БССР. Такія парадаксальныя і незаздорныя сітуацыі склалася ў нас, у нашай школе.

«Мёртвы востраў»—XVIII стагоддзе. Ані слова ў падручніку, пяць слоў у праграме: «Культура Беларусі ў XVIII ст.». Пра што хочаш, пра тое і апавядай. У праграме напісана: «Беларуская культура ў першай палавіне XIX ст.». Есць адпаведны параграф у падручніку, але такі бедны, што не вытрымлівае параўнання з матэрыялам, які вядомы нашай навуцы. Тут зноў, калі ты павяжаеш сябе, мусіш не зважаць на падручнік. Дзякуй богу, што праграма не рэгламентуе. І ўсё ж, чым тлумачыцца такая лапідарнасць праграмы?

а цяпер змагу сябру паскорыць,
і сабраць у чэрвені ўраджай...

Трэці заліваецца прамовай:
— Я ірвуся да вялікіх спраў,
у нагу іду з перабудовай,
хоць нічога век не будаваў.

...Гэтка з'явіліся не раптам —
і ў былыя дні было іх шмат.
Іх дэвіз: «Дзе ўлада — там і
праўда,
хто на версе — той мне брат і
сват...»

Гэтка заўжды таго віталі,
хто садзіўся на мясцовы трон,
дыфірамбы соладна спявалі,
рыфмавалі словы «плён» і
«дэён».

Гэтка заўсёды білі ў ладні
выхвалянкам, спрытным
брахунам,
наб свае «запляскаць» непаладні
і паўстаць святошамі, без плям.

Гэтка спяшалі адракнуцца
ад рэдні.

ад мовы,
ад зямлі,
застаўні адкрыць ілжэнавуцы,
размяняць сумленне на рублі.

Гэтка ў рашучы час чакалі,
нібы мышы, за глухой сцяной,
і нуды хіснуцца раптам шалі —
там, глядзі, яны ўжо ўсё
гайнэй.

Гэтка заўсёды «асуджалі»
тых, хто з імі крочыць не ў
нагу,
«выкрывалі»,
нішчылі без жалю,
гнулі іх —
упартых —
у дугу.

Не сагнулі!
Рушыў час наперад,
рве старыя нормы на шматкі.
Свежы ваецер
адчыняе дзверы
прадзімае затхлыя куткі.

Верым:
дзень наступны ясным будзе,
знікнуць назаўсёды міражы!

Нулаком
не трэба біць у грудзі,
языком
не выбівайся ў людзі,
Працай
вернасць праўдзе
пакажы!

Столь у бацькавай хаце
не здавалася нізкай,
там на кліце жалезным
вісела налыска.

І пад матчыну песню
гайдалася лёгка.
Засынаў немаўля
на кужэльных пляёнках.

Маці ў тварык глядзела
і бога маліла:
— Хай не будзе прыгожы,
а будзе — шчаслівы.

Ды, відаць, той мальбы
не пачуў усявышні,
выпаў лёс мне такі,
наб усюды быць лішнім:

на службе,
на насёбе,
абмалоце ўраджай,
за сьвяточным сталом,
пры дзяльбе нараваю...

Так жыццё праляцела,
маланкай імклівай.
Скажыце людзі: прыгожы;
знаю сам: нешчаслівы.

Снег ідзе...

Снег ідзе, снег ідзе
на дарогі, бульвары і стрэжкі,
засыпае ён нашы сляды,
галасоў нашых рэха...

Снег ідзе, снег ідзе...
Кожны раз — навіною і дзівам,
быццам беліць кватэру малар
наваблам шчаслівым.

Снег ідзе, снег ідзе...
Засланяе дарогу да сонца...

Хоць свой кут мы даўно абжылі,
ён нам дораг бясконца.

Снег ідзе, снег ідзе...
Прыглушаюцца рухі і гукі...
Ды не кліч, не жадай цішыні,
аж да самай разлуці.

Зімой салодка спіцца
пад завірухі песню;
разбудзіць на грашніцы
напеж — напіцца пеўно.

Зірну на ўсход бланітны
і ў сонца маладога
я папрашу нібыта
не так ужо і многа:

наб май быў навалнічны,
і чэрвень — неспякотны,
а ліпень — кавалічны,
а жнівень — абмалотны,

ды верасень — насенны,
настрычнік — хлэбасольны,
а лістапад — вясельны,
і снежань — перазоўны.

электрички: «А хто такія Ягелоны?» Вычытала ў мастацкай кнізе. Тлумачу. Здзіўляецца дзяўчына: і ведаць не ведала пра ўсё гэта, а трэці курс інстытута за плячамі мае. Сцюартаў ведае, Гогенцолернаў, Каралінгаў, Капцінгаў, Валуа, Бурбонаў, Бананартаў вывучала, а хто такія Ягелоны, Сапегі, Тышкевічы — чуць не чула. Аж не паверыла, што графы Канстанцін ды Юстафій Тышкевічы заснавалі нашу археалягію. «Няўжо Сапегі былі праціўнікамі апалчвання? Няўжо кампазітар Агінскі быў за самастойнасць Беларусі і Літвы? У іх жа польскія імёны». Даводзіцца пачынаць спачатку: пра каталіцызм і праваслаўе, пра тое, што быць беларусам — не конча быць праваслаўным.

Недахоп праграмы і падручніка, як і дапаможніка для ВНУ, што выйшаў у 1981 г., і ў тым, што яны амаль дэперсаналізаваныя. Бяру падручнік па гісторыі БССР для VII класа. Чытаю пра Алега, Ігара, Волгу, Святаслава, Уладзіміра Чырвонае Сонейка, Яраслава Мудрага... Перапынаю. Чытаю пра Манамаха, ягонага сына Юрыя Даўгарукава, Андрэя Багалебскага, Усевалада Вялікае Гняздо, пра яго ўнука Аляксандра Неўскага, пра Даніла Аляксандравіча, Івана Днілавіча Каліту... Прапушчаны Сямён Іванавіч Горды і Іван Іванавіч Красны. Напісана пра ўнука Івана Каліты Дзмітрыя Іванавіча Данскога. Прапушчаны зяць Вітаўта Вялікага Васіль Дзмітрыевіч і Васіль Васільевіч Цёмны. Названы сын Цёмнага Іван III, яго ўнук Васіль III, праўнук Іван IV, прапраўнук Фёдар Іванавіч. Так пададзены Рурывічы, а Раманавы (і тыя Шлезвіг-Гальштэйн-Гаторпскія, што называліся Раманавымі) прысутнічаюць у падручніках усе, апрача Фёдара Аляксеевіча. А што ў «Гісторыі БССР»? Вось адзін толькі факт. У «Гісторыі БССР» для VII класа згадваюцца Міндоўг і Гедымін, а ў нашым падручніку — ні Міндоўга, ні Глебавічаў, ні Гедымінавічаў, ні Ягелонаў. Дзе ж тут да ўнукаў Гедымінавых — Андрэя ды Дзмітрыя Альгердавічаў, — якія камандавалі палкамі на Куліковым полі? Давялося мне — у выхавальных мэтах! — увесці гэтых Гедымінавічаў самавольна, без санкцыі праграмы і падручніка.

Пры вывучэнні гісторыі БССР даведваецца, як паступова складалася Расійская імперыя, яе органы ўлады, як паступова прыгоньваліся сяляне. Вучань павінен цвёрда памятаць граматы мітрапаліта Кіпрыяна, Судзэбнік Івана III, Судзэбнік Івана IV, указы пра

запаведныя і ўрочныя гады, іншыя акты. Што ж павінен памятаць вучань нашай школы з гісторыі БССР? Здаецца, нічога, апрача Уставы на валокі. Ні прывілеяў, ні трох Статутаў Вялікага княства Літоўскага...

Але вернемся да гісторыі культуры. Агульнавядома, што ў аснове перыядызацыі гісторыі ляжыць марксісцка-ленінскае вучэнне аб грамадска-эканамічнай фармацыі. У нашай гісторыі была эпоха феадалізму з такімі перыядамі: IX—XI стст. (ранні феадалізм, нашы землі ў складзе Старажытнарускай дзяржавы); XII—XIII стст. (перыяд феадалічнай раздробленасці); XIV—першая палавіна XVI ст. (складванне сталага феадалізму і беларускай народнасці); другая палавіна XVI—першая палавіна XVII ст. (сталы феадалізм); другая палавіна XVII ст.—1795 г. (позні феадалізм, пачатак яго крызісу, далучэнне Беларусі да Расіі); 1795—1861 г. (крызіс феадалізму, пачатак складвання беларускай нацыі). Гэта перыядызацыя грамадска-эканамічнае развіццё і ў нашым падручніку. А развіццё культуры? Чытаем у праграме: «Культура Беларусі ў XIV—XVI стст.». Мо памылка? Вядома ж, што Устава на валокі, другі і трэці Статуты Вялікага княства Літоўскага, Рэфармацыя і Контррэфармацыя, а таксама Люблінская ды Брэсцкая уніі мелі істотны ўплыў не толькі на эканамічнае, палітычнае, але і на культурнае развіццё Беларусі. Новыя ўмовы для развіцця культуры ствараюцца ў ходзе і ў выніку падзей 1648—1667 гг. Што чытаем у праграме? «Беларуская культура ў XVII ст.». Чытаем яшчэ: «Культура Беларусі ў XVIII ст.». Пад адзін дах зведзены і Контррэфармацыя і Асветніцтва. І яшчэ: «Беларуская культура ў першай палавіне XIX ст.», а не з 1795 па 1861 г. Чытаем яшчэ: «Беларуская культура ў 60—90-я гады XIX ст.», г. зн. пасля рэформы 1861 г., пасля паўстання 1863—1864 гг. Пачакайце, а дзе ж тыя дзесяць гадоў паміж першай палавінай і 60-мі гадамі XIX ст., у якія з'явіліся аж чатыры кнігі Вінцэнта Дуніна-Марцінкевіча? І яшчэ пытанні: на якой падставе аўтары праграмы правялі такую перыядызацыю, ці навуковая яна?

Вядома, што на тэрыторыі Беларусі жылі і працавалі прадстаўнікі іншых культур: польскай, рускай, літоўскай, яўрэйскай. У падручніку іх творчасць не разглядаецца, і гэта можна зразумець. Але цяжка зразумець, чаму па-за разглядам застаюцца навукавыя ўстановы, у якіх вучыліся і выкладалі нашы землякі: тыя ж настаўніцкія семінары і езуіцкія калегіумы. Ці трэба здзіўляцца пасля гэтага, што ані ў праграме, ані ў падручніку няма імёнаў ні Яна Марыя Бернардоні, ні Міхала Ромера, ні Міхала Клеафаса Агінскага,

ні Напалеона Орды, ні Валенція Ваньковіча, ні Фердынанда Рушчыца, ні братоў Тышкевічаў — тых дзеячаў, якімі аднолькава ганарыцца і беларусы, і літоўцы, і палякі.

Ва ўсіх больш-менш навуковых выданнях напісана, што значэнне рэвалюцыі 1905—1907 гг. і ў тым, што яна прымусіла царызм дазволіць беларускі друк. Але ў нашай праграме і ў падручніку пра тое ані слова. Нацыянальна-вызваленчая задача рэвалюцыі, рост нацыянальнай самасвядомасці беларусаў ігнаруюцца.

Удасканалення праграмы па гісторыі вызначаюць тыя паняцці, якія вучні павінны цвёрда засвоіць. Марна шукаў я сярод тэрмінаў такіх, як «сейм», «чынош», «дзякло», «валочная памера», «Статут Вялікага княства Літоўскага» і інш. Ніводнага абавязковага паняцця з гісторыі Беларусі! І натуральна пасля гэтага, што ніякіх сувязей гісторыі БССР з іншымі прадметамі і іншымі курсамі гісторыі ў праграме не прадугледжана.

Успамінаю: калі паступаў у БДУ і здаваў гісторыю СССР, экзаменатары задалі мне адно пытанне — і я аж упацеў. Мне паставілі «пяцёрку», але я кінуўся да праграмы, якую выпускае Міністэрства вышэйшай і сярэдняй спецыяльнай адукацыі БССР для абітурэнтаў, а там — аніводнага пункта з праграмы, што выходзіць пад грыфам Міністэрства асветы рэспублікі. (І дзясць не было, і ці будзе сёлета — невядома). Тады я кінуўся да падручніка, а там ані слова пра тое, як Дніла Раманавіч, князь галіцка-валынскі, якому належала і Берасцейская зямля, у 1237 г. разбіў тэўтонаў, ані слова пра тое, як пасля гэтага тэўтоны мусілі быць аб'яднаны з мечаносцамі. Што ж, «пяцёрку» я атрымаў заслужана, бо праграма не арыентавала мяне на пэўтарэнне гісторыі БССР, якой я не вывучаў у школе. А шкада... Шкада, што і цяпер «гэтага ў кнізе няма». Шкада, што і цяпер праграма не арыентуе абітурэнта на вывучэнне гісторыі роднага краю, шкада, што студэнтам, якія вывучаюць у ВНУ беларускую літаратуру і журналістыку, не чытаюць курс лекцый па гісторыі Беларусі. Мусіць, тады падрыхтаванасць і кампетэнтнасць настаўнікаў і нашых журналістаў не выклікала б нараканняў, а выпускнікі нашых школ ведалі б, хто такія Гусоўскі, Будны, Цяпінскі, Філіповіч, і нам не давялося б чырванець за недасведчаных людзей з атэстатамі аб сярэдняй адукацыі і з дыпламамі ВНУ.

Анатоль СІДАРЭВІЧ.

ПАДЗЕІ І ДАТЫ

Імя Мікалая Фёдаравіча Гікалы назаўсёды ўпісана ў гісторыю грамадзянскай вайны і сацыялістычнага будаўніцтва. Ён быў адным з першых, каго Рэспубліка Саветаў ўзнагародзіла ордэнам Баявога Чырвонага Сцяга. Пра асабістую адвагу і ваенны талент Гікалы сведчыць, напрыклад, такі факт, што дзянікінскі генерал Пакроўскі, супраць якога змагаўся партызанскі атрад Гікалы, абыццём за яго галаву 12 тысяч рублёў золатам.

Многія старонкі жыцця і дзейнасці гэтага выдатнага чалавека звязаны з Савецкай Беларуссю. На працягу пяці год,

Купала выбраў Ляўкі — высокую кручу над Дняпром.

Вось што ўспамінала ягоная прыёмная дачка Наталля Мікалаеўна: «Часта сустракаўся Мікалай Фёдаравіч з дзесяцямі беларускай культуры. Помню, як мы ездзілі ў госці да Янкі Купалы і пражылі ў яго на дачы два дні. У час прагулак, за сталом вялася жывая гутарка аб беларускай літаратуры...»

М. Ф. Гікала быў добра знаёмы і высока цаніў творчасць не толькі Янкі Купалы, але і Якуба Коласа, Змітрака Бядулі, Міхася Чарота, Платона Галавача, Андрэя Александровіча і іншых беларускіх пісь-

Сакратар ЦК

Да 90-годдзя з дня нараджэння М. Ф. ГІКАЛЫ

пачынаючы са студзеня 1932 года, М. Ф. Гікала ўзначальваў партыйную арганізацыю рэспублікі. З ягоным кіраўніцтвам па праву звязваюць дзясяткі працоўных Беларусі ва ўсіх галінах народнай гаспадаркі, навукі і культуры. За поспехі ў сацыялістычным будаўніцтве Савецкай Беларусі ў 1935 годзе была ўзнагароджана ордэнам Леніна. Адначасова гэтай высокай ўзнагароды былі ўдастоены першы сакратар ЦК КП(б)Б М. Ф. Гікала і Старшыня Саўнаркома БССР М. М. Галадзед.

Яшчэ да прыезду ў Беларусь Мікалай Фёдаравіч быў знаёмы з творчасцю Янкі Купалы і Якуба Коласа. Узначаліўшы партыйную арганізацыю рэспублікі, ён шмат увагі ўдзяляў развіццю беларускай культуры, літаратуры і мастацтва.

У адзін з самых цяжкіх момантаў у жыцці Янкі Купалы, калі, бадай, самы безапалітычны вольна-сацыялагічны крытык Л. Бэндэ імкнуўся палітычна дыскрэдытаваць яго, беспадстаўна абвінавачваючы Купалу ў буржуазным нацыяналізме, на падтрымку яму прыйшоў першы сакратар ЦК КП(б)Б М. Ф. Гікала. Ён адчуваў: гэты паэт — гонар беларускай культуры, і яго нельга аддаваць на расправу. І Мікалай Фёдаравіч рашае паехаць да Купалы, пагутарыць з ім, супакоіць. Разумеў ён і іншае: калі дом народнага песняра не абыходзіць увагай, як і раней не абыходзілі, таварышы з ЦК, то, значыць, любы нездаровы інтарэс да паэта будзе наперад утаймаваны. І яшчэ. Фатаграфія аб наведванні кіраўніком партыйнай арганізацыі рэспублікі дома паэта пападзе ў друк, і гэта пакажа розным крытыкам, што паэт карыстаецца даверам кіраўніцтва Савецкай Беларусі.

У 1935 годзе па ініцыятыве М. Ф. Гікалы і Старшыні Саўнаркома БССР М. М. Галадзеда ўрад рэспублікі падарыў Я. Купалу дачу. Народнага песняра папрасілі самому знайсці сабе месца па душы для яе будаўніцтва, і гэтым месцам

меннікаў. На сустрэчы з беларускімі пісьменнікамі — удзельнікамі I-га Усесаюзнага з'езда савецкіх пісьменнікаў — у ЦК КП(б)Б 15 верасня 1934 года ён даў высокую ацэнку творчасці Я. Купалы і Я. Коласа, абараняў класікаў беларускай літаратуры ад нападкі вольна-сацыялагічнай крытыкі. На вечары, прысвечаным 30-годдзю літаратурнай дзейнасці Купалы, у снежні 1935 года ад імя Гікалы было зачытана асабістае прывітанне юбіляру.

З 10 па 16 лютага 1936 года ў Мінску праходзіў пленум праўлення Саюза савецкіх пісьменнікаў. На заключным пасяджэнні пленума выступіў М. Ф. Гікала. Ён расказаў удзельнікам пленума аб гераічнай барацьбе працоўных рэспублікі за пераўтварэнне Беларусі з адсталой у мінулым ускарна царскай Расіі ў адну з перадавых савецкіх рэспублік. На яркіх фактах Мікалай Фёдаравіч паказаў бязмежныя магчымасці, шырокае поле дзейнасці для паэтаў і пісьменнікаў ва ўмовах сацыялістычнай рэчаіснасці.

М. Гікала ўдзяляў вялікую ўвагу развіццю мастацтва Савецкай Беларусі. Заір Азгур успамінае: «У пачатку трыццаціх гадоў сталіца Беларусі Мінск — гэта будаўнічая пляцоўка...»

Аб'яўляюцца конкурсы на праекты помніка У. І. Леніну, Дома ўрада, опернага тэатра, Дома Чырвонай Арміі (цяпер Дом афіцэраў), Палаца піянераў... Будаўнікі і дойліды, мастакі і прапары працягвалі спрачацца. Памятаю, у гэтых спрэчках часта рабілася спасылка: «Мікалай Фёдаравіч прапанаваў...»

Гэтым Мікалаем Фёдаравічам і быў... партыйны дзеяч, першы сакратар ЦК КП(б) Беларусі таварыш Гікала.

Жыццё Мікалая Фёдаравіча трагічна абарвалася ў красавіку 1938 г. Але памяць аб гэтым выдатным чалавеку застаецца жывой.

Э. ЮФЕ,
гісторык.

Ірына Архіпава адкрывае «Анталогію...»

— Для спевака, калі ён робіцца вядомым, самае складанае — прадаўжаць удасканалвацца, не спыняючыся. З кожным выступленнем спяваць усё лепш. Лепш не за кагосьці іншага, а за сябе самога, — мяркуе народная артыстка СССР, лаўрэат Ленінскай прэміі, Герой Сацыялістычнай Працы Ірына Архіпава.

Больш чым трыццацігадовая артыстычная дзейнасць спявачкі пацярджала гэты творчы дэвіз. Ірына Архіпава — выдатны майстар, які дасягнуў вышыняў вакальнага мастацтва, але на ранейшаму шуканні, набывае ў пошуках новае, зноў і зноў уражае слухачоў. Савецкія вакалісты, якія павывалі за

мяжой, расказваюць, што нават на рэдзіме бель канта, у патрабавальных італьянцаў, у краіне высокай пецынай культуры мастацтва І. Архіпавай лічыцца класічным узорам і эталонам.

Шматстайная музычна-грамадская, настаўніцкая дзейнасць І. Архіпавай, незлічоныя канцэртныя выступленні. У нас, слухачоў, такая стала творчая актыўнасць выклікае не толькі павагу, а і пачуццё глыбокай удзячнасці. З удзячнасцю прымаюць выступленні артысткі і мінчане. Зусім нядаўна І. Архіпава зноў выступала ў зале Беларускай дзяржаўнай філармоніі, распачаўшы двухгадовы цыкл «Анталогія рускага і савецкага ра-

манса». Дзевяць канцэртаў-вечароў, дзевяць праграм, прысвечаных айчынным майстрам камернага вакальнага жанру, парадуюць нашу публіку сустрэчай з майстрам.

Адкрываючы «Анталогію...», прагучалі раманы заснавальніка рускай музычнай класікі М. Глінкі. Вакалісты любяць паўтараць: Глінку спяваць складана. У многім таму, што сам цудоўны выканаўца ўласных раманаў, кампазітар ствараў іх, арыентаваўся галоўным чынам на свае магчымасці, быццам не думаючы пра тых шматлікіх музыкантаў, якія з часам звернуцца да яго творчасці. Яшчэ адна, асабліва складанасць — ва ўяўнай прастаце вакальных сачыненняў Глінкі: празрыстая фартэпіянная фактура, натуральная мелодычная інтанацыя. Класічна ясны гук вы свет раманаў вымагае ад выканаўцы сапраўды мастацкага прачытання. Менавіта такім было выкананне ў гэты вечар.

«Паўночная зорка», «Як соладка з табою мне было», цыкл на вершы М. Кукальніка «Развітанне з Пецярбургам»... Дастойным за-

вяршэннем праграмы сталі дзве мініяцюры на тэксты А. С. Пушкіна: «Я помню дзіўнае імгненне» і «Прызнанне».

У І. Архіпавай цудоўны партнёр — дыпламант Шапэнаўскага конкурсу, малады піяніст Івары Ілья, якому ўласцівы тонкае адчуванне мастацкай меры, бездакорны густ, пластычнасць. Многім з нас памятацца яго яркія выступленні ў сталіцы Беларусі яшчэ як студэнта Эстонскай кансерваторыі — у час Міжрэспубліканскага конкурсу музыкантаў-выканаўцаў, які праходзіў у Мінску сем гадоў назад і на якім І. Ілья стаў лаўрэатам.

Кветкі, апладысменты, авацыі... Закончыўся канцэрт, і Ірына Канстанцінаўна Архіпава зноў спяшаецца ў дарогу. Зусім нядаўна да яе шматлікіх музычна-грамадскіх абавязкаў дадаўся яшчэ адзін, надзвычай адказны: Ірына Архіпава абрана старшынёй Цэнтральнага праўлення Усесаюзнага музычнага таварыства.

Вольга ГАРТ.

Прыходзьце паслухаць «Купалінку»

На жаль, не ўсе аматары Беларускай народнай песні атрымалі запрашэнне паслухаць «Купалінку». Канцэрт гэты не меў шырокай рэкламы, прайшоў у Доме літаратара, прайшоў без аншлага, але ў атмасферы эмацыянальнай шчырасці і зычлівасці. Рэдакцыя назаўтра ж атрымала цёплыя і захопленыя водгукі слухачоў: дзяўчаты падрыхтавалі цэлае канцэртнае адзяленне, на адным дыханні спявалі — самабытныя лірычныя песні, дасціпныя жартоўныя прыпеўкі!

Так, вядомы вакальны квартэт «Купалінка», які дасюль быў «пеучай фарбай» у праграмах фальклорна-харэаграфічнага ансамбля «Харошкі», падрыхтаваў самастойную праграму і ўпершыню выступіў як аўтаномны калектыў. Цяпер артысткі чакаюць новых сустрэч са слухачом, з музычнай грамадскасцю. Чакаюць зацікаўленай размовы пра сваю творчасць.

С. ВЕТКА,
Фота А. КАЛЯДЫ.

Спявае «Купалінка».

ДОМРА Ё «РОЛІ» МАНДАЛІНЫ І СКРЫПКІ

Сціпная афіша паведамляла пра канцэрт у зале, Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі. Слухачы, пэўна, не здагадаліся, што пройдзе ён надзвычай натхнёна, небудзённа.

Вядучая канцэрта Т. Савіцкая гаварыла пра творчасць вядомых італьянскіх кампазітараў канца XVII і пачатку XVIII стагоддзя, слынных стваральнікаў жанраў сопэра і гросса, соннага канцэрта, санаты, прадстаўнікоў знакамітай італьянскай скрыпачняй школы. Увага аўдыторыі была звернута на тое, што некаторыя вядомыя італьянскія кампазітары, у

тым ліку і А. Вівальдзі, не абмінулі ў сваёй творчасці такі народны інструмент, як мандаліна. (Вядома таксама, што для мандаліны пісалі музыку В. Моцарт і Л. Бетховен). А яна падобна ладом і тэхнічным магчымасцям да чатырохструннага домры, шырока распаўсюджанай сёння ў РСФСР, не Украіне, у Беларусі. А яшчэ абодва гэтыя інструменты падобныя ладом да скрыпкі. Таму зразумелая ўвага сучасных выканаўцаў да старажытнай музыкі італьянскіх кампазітараў.

На сцэну выйшлі саліст М. Марэцкі (чатырохструн-

ная домра), ансамбль Мінскага камернага аркестра ў складзе: М. Гершовіч (I скрыпка), М. Яўтуховіч (II скрыпка), М. Анішчанка (альт), А. Кучынскі (віяланчэль), В. Байдаў (кантрабас), А. Мільто (клавесін). Шчыра кажучы, такога спалучэння інструментаў, такога празрыста-чыстага сугучча я не чуў даўно. Канцэрт А. Вівальдзі для мандаліны, струнных інструментаў і чэмпала ўразаў сваёй духоўнай сілай, светлымі аптымістычнымі вобразамі, верай у розум чалавека. Затым да М. Марэцкага далучыўся другі адметны выканаўца на чатырохструннага домры — Л. Чарняк. Загучаў Канцэрт для дзвюх скрыпак, струнных інструментаў і чэмпала ля мінор Д. Тарэлі.

Лаўрэат Усесаюзнага конкурсу М. Марэцкі захапіў публіку сваёй дасканалай іграй, выканаўшы адну з самых цяжкіх п'ес для скрыпкі «Трэлі д'ябла» Д.

Тарціні. Вялікаму поспеху выступлення саліста спрыяла канцэртмайстар БДК Т. Васілевіцкая.

У другім аддзяленні канцэрта да салістаў далучылася заслужаная артыстка БССР Г. Асмалоўская. І зноў — музыка А. Вівальдзі, для трох скрыпак, струнных інструментаў і чэмпала. Бездакорнае тэхнічнае выкананне, яркае гучанне сольных інструментаў і ансамбля, збалансаваная дынаміка... І, нібы пераконваючы слухачоў у тым, што старадаўнія музыкі валодалі дарам гумару, салісты і ансамбль выканалі на заканчэнне марш кампазітара Э. Мецакапа.

Пасля канцэрта ўзнікла, бадай, толькі адно пажаданне: каб такое гарманічнае супрацоўніцтва скрыпкі, домры і чэмпала стала традыцыяй.

М. ПРАШКО,
прафесар БДК.

з 23 па 29 сакавіка 1987 года
23 сакавіка, 20.10

II УСЕСАЮЗНЫ ФЕСТЫВАЛЬ
НАРОДНАЙ ТВОРЧАСЦІ.
ПРЫСВЕЧАНЫ 70-ГОДДЗЮ
ВЯЛІКАГА КАСТРЫЧНІКА

Выступае фальклорна-этнографічны калектыў вёскі Бунча Лельчыцкага раёна.

25 сакавіка, 19.50
«РОДНАЕ СЛОВА»

Пра моўнае багацце нашага фальклору пойдзе гаворка ў чарговым выпуску перадачы «Роднае слова». У ёй прымуць удзел нандыдаты філалагічных навук — Я. Саламевіч, А. Ліс, Л. Малаш. Перадача прымерывана да завяршэння выдання трыццацітомнага збору твораў Беларускага фальклору. У гэтай жа перадачы таксама будзе паказаны і нарыс «Я» нараджаюцца прымаўкі».

25 сакавіка, 21.45
«ПАЛЯВАННЕ НА АПОШНЯГА
ЖУРАУЛЯ»

Прэм'ера мастацкага фільма Беларускага тэлебачання. Аўтар сцэнарыя — А. Жуц. Рэжысёр — В. Анісенка. У ролях: народны артыст БССР П. Кармунін, П. Ротэр.

27 сакавіка, 16.30

«ІГРАЕ ПІЯНІСТКА Л. МАЛЫШАВА»
У праграме саната І. Лучанка, «Фантастычныя танцы» Я. Глебава, «Вясновыя замалёўкі» В. Кузняцова. Вядзе перадачу — музычны каментатар Э. Язерская.

27 сакавіка, 23.05

«НАКЦЮРН»
Скрыпач А. Крамароў іграе творы Вольфа, Гершвіна, Масне.

28 сакавіка, 11.15

«РОЗДУМ»
Перадача прысвечана карціне заслужанага дзеяча мастацтваў БССР В. Грамыкі «Песня аб мамі атрадзе». Вядучы-мастацтвазнавец У. Бойна.

28 сакавіка, 18.00

«ПЕУЧАЕ ПОЛЕ»
Рэспубліканскі тэлеконкурс самадзейных хораў. Выступаюць прадстаўнікі Гродзенскай вобласці.

28 сакавіка, 23.05

«СУСТРЭНЕМСЯ ПАСЛЯ
АДЗІНАЦЦАЦІ»
У гэты раз праграма мае назву «Музычнае скрыжаванне». У ёй вядзецца дыскусія пра маладзёжную музыку. Прымаюць удзел групы «Сузор'е» і «Сем герц».

Вядучы — журналіст І. Чайкоў.

29 сакавіка, 17.45

ПРА МУЗЫКУ АД «А» ДА «Я»
Сваімі ўспамінамі пра Дэкаду Беларускай літаратуры і мастацтва ў Маскве ў 1955 годзе падзеліцца салістка Беларускага балета А. Давыдзенка.

Аб тым, якой быць праграма далей, разважаюць пастаныныя яе гледачы — Р. Глінская з Бабруйска, А. Сіраўніка з Оршы, Л. Адамовіч з Барысава.

Павываецца таксама на канцэртах народнай артысткі БССР З. Далуханавай, пачуецца расказ пра яе творчы шлях. Пазнаёміцца з кампазітарам М. Дунаеўскім — сынам славаўтага І. Дунаеўскага.

Вядучыя — В. Сиварцова і У. Шапіхін.

29 сакавіка, 23.40

«НАКЦЮРН»
Прагучаць творы старадаўніх аўтараў Куперэна, Свеліна, невядомых аўтараў Галандыі і Англіі ў выкананні флейтыста Г. Гедьдальтэра і ілавесніста Г. Шарова.

У «КНИГАРНИ ПИСЬМЕННИКА»

В. БЫКАУ. Кар'ер. Раман. Мн., «Мастацкая літаратура», 1987. — 1 р. 50 к.

П. МАКАЛЬ. Асенняя пошта лістоў. Кніга пазіі. Мн., «Мастацкая літаратура», 1987. — 85 к.

В. МАКАРЭВІЧ. Відшчы посах. Вершы, пазмы. Мн., «Мастацкая літаратура», 1987. — 1 р. 10 к.

У. ЮРЭВІЧ. Выбраныя. Мн., «Мастацкая літаратура», 1987. — 1 р. 40 к.

Я. ЯНІШЧЫЦ. Каліна зімы. Кніга лірыкі. Мн., «Мастацкая літаратура», 1987. — 90 к.

«Літаратура і искусство» — орган Міністэрства культуры і праваўнага Саюза пісатэлей БССР. Мінск. На беларускай мове.

«ЛИТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць раз на тыдзень, па пятніцах.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
АТ 02089 М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

АДРАС РЕДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарова, 19.

ТЭЛЕФОНЫ: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, на месніна галоўнага рэдактара — 33-25-25, адзнака сакратара — 33-19-85, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-22-04, аддзела публіцыстыкі і нарыса — 33-19-65, аддзела прозы і пазіі — 33-22-04, аддзела культуры і выяўленчага мастацтва — 33-24-62, аддзела тэатра, кіно і тэлебачання — 33-21-53, аддзела музыкі — 33-21-53, аддзела пісьмаў — 33-24-62, аддзела інфармацыі — 33-24-62, аддзела мастацкага афармлення і фоталіюстрацыі — 33-44-04, 33-24-62, карэктарскай — 32-20-64, бухгалтэрыі — 23-73-37.

Матэрыялы прымаюцца надрукавання на машыцы (праз два інтэрвалы). Рукпісаў рэдакцыя не вяртае.

Галоўны рэдактар Анатоль ВЯРЦІНСКІ.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Алякс АСПЕНКА, Анатоль БУТЭВІЧ, Уладзімір ГІЛЕП, Мікола ГІЛЬ (нам. галоўнага рэдактара), Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ, Лілія ДАВІДОВІЧ, Міхась ДРЫНЕУСКІ, Алякс ЖУК, Галіна КАРЖАНЕУСКАЯ, Ігар ЛУЧАНОК, Уладзімір НЯКЛЯЕУ, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Юрась СВІРКА, Уладзімір СТАЛЬМАШОНАК, Рычард СМОЛЬСКІ, Віктар ТУРАУ.

Адказны сакратар Пятро СУШКО.